

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Disertační práce

2014

Ondřej Špaček

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií**

**Sportování a česká společnost:
zdroje rozdílů ve sportovní
participaci**

vypracoval
Ondřej Špaček
2014

školitel
Dino Numerato

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 3. 2014

Ondřej Špaček

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat mnoha lidem, bez kterých by tato práce nevznikla, nebo by neměla takovou podobu, jakou má. Dinu Numeratovi děkuji za vstřícné a poctivé vedení, i ochotu nastoupit do již rozjetého vlaku, který zdárně pomohl řídit. Tomášovi Kosteleckému děkuji za školitelství v první části doktorského studia, i za pochopení při změně tématu. Děkuji též celé řadě lidí, kteří vědomě i nevědomě k současné podobě textu přispěli. Přátelům a spolužákům z katedry sociologie na FSV UK, kteří mi pomohli udržet pocit, že sociologie má být zábavná i kritická, studentům na FSV a FHS UK, kteří mi umožnili vrátit se ke kořenům oboru, kolegům na FHS UK, bez jejichž záskoku bych nebyl dost motivován práci dokončit, bývalým kolegům ze Sociologického ústavu za uvedení do praktik vědy i bezděčné nasměrování ke sportovní tematice, a stejně tak i kamarádům, kteří mě svými sportovními zážitky a znalostmi dokázali alespoň částečně vymanit ze sportovního ignorantství. V neposlední řadě patří dík také rodině a Veronice, bez jejichž podpory a starání se o Ester bych nikdy neměl dost času na dopsání textu. Zároveň ale nikdo z těchto lidí samozřejmě nenese zodpovědnost za nedostatky, které v této práci mohou být.

Obsah

1	ÚVOD	11
2	TEORIE PRAKTIK	15
2.1	VYMEZENÍ TEORIE PRAKTIK	15
2.2	HABITUS, KAPITÁL A POLE	20
3	POVAHA SPORTOVNÍCH PRAKTIK	25
3.1	SPORTOVNÍ A DISCIPLINAČNÍ FORMA	27
3.2	DIMENZE MOCI A SOCIÁLNÍCH NEROVNOSTÍ	30
4	EMPIRICKÉ VÝZKUMY SPORTOVÁNÍ	33
4.1	VĚK	34
4.2	GENDER	36
4.3	PROSTOROVÉ FAKTORY	38
4.4	EKONOMICKÝ KAPITÁL	39
4.5	KULTURNÍ KAPITÁL	40
4.6	PŘEHLED VÝZNAMU FAKTORŮ OVLIVŇUJÍCÍCH SPORTOVNÍ PARTICIPACI	41
4.7	DIFERENCIACE SPORTOVNÍCH PRAKTIK	43
4.8	REPRODUKCE SPORTOVNÍCH PRAKTIK	48
4.9	VÝZKUMY SPORTOVNÍ PARTICIPACE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
5	SPECIFIKACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	53
6	DATA A METODY	55
6.1	DATA	55
6.2	PROMĚNNÉ	56
6.3	METODY	59
7	ŠÍŘENÍ SPORTOVÁNÍ	65
7.1	SOCIÁLNÍ STRUKTURA ČESKÉ SPOLEČNOSTI	66
7.2	ANALÝZA	68
7.3	DISKUZE	80
8	FORMY SPORTOVÁNÍ	83
8.1	DIFERENCIACE SPORTOVNÍCH AKTIVIT	84
8.2	VZORCE SPORTOVNÍCH AKTIVIT	87
8.3	VÝZNAM SPORTOVNÍCH AKTIVIT	96
8.4	SHRNUTÍ	102
8.5	DISKUZE	102

9	REPRODUKCE SPORTOVÁNÍ	105
9.1	VÝSLEDKY	106
9.2	DISKUZE	112
10	ZÁVĚR	115
11	RESUMÉ	119
12	LITERATURA	121
	PŘÍLOHY	131

1 Úvod

„Češi se přestávají hýbat, změnit to chce projekt „Česko sportuje““ zní nedávný alarmující titulek tiskové zprávy Českého olympijského výboru.¹ Tato zastřešující sportovní organizace v ní představuje projekt, který má zastavit úpadek „fyzické zdatnosti a pohybové všestrannosti dětí“, ale též rozpohybovat „nejširší veřejnost“. Podobně jako v jiných evropských zemích je ale teze o úpadku spíše mýtem, než odrazem skutečnosti (srov. Smith, Green a Roberts 2004). Empirická data hovoří spíše o nárůstu sportovní aktivity, která se ale oproti dřívějšímu přesouvá z formálně organizovaného prostředí tradičních sportovních organizací do tržně řešeného prostoru individualizovaných či neformálních aktivit (např. Borgers a kol. 2013; Scheerder a Vos 2011). Rozmach prodejen se sportovními potřebami, popularita outdoorových sportů jako je cykloturistika či bruslení, nástup běžecké ligy či souboje fitness center o zákazníky nasvědčují tomu, že podobná situace nejspíše panuje i v české společnosti.

Lákavá interpretace šíření sportovních aktivit chápe tyto aktivity jako určitou kompenzaci usedlosti a pohybové pasivity současného pracovního života, tedy téměř jako určitou fyziologickou reakci těla bažícího po pohybu. Přes nepochybně negativní dopad, který velmi slabá pohybová aktivita má na lidské tělo, ale tento pohled neposkytuje dostatečné odpovědi. Zaprvé lze konstatovat, že z hlediska genetického programování je dospělý člověk disponován spíše k pasivitě a konzervování energie (Engström 2004: 109–110). Ostatně pokud by tomu tak nebylo, nemusely by se programy sportovní politiky snažit hledat cestu k tomu, aby více lidí sportovalo. Zadruhé lze srovnáním různých společností či společenských skupin poukázat na to, že rozšířenost sportovních a pohybových aktivit se liší, a to i přesto, že ostatní fyzická zátěž zůstává podobná. Pohled srovnávající skandinávské a jihoevropské země, společnosti v druhé polovině 20. století a dnes, či zaměstnance v rutinních nemanuálních a odborných profesích, ukazuje, že přesto, že u nich lze předpokládat relativně shodnou fyzickou zátěž v pracovním čase, míra sportovní a pohybové aktivity se může výrazně odlišovat. Důležité a klíčové pro tuto studii je tedy konstatování, že volnočasový sport je v první řadě sociální praktikou, tedy činností, která je kulturně založená. Stejně jako jiné oblasti lidských činností jsou jeho podoby, významy a normy s ním spojené, zakotvené sociálně.

Sociální zakotvení praktik posouvá předmět studia volného času od situace individuální svobodné volby spíše ke zdůraznění kolektivní a kulturně ustanovené povahy volnočasových aktivit. Trávení volného času je spíše než předmětem racionálního výběru z abstraktního seznamu všech možných aktivit do značné míry rutinizovaným, kulturně strukturovaným zvykem. Tím nemá být

---

¹ „Češi se přestávají hýbat, změnit to chce projekt „Česko sportuje““, tisková zpráva ČOV ze dne 16. 4. 2013. Dostupné z: <http://www.olympic.cz/clanek/1086--cesi-se-prestavaji-hybat-zmenit-to-chce-projekt-cesko-sportuje> (cit. 19. 9. 2013).

řečeno, že individuální volba zde nehraje roli, ale to, že tato volba je omezena kulturními mantinely dané společnosti a dosavadní životní trajektorií a zkušenostmi jedince. Při studiu se pak klíčovou nestává ani tak samotná volba způsobu trávení volného času, ale celková konstelace a rozšířenost různých druhů praktik ve společnosti. Relevantní se pak stávají otázky zaměřené na jejich vnitřní diferenciaci, vývojové trajektorie v podobě proměn jejich povahy a šíření uvnitř i mezi společnostmi, i způsob jejich praktikování, spojený s otázkou vstupu do nich, vnitřní „kariéry“ a případného opuštění (Warde 2005).

Relevance studia praktik není omezena na otázky spojené se sociologií spotřeby a volného času. Ostatně dnes již klasický příspěvek Bourdieuho (1984) propojuje širokou oblast praktik volného času s otázkou reprodukce sociálních nerovností. V tomto pohledu jsou vkus a preference vybírajících si z široké, ale strukturované, spotřební nabídky, zakotveny v sociálně podmíněném habitu. To, co se lidem líbí, tedy nutně odráží jejich postavení ve společnosti. Pro reprodukci nerovností je ale klíčový i zpětný dopad takto generované diferenciaci spotřeby. Samotné volby a s nimi spojený životní styl jsou totiž předmětem podobně strukturovaného hodnocení. V závislosti na sociálním postavení tedy lidé hodnotí volby ostatních a tím vytvářejí a udržují symbolické hranice mezi skupinami ve společnosti. Rozdíly ve sportovní a pohybové aktivitě tak mohou vypovídat nejen o potenciálním zdroji rozdílů ve zdravotním stavu, ale také, do té míry, do jaké lze považovat za věrohodný Bourdieuho popis, o vytváření a utvrzování společenských tříd.

Cílem této práce je empirické posouzení vývoje, struktury a pozice sportování v české společnosti. Sekundární analýza dat bude oporou pro odpověď na otázku, jakým způsobem se sportování v posledních dekáдах vyvíjelo, jakým způsobem se v něm odrážely rozdíly v sociální struktuře a jak tento vývoj ovlivnila společenská změna v roce 1989. Kromě specifického popisu české situace se také jedná o příspěvek k obecnějšímu studiu sportovní participace, které postrádá dostatek výzkumů umožňujících srovnání vývoje v různých zemích (Klostermann a Nagel 2012; Scheerder a Vos 2011).

Zároveň bude pozornost věnována i vnitřní diferenciaci volnočasového sportu. Záměrem bude ukázat, jakou převažující podobu sportování v současné době má, jaké rozdíly zde lze rozpoznat a jaké významy se ke sportovní participaci vážou. Případové studie otevírají širokou škálu významů a interpretací sportovních aktivit (např. Brown 2009; Numerato 2009; Sassatelli 2010), zde bude snaha částečně přenést tento vhled do hrubých proměnných reprezentativních kvantitativních šetření.

Řada výzkumů sportovní participace se odděleně zaměřuje buď na její vývoj během života (Engel a Nagel 2011; Kjønniksen, Torsheim a Wold 2008; Vanreusel a kol. 1997) nebo na její souvislost se socioekonomickými nerovnostmi (např. Stempel 2005; Wilson 2002). Tato práce proto také navazuje na studie kombinující obě hlediska (Birchwood, Roberts a Pollock 2008; Engström 2008; Scheerder a kol. 2006), čímž lze plodně konfrontovat přenos sportovních praktik

prostřednictvím specifické kultury rodiny s významem sociálního prostoru a v něm nerovnoměrně distribuovaných kapitálů. Otázkou zde je, nakolik lze sportování považovat za praktiky, které jsou relativně autonomní, tedy částečně odrážející nerovnosti v sociálním prostoru, ale též částečně na něm nezávislé.

Úvodní kapitola představí v české sociologii nepříliš rozšířenou koncepci teorie praktik, která poskytuje vhodné konceptuální nástroje pro analýzu sportování. V rámci této kapitoly je také vyložena specifická přístup Bourdieuho, který patří mezi klíčové badatele na poli prakticionistických teorií. Třetí kapitola se specificky zabývá povahou sportování jako praktiky, formami sportovních činností a relevancí dimenze moci a sociální nerovnosti v souvislosti s volnočasovým sportem. Čtvrtá kapitola pak referuje o konkrétních zjištěních empirických výzkumů zaměřených na sportovní participaci, její diferenciaci i sociální podmíněnost. V páté kapitole jsou specifikovány výzkumné otázky, načež následuje informace o použitých datových souborech, popis operacionalizace proměnných a představení méně obvyklých statistických metod použitých v analýze (6. kapitola).

Následující tři kapitoly představují empirické jádro práce. Sedmá kapitola se soustředí na historický vývoj sportovní participace v letech 1984-2009. Předmětem zájmu zde je zachycení kohortních vlivů, stejně jako posouzení proměn vlivu sociální struktury na sportování. V osmé kapitole je konstruován obraz sportovního pole v současnosti, ukázána diferenciacie jednotlivých sportovních praktik, významů připisovaných sportu a identifikovány jsou vzorce sportovní aktivity. Devátá kapitola se pak zaměřuje úzce na reprodukci sportovních praktik v rodině v kontrastu s potenciálním působením dosaženého sociálního statusu. Závěrečná desátá kapitola shrnuje hlavní zjištění a diskutuje limity studie a možné další cesty výzkumu sportovních praktik.

2 Teorie praktik

Hlubší zakotvení studia sportovních aktivit do sociologické teorie je předpokladem pro překročení limitů, které se objevují v často silně empiricistních výzkumech sportovní participace (srov. též Dunning 1999: 12). Vhodné teoretické nástroje představuje teorie praktik, která v současné době nachází široké uplatnění v oblasti sociologie spotřeby. Poskytuje způsob, jak nechápat sportování pouze jako záležitost osobní volby jednotlivce, ale jako vyjádření sociálních procesů spojených se šířením, diferenciací a významem každodenních praktik. Následující kapitola je základním představením teorie praktik s důrazem na jejich aplikaci na poli sociologie spotřeby. Bližší pozornost je také věnována teoretickému aparátu Bourdieuho, který představuje klíčového proponenta této skupiny teorií, a jehož dílo mimo jiné propojuje zájem o sport a sportování se studiem sociálních nerovností.

2.1 Vymezení teorie praktik

Teorie praktik představují v současné době široce aplikovaný přístup ke studiu mnoha oblastí lidské činnosti, jehož středobodem je zaměření se nikoli na jednotlivce či celé společenské systémy, ale na jednotlivé praktiky, které tvoří rámec pro konkrétní performance (Halkier, Katz-Gerro a Martens 2011; Reckwitz 2002; Southerton a kol. 2012; Warde 2005). Obecné teoretické zakotvení se přitom odvíjí od klíčových textů Reckwitze (2002) a Schatzkiho (Schatzki, Cetina a Savigny 2001; Schatzki 1996). Prakticistický přístup se opírá o poměrně širokou skupinu teorií, jejichž společné znaky se Reckwitzovo rozpracování snaží systematizovat do určitého ideálního typu (Reckwitz 2002). Samotná skupina přitom zahrnuje tak rozdílné autory jako je Giddens, Bourdieu, Lojard, Foucault, ale též Butler či Latour. Přes mnohé rozdíly je podle Reckwitze plodné identifikovat specifičnost přístupu těchto teorií, které lze na jedné straně zařadit do širšího pole kulturních teorií, na druhé straně se od ostatních přístupů tohoto typu liší. Zařazení do společnosti kulturních teorií je možné díky tomu, že se, stejně jako ony, vymezují vůči klasickým teoretickým perspektivám chápajícím jednání jako výsledek individuální racionální volby („homo economicus“) či kolektivní normativní struktury („homo sociologicus“). Oproti tomu vysvětlují jednání „rekonstrukcí symbolických struktur vědění, které zmocňují a zároveň omezují aktéry k interpretaci světa podle určitých forem a k určitému způsobu chování“ (Reckwitz 2002: 245–246).

Teorie praktik se ale zároveň odlišují od jiných kulturních teorií, přičemž nejlépe lze tuto odlišnost vystihnout tím, kam ve svých analýzách umísťují sociálně. Zatímco jiné alternativy ho nachází v mysli (např. Lévi-Strauss, Schütz), v textu (např. Geertz, Foucault) či v interakci (např. Habermas), practicistické teorie ho nachází v praktikách (Reckwitz 2002: 246–249).

Praktiku je v první řadě třeba odlišit od samotné praxe, tedy konkrétního uskutečňovaného jednání. V angličtině dochází k překryvu označení obou těchto významů v pojmu „practice“, který taktéž označuje teorie praktik („practice theories“ nebo „theory of practices“). Čeština tento významový problém, podobně jako němčina (Praktiken – Praxis, viz Reckwitz 2002: 249), nemá. Přesto je nutné na oba významy, a především jejich vzájemný vztah, upozornit. Praktika je totiž se samotnou praxí neodmyslitelně spjata. Praktika neexistuje sama o sobě, je naplňována až v konkrétních úkonech praxe, které jsou jí formovány, a které ji zároveň reprodukuje. Tento vzájemný vztah mezi praktikou a praxí je výstižně zachycen ve vztahu struktury a jednání pojednaném ve strukturační teorii (Giddens 1984). Struktura (praktika) formuje jednání (praxi), ale sama o sobě se reprodukuje právě jen v jednání konkrétních aktérů. Klasický příklad převzatý ze Saussurea představuje jazyk, jakožto zjevnou všudypřítomnou strukturu strukturující (omezující, ale též umožňující) každodenní promluvy. Zároveň lze ale o této struktuře hovořit právě pouze na základě existence samotných promluv.²

Jako praktiku můžeme chápat tak rozdílné věci jako je vaření, cestování, péče o domácnost či samozřejmě sportování. Jde o „rutinizovaný typ chování, který se skládá z několika vzájemně propojených prvků: způsobů tělesných aktivit, způsobů duševních aktivit, ‚věcí‘ a jejich použití, znalostí ve formě významů, know-how, emočních stavů a povědomí o motivacích“ (Reckwitz 2002: 249). Podobně Schatzki (1996: 89) vymezuje praktiku jako „časově se odvíjející a prostorově rozptýlený svazek toho, co se dělá a toho, co se říká.“ Propojenost v rámci svazku je přitom dána především: (1) porozuměním tomu, co praktikou je a jak ji provádět; (2) explicitními pravidly, zásadami či návody; (3) teleoafektivní strukturou, tj. např. cíli, úkoly, důvody či emocemi, které jsou s praktikou spojovány.

Schatzki (1996) rozlišuje dva základní typy praktik: rozptýlené a integrující. Rozptýlené praktiky jsou charakteristické tím, že jsou přítomny v širokém poli sociálního života. Jedná se například o praktiky vysvětlování, dotazování, chválení, popisování, vymýšlení apod. Tyto praktiky jsou založeny především na dimenzi porozumění. Obvykle mají tři základní složky: (1) schopnost konat danou věc; (2) schopnost rozpoznat danou věc ve vlastním jednání i v jednání druhých; (3) schopnost reagovat na danou věc. Jednotlivé rozptýlené praktiky jsou často navzájem propojené a závislé jedna na druhé (Schatzki 1996: 91).

Integrující praktiky jsou komplexnější, konstituují určitou část sociálního života. Obvykle zahrnují všechny tři základní složky, tj. porozumění, pravidla i teleoafektivní struktury. Jejich součástí mohou být některé z rozptýlených praktik, ale obvykle v určité specifické podobě. Vztah mezi integrujícími a rozptýlenými praktikami tedy nelze považovat za vztah mezi celkem a částmi. Přejaté

---

² O základních tezích strukturační teorie blíže pojednává například Petrusek (1990) nebo King (2006).

rozptýlené praktiky mají obvykle takovou podobu, kterou nelze oddělit od teleoafektivní struktury integrující praktiky (Schatzki 1996: 98–99).

Ilustrovat koncept integrujících praktik lze na kterékoliv sportovní aktivitě, jako příklad zde bude využito vodáctví, populární a do značné míry jedinečná náplň volného času v české společnosti.³ Z technického hlediska zahrnuje vodáctví rutinizované způsoby pohybu, např. principy pádlování, a znalost specifik jízdy na řece. Přes určité sdílené prvky se odlišuje od kanoistiky - vodního sportu - v prvé řadě svým cílem a záměrem, ale také i s tím spojenými pravidly a zvyklostmi. Lze říci, že součástí vodáctví je porozumění a sdílení cílů (teleoafektivní struktura) jako je odpočinkový pobyt s přáteli, několikadenní vytržení z obvyklé struktury dne, ale i např. estetický prožitek krajiny. Klíčový sociální rozměr vodáckých praktik se projevuje v integraci řady zvyklostí, od vodáckého pozdravu „ahoj“, kterým jsou častováni všichni nahodilí kolemjdoucí (specifickým způsobem přejatá rozptýlená praktika pozdravu), přes ustálené zvyklosti jak na řece trávit večery, po výroční rituály otevírání a zavírání řek. Příklad vodáctví bude dále použit při následujícím výkladu toho, jaké vlastnosti jsou u praktik chápány jako důležité.

Reckwitz (2002: 249–250) shrnuje základní teoretické charakteristiky praktik následujícím způsobem:

1. praktika závisí na přítomnosti a specifickém propojení všech výše uvedených prvků, nelze ji tedy např. redukovat pouze na určité manifestní chování;
2. praktika reprezentuje vzorec, který může být naplněn řadou konkrétních jedinečných aktů jednání, jež praktiku reprodukuje;⁴
3. jedinec je vzhledem k praktice jejím nositelem; může přitom být nositelem řady různých praktik, které vůči sobě nutně nemusí být koordinované;
4. duševní rozměr praktiky, jako je porozumění, know-how či chtění, je vlastností praktiky, nikoli jednotlivce;
5. praktika není srozumitelná pouze těm, kteří ji vykonávají, ale i případným pozorovatelům.

Jak již tedy bylo řečeno, vodáctví je založeno na specifickém propojení technik jízdy na lodi, hodnotových a motivačních prvků nezávazné turistiky či trampingu a způsobů relaxační sociability dnešní společnosti. Izolované rozpracování pouze jednoho z těchto prvků poskytuje pouze neúplný obraz praktiky. Samotná praktika vodáctví pak představuje vzorec, který je realizován konkrétními „výlety“ a které se samozřejmě může v určitých rysech odlišovat. Neměnný společný základ těchto performancí ale poskytuje oporu pro to, mluvit o nich jako o jednotlivých projevech vodácké praktiky.

³Současná podoba českého vodáctví se dosud nedočkala sociologického zpracování. Odkázat lze pouze na bohatou publicistickou, internetovou i knižní produkci, která se tohoto fenoménu dotýká.

⁴Moment reprodukce praktiky (struktury) v konkrétním jednání je dobře zachycen v Giddensově strukturační teorii (1984).

I lidé, kteří nikdy nebyli „na vodě“ sdílí určité představy o tom, co vodáctví obnáší, a umí ho do určité míry odlišit od rybaření či koupání. Na druhou stranu toto porozumění bývá do určité míry omezené, především pak v souvislosti s duševním rozměrem praktik (např. motivace), či v oblastech vyžadujících know-how.⁵

Na základě těchto východisek, a v návaznosti na bohaté dílo hlavních autorů řazených do skupiny teorií praktik, rozvíjí Warde (2005) využitelnost prakticionistického přístupu pro výzkum spotřeby a volného času. Toto rozpracování umožňuje lépe vystihnout specifika tohoto přístupu, na jehož základě je v následující kapitole rozpracováno pojetí sportování jakožto praktiky.

Praktika může nabývat rozmanitých podob - mluvíme-li o praktice, můžeme často hovořit o poměrně variabilním souboru prvků, ze kterých se skládá. Množné číslo v obvykle používaném tvaru ‚praktiky‘ totiž odkazuje nejen k sadě aktivit, které jsou pod danou praktiku začleněny, ale též k různým podobám, kterých daná praktika nabývá v (sociálním) prostoru a čase (Schatzki 1996: 104). Pozornost tedy můžeme věnovat vývoji, kterým určitá praktika prochází, stejně jako rozdílům, které se v rámci dané praktiky objevují. Warde (2005: 138–139) předpokládá možnou existenci různých specializovaných oblastí v rámci jedné praktiky, jejíž aktéři mohou mít rozdílné schopnosti a kompetence při jejich provozování.⁶ Tyto odlišnosti potom mohou výrazně ovlivňovat roli jednotlivých aktérů při reprodukci a případné proměně dané praktiky. Úvaha o vnitřní diferenciaci praktik také úzce souvisí s jejich sociální klasifikací. Místo, způsob provádění či motivace aktérů mohou být předmětem symbolického hodnocení a mohou tak praktiky propojovat s dimenzí sociálních nerovností (Bourdieu 1984: 2011–212; Warde 2005: 138–139).

Praktika se vyvíjí v čase - každá praktika má svoji historii, vývoj, během kterého se více či méně proměňovaly její jednotlivé komponenty. Proměňovat se může chápání, co danou praktiku definuje, postupy, které jsou považovány za adekvátní, i samotný smysl, který daná praktika má. Proměna praktiky přitom může vyplývat z její vnitřní dynamiky. Praktiky mají silnou setrvačnost a vysoký potenciál pro svoji reprodukci skrze definovanou sadu svých komponent. Rutinizovaná každodenní reprodukce praktik ale také poskytuje prostor pro změnu a inovaci. Přestože praktika sama o sobě poskytuje jednoznačné postupy a předepsaná chování, tak samotné jednotlivé výkony praktiky se objevují v jedinečných situacích, ve kterých se aktéři mohou kreativně adaptovat,

---

⁵ Člověk neznalý vodáckých technik nemusí při pozorování ze břehu rozumět tomu, proč určité překážky, často pro pozorovatele i neviditelné, vodáci překonávají určitým způsobem (např. jak volí místo, kde sjíždí jez, či zda ho vůbec sjíždí apod.).

⁶ Jako příklad možných rozlišení uvádí „veterány a nováčky, teoretiky a techniky, všestranné a specialisty, konzervativce a radikály, vizionáře a následovníky, vysoce erudované a relativně ignorantské, profesionální a amatéry“ (Warde 2005: 138).

improvizovat a přizpůsobovat konkrétnímu prostředí (Warde 2005: 139–141). Vývoj praktiky může být v různé míře ovlivněn širším institucionálním uspořádáním společnosti, stejně jako podobou příbuzných a souvisejících praktik.

Praktiky jsou reflektované – praktiky nejsou pouze analytickým nástrojem společenskovedního bádání, který by neměl souvislost s žitým světem. Lidé jsou si obvykle skrze cíle a pravidla vědomi praktik, kterých se účastní. Přestože tomu tak nemusí být vždy, tak v naprosté většině případů lidé své integrující praktiky reflektují a obvykle pro ně mají i odpovídající pojmenování (Schatzki 1996: 104).

Praktiky mohou přinášet vnitřní i vnější odměny – praktiky byly často předmětem analýz zaměřených na jejich vnější prospěch. V návaznosti na klasickou Veblenovu studii okázalé spotřeby (Veblen 1999) a Bourdieuho rozpracování role volného času a vkusu při reprodukci sociálních nerovností (Bourdieu 1984) lze ukazovat, jak symbolický rozměr jednání může i na poli každodenní spotřeby být významnou součástí sociálního statusu (v českém kontextu též Šafr 2008).

Tento pohled ale do určité míry přespříliš sociologizuje praktiky a zanedbává možnost vnitřního uspokojení, které z jejich provádění mohou lidé mít. Warde (2005: 147) upozorňuje na to, že „většina jednání není orientována na komunikaci s ostatními, ale na naplnění cílevědomých plánů, které nesou ohled pouze k samotnému aktérovi.“ Vnitřní odměna plyne z vlastní logiky dané praktikou a je založena na naplňování cílů a záměrů definovaných touto praktikou. Zběhlost a angažovanost je pak pro samotné aktéry zdrojem uspokojení a sebeúcty (Warde 2005). Zároveň je třeba poznamenat, že praktiku lze chápat také jako zdroj lidských přání a tužeb, nikoli jako jejich důsledek. Praktiky v tomto smyslu osobním přáním předcházejí (Warde 2005: 137).

Započatý příklad vodáckých praktik lze dále rozpracovat ve světle uvedených charakteristik. Popularita vodáctví s sebou přináší rozmach různorodých podob této činnosti. Podstatným diferenciačním rysem jsou nepochybně velice odlišné kompetence jednotlivých účastníků, ale samotná dovednost zacházet s lodí pouze částečně odráží bohaté vnitřní rozdíly. Dnešní podoba vodáctví vedle sebe staví rodinné výlety, firemní teambuildingové akce i trampské výpravy odkazující se na historické kořeny splavování. Odlišnosti zakládá i dostupné vybavení, od tradičních laminátových lodí, přes plastové po „nepotopitelné“ rafty, přičemž významnou roli zde sehrává i komerční nabídka půjčoven lodí, která se s rostoucí popularitou vodáctví stala podstatným sektorem turistické ekonomiky. V neposlední řadě je důležitým rozdílem také volba splavovaných řek, která je spojena s různou obtížností, dostupnou infrastrukturou a vytižeností.

Šíře této různorodosti je přitom ustavována až s narůstající popularitou outdoorového trávení volného času, která je spojena i se zpřístupněním vodáckých aktivit prostřednictvím

rozvíjejícího se sektoru turistických služeb. Na jednu stranu rostoucí počet vodáků vede k snižování podílů vysoce kompetentních účastníků, kteří se vydávají hledat „původní“ podobu vodáctví k jiným řekám. Na druhou stranu ale tito kompetentní účastníci mají v dané praktice pozici expertů, kteří mohou formulovat podobu vodáckého bourdieovského pole.

Shrnujícím textem Reckwitz (2002) a určitou paradigmatickou deklarácí Wardeho (2005) se otevřelo široké badatelské pole. Řečeno Wardem, „(pro výzkum spotřeby, pozn. aut.) se stává důležitějším ptát se, jaké typy praktik převládají a jak širokého rejstříku dostupných praktik se různí lidé účastní, stejně jako jaké jsou typické kombinace praktik. Stejně jako vždy zůstává stejně zásadní ptát se, jakou pozici mají jednotlivci v praktikách, kterých se účastní, a zvláště nakolik jsou jejich pozice homologické napříč jejich praktikami. Avšak více než dříve se ústřední otázkou stává ‚jak velká míra zaujetí se objevuje u různých praktik?‘ a s tím i porozumění tomu, jak začínají, rozvíjejí se a končí ‚kariéry‘ v rámci praktik, a jak lidé dosahují porozumění tomu, co praktika vyžaduje a jakou v ní mají roli.“ (Warde 2005: 149).

Perspektiva teorie praktik samozřejmě otevírá i řadu teoretických problémů a nedořešených otázek (Schatzki a kol. 2001). Jakým způsobem vymezit hranice určité praktiky a odlišit je od praktik příbuzných? Jaký je vzájemný vztah různých praktik a existuje mezi nimi hierarchie? Jak chápat střetávání alternativních či dokonce protikladných praktik v kontextu jednání jednotlivce? Jsou nějaké praktiky stabilnější a hlubší, případně proč tomu tak je? Poskytuje teorie praktik ještě prostor pro aktéry, nebo se jedná o další přístup přisuzující společnosti přílišnou váhu (Gronow 2008)? Přes tyto otázky se prakticionistická perspektiva ukázala jako plodné paradigma, které inspirovalo řadu výzkumů analyzujících každodenní spotřební chování ze sociologických pozic (Halkier a kol. 2011).

2.2 Habitus, kapitál a pole

Bourdieuova *Distinkce* (1984) formovala perspektivu řady studií zabývajících se volným časem v sociologickém kontextu, obzvláště při zdůraznění nesamozřejmých důsledků v oblasti sociálních nerovností, které podle Bourdieuho mají vkus a spotřební preference. Především koncepty habitu a vícerozměrného sociálního prostoru, v němž jsou aktéři situováni objemem různých kapitálů, poskytly oporu pro další studie (např. Bennett a kol. 2008; Eijck 2001; Katz-Gerro 2002; Stempel 2005). Studium volného času tak bylo obohaceno o nový, společensky-kritický rozměr.

Bourdieu sám je zařazován mezi badatele formujících pomyslnou skupinu teorií praktik. Jeho specifický přínos je právě ve zmiňovaném propojení zdánlivě nezávažné problematiky volného času se samotnou konstrukcí sociálních nerovností ve společnosti. Na jednu stranu tak poskytuje klíč

k otevření řady podstatných otázek propojujících praktiky se sociální strukturou společnosti. Na druhou stranu jeho perspektiva znesnadňuje vnímat i jiný aspekt praktik, než je tato sociálně reprodukční a inherentně mocenská stránka.

Na rozdíl od teorie praktik, která představuje v české sociologii dosud zásadně nezachycený trend zasluhující si hlubší pozornost, je Bourdieu v českém prostředí obecně známý. Následující výklad se proto zaměřuje pouze na základní vymezení pro tuto práci klíčových konceptů a na následné začlenění Bourdieuho přístupu do obecnějšího kontextu teorií praktik. Pro podrobnější pojednání samotné Bourdieuho teorie lze odkázat na řadu dostupných zdrojů (např. Bourdieu 1998, 2010; King 2006; Szalo a Katrňák 2002; Šafr 2008; Šanderová 2008; Šubrt a Balon 2008).

Analýza jednání je v Bourdieuho díle založena především na trojici konceptů habitus, kapitál a pole. Bourdieu vytrvale odmítal systematickou formalizaci teoretických konceptů, proto v jeho díle neexistují jednoznačné a konzistentní definice těchto pojmů a jejich rekonstrukce tak vždy vyvolává určité rozpory a debaty (srov. Silva a Warde 2012). Bez nároků na univerzální platnost se zde proto pokusím tyto pojmy představit i s ohledem na kontext následné diskuze.

Habitus představuje osvojené dispozice k určitému typu praktik a zároveň ke klasifikaci praktik ostatních. „Habitus je nutnost [tj. výsledek daných podmínek, pozn. aut.], internalizovaná a převedená do dispozice, která vytváří praktiky mající smysl a vnímání dávající smysl; je to obecná, přenositelná dispozice, která nese systematickou a obecnou aplikaci – překračující hranice toho, co se člověk přímo naučil – nutnosti obsažené v podmínkách učení“ (Bourdieu 1984: 170). Habitus tedy generuje jednání, určuje, k jakým praktikám bude každý tihnout a zároveň obsahuje klasifikační schéma, jak jednání ostatních vnímat a hodnotit. Podstatné přitom je, že osvojený habitus je výsledkem pozice jedince v sociálním prostoru. Odtud tedy habitus jako „struktura strukturovaná a strukturující“, což znamená, že habitus je na jedné straně uspořádanou strukturou, je formován pozicí a historickou trajektorií jedince v sociálním prostoru. Na straně druhé habitus strukturuje perspektivu a jednání jedince.

Habitus odráží objektivní podmínky pozice jedince v sociálním prostoru. Ten Bourdieu chápe jako vícerozměrný, přičemž pozici jedince lze popsat objemem akumulovaných kapitálů. V kontextu moderních společností pak rozpoznává dva klíčové principy diference – ekonomický a kulturní kapitál (Bourdieu 1998: 13). Ekonomický kapitál zahrnuje hmotné statky a bohatství, zatímco kulturní kapitál zahrnuje tři formy – vtělený (to, co je považováno za kultivovanost tělesnou i duševní), objektivovaný (materiální kulturní statky) a institucionalizovaný (akademické tituly). Kromě těchto dvou typů kapitálu hovoří Bourdieu ještě o sociálním kapitálu jako o zdrojích založených na členství v určité skupině. Čtvrtý typ – symbolický kapitál – představuje působení jakékoliv z forem kapitálu,

pokud je chápáno jako legitimní, např. prestiž nebo talent (Bourdieu 1986).⁷ Kromě těchto obecných typů kapitálů zavádí Bourdieu také specifické kapitály náležící jednotlivým polím a subpolím (např. akademické, literární, nebo též sportovní).

Pole představuje relativně autonomní prostor, ve kterém probíhá neustálý boj o zdroje, tedy o kapitál specifický pro dané pole. Předmětem zápasu mohou být i samotná pravidla a způsoby tohoto boje, legitimní prostředky, které je možné použít, někdy dokonce i samotná povaha kapitálu, o který se bojuje. Pro aktéry je určující především jejich pozice v rámci daného pole, která závisí na akumulaci různých typů kapitálů. Podle Bourdieuho platí princip strukturní homologie, který má za následek shodnost této pozice napříč různými poli ve společnosti. Bez rozdílu pozice ale aktéři v daném poli sdílí základní víru ve smysl a povahu zápasu, který se v daném poli odehrává. K označení dané víry, neboli tzv. vtažení do hry, užívá Bourdieu také termín tzv. *illusio*. Samostatná existence pole je spojena s jeho institucionalizací a historií sdílenou účastníky. Institucionalizace přináší každému poli určitý stupeň relativní autonomie. To znamená, že vývoj pole je do značné míry nesen jeho vnitřní logikou, na druhou stranu ale není zcela nezávislý na vnějším dění (Swartz 1997).

Na rozdíl od klasické analýzy institucí Bourdieu ve svém konceptu polí zdůrazňuje relačnost pozic uvnitř pole. Pro jeho analýzu je třeba vždy uvažovat celkové uspořádání pole a vzájemnou pozici mezi jednotlivými aktéry (Bourdieu 1998, 2010). Zároveň také nelze jednoznačně určit hranice daného pole, protože i tyto hranice mohou být předmětem zápasu v samotném poli (Swartz 1997).

Jednání je tedy ve výsledku generováno osvojeným habitem v kontextu určité pozice ve společenském prostoru a je orientováno strategickou úvahou v rámci daného pole. Bourdieu tento vztah formuluje známou, nicméně nepříliš transparentní rovnicí „[(habitus) (kapitál)] + pole = praxe“ (Bourdieu 1984: 101). Tento přístup se odklání od toho, jakým způsobem Bourdieu pracoval s konceptem praxe ve svých raných antropologických studiích. Zatímco v nich je praxe fluidní, vedena citem pro danou hru, ale v zásadě nepředpověditelná, tak pozdní konceptualizace již operuje s poměrně deterministickým pojetím založeným na plně určující kombinaci habitu, kapitálů a pole (King 2000). Podle Wardeho (2004) proto existuje v Bourdieuho díle zásadní napětí mezi pojmem pole a praxe. Zatímco pojem praxe rozpracovává především ve svých raných dílech, postupem času pro něj ztrácí analytický význam a pozdní díla stojí v zásadě na účinném použití pojmu pole. Distinkce tvoří střed mezi těmito dvěma obdobími, avšak i zde existují oba pojmy vedle sebe, aniž by byl jejich vzájemný vztah jasně řešen (Warde 2004: 4–8).

Analýza prostřednictvím konceptu pole předpokládá silnou, či spíše výhradní, dominanci strategického a soutěživého jednání. Pro určitý druh analýz se jedná o užitečný způsob demaskování deklarované nezainteresovanosti aktérů, avšak pro studium každodenních rutinizovaných činností

---

⁷ Vlastností symbolického kapitálu pak je to, že nebývá aktéry vnímán jako kapitál.

zde narážíme na podstatné limity (Warde 2004: 15). Řada praktik skutečně není kompetitivní a účastníci nemusí sdílet *illusio* zapálených nadšenců. Zatímco některé praktiky mají charakter pole v tom smyslu, že je možné je opustit, takové činnosti jako je stravování, bydlení či rodičovství opustit nelze (Warde 2004: 20). Důraz na strategické jednání také opomíjí možnost vnitřního uspokojení z praxe. „Činnosti, které se odehrávají v rámci pole, kromě řady vnějších statků, často přináší též morální uspokojení, sebeúctu, osobní rozvoj a sociální interakci. Specifičnost a hodnotu tohoto vnitřního uspokojení znejasňuje jeho redukce na sobecké pozérství. ... logika pole se snadněji aplikuje na odborné a produkční aktivity, kde je soutěž o určené sázky obvykle transparentní, než na sklony laiků a spotřebitelů“ (Warde 2004: 15). Warde proto oceňuje Bourdieuv koncept pole, avšak zdůrazňuje jeho „neschopnost postihnout nestrategické jednání, účelné jednání v nekompetitivních podmínkách, vnitřní statky vyplývající z účasti na praktikách a rozpory mezi kompetencí a sociální pozicí“ (Warde 2004: 16). Navrhuje proto rozvíjet koncept praktik jako komplement k strategicky orientovanému konceptu pole.

Sloučení obou perspektiv není zcela neproblematické (King 2000). V první řadě je nutné odmítnout, že by mezi polem a praktikou panoval přímý vztah vzájemné převoditelnosti (Warde 2004). Nelze hovořit o tom, že by každá praktika generovala pole. Naopak může být na poli nezávislá či být součástí řady různých mocenských polí. Institucionalizace praktiky je podmínkou pro to, aby mohla být začleněna do některého pole, ale sama o sobě pole nevytváří. Stejně tak začlenění praktiky do určitého pole ji nezbavuje řady charakteristik, které jsou praktikám vlastní (Warde 2004: 25).

Warde tento vztah charakterizuje tak, že existují „dvě odlišné úrovně analýzy – analýza praktik a analýza pole. Analýza praktik nabízí věrnější zachycení zkušenosti, fenomenologických spíše než strategických aspektů. (...) přetíženost konceptu pole je dána existencí řady relevantních hledisek chování, které nemohou být zahrnuty do logiky (strategické, pozn. aut.) hry. Přitom tato hlediska, ztracená při včlenění analýzy do konceptu hry, jsou velice dobře odkryta při návratu ke konceptu praktik“ (Warde 2004: 21–22). Obě domény jsou nesený jinou logikou. Zatímco pole vystihuje soutěž, strategické chování a boj o statky z hlediska pole vnější, praktiky jsou kooperativní, pluralistické a orientované na vnitřní užitek. Napětí mezi logikou pole a logikou praktik pak může být zdrojem dynamiky zkoumané oblasti. „Soutěž uvnitř pole často přispívá k proměně praktik. Zároveň, proměna složek určité praktiky může vést k narušení logiky pole“ (Warde 2004: 26).

Jiné řešení limitů konceptu sportovního pole by mohlo spočívat v diskuzi protínání a intervencí různých dalších společenských polí, např. ekonomického, mediálního či právního, do domény sportu (srov. Svoboda 2011). Tím by se ale pouze strategické jednání nesené sportovním polem rozšířilo o další typy jednání založených na logice těchto polí. Nikterak by to neřešilo fundamentální problém toho, že každodenní rutinní praktiky nejsou žádným z těchto záměrů orientovány.

Následující rozpracování sociologického pohledu na sportovní aktivity spojuje perspektivu společenských polí, tak jak je představena v Bourdieuho přístupu k problematice, ale jak je obsažena i v kritické analýze mocenských nerovností přítomných při definování sportu, s pohledem teorií praktik, které umožňují citlivou analýzu každodenního rutinizovaného jednání, jenž nemusí být předmětem strategického jednání, ani jednání orientovaného na zisk. Toto spojení umožňuje překlenout jednostrannost perspektivy, která stojí na pojetí sportování jako jednání v rámci sportovního pole. Zatímco pro oblast profesionálního sportu přináší teorie polí nesporné výhody ve schopnosti mapovat povahu dimenzí moci, skupin konfliktu a demaskování mocenského aspektu symbolického kapitálu tohoto pole, při analýze sportování jako součásti celé plejády volnočasových činností dnešního člověka naráží tato perspektiva na podstatné limity.

Další kapitola se věnuje povaze sportovních praktik, jejich kulturním významům ve světle historického vývoje sportovního pole. Ukazuje se zde, jakým způsobem je veden zápas o definici legitimní pohybové aktivity a jak se toto střetnutí může projevat ve volnočasových sportovních praktikách. Následně je pozornost věnována konkrétním empirickým výzkumům sportovní participace a shrnuty jsou jejich výsledky. Důraz je přitom kladen na faktory, které mohou ovlivňovat rozšíření a diferenciaci sportovních praktik, a s tím spojený problém mechanismu reprodukce sportovních praktik.

3 Povaha sportovních praktik

Sportovní praktiky mají v dnešní spotřební kultuře své neopominutelné místo. Výzkumná pozornost se nejčastěji zaměřuje na rozsáhlý soubor témat soustředěných kolem vrcholového sportu, ať už se například jedná o specifické prostředí, ve kterém se pohybují elitní sportovci, či ekonomické, mediální či politické souvislosti sportovního provozu a sportovních událostí. Přestože běžný život je nepochybně skrze mediální spotřebu i kulturní význam sportovní symboliky významně ovlivňován sférou profesionálního sportu, nelze říci, že by poznatky v této oblasti mohly být zásadní oporou pro studium sportovních praktik volného času. Odlišnosti totiž neleží pouze v úrovni kompetence sportujících, ale v celé podobě daných praktik. Sdílené cíle sportovní aktivity, její povaha a propojení s dalšími aspekty života, stejně jako vnější vlivy praktiku ovlivňující, se v mnoha ohledech odlišují. Pro elitního sportovce je předvedený výkon středobodem, čemuž dopomáhá celý komplex racionálně orientovaných praktik a profesionálního týmu, při podstatné intervenci tržní a mediální logiky. Samotný výkon není pro rekreačního sportovce nedůležitý, ale odehrává se ve zcela jiném kontextu. Rekreační sportování bývá často integrováno a souvisí se sociálním sdružováním a s ním spojenou zábavou, případně se zdravotními a kondičními aspekty práce na vlastním těle.

To neznamená, že vrcholové a rekreační praktiky daného sportu spolu vůbec nesouvisí. Skupina dětí, která na libovolném dostupném místě hraje fotbal, svůj výkon nepochybně zakládá na porozumění fotbalové hře, které má do určité míry společné s profesionálními fotbalisty. Tělesné pohyby, duch hry i radost z výhry se mohou zakládat na společných principech. Zároveň se ale jedná o praktiku, kterou nelze pojímat pouze v dimenzích obvyklých pro profesionálně orientovaný sport. Uvažovat můžeme například o delikátním rozměru sociability, který se v rekreační hře vyskytuje. Nejen, že hra samotná přináší jejím účastníkům kromě sportovního úspěchu také přínos radosti ze sdružování, ale zároveň i samotná praktika jako taková nutně zahrnuje způsoby, jakým řešit problémy v profesionálním sportu nepřítomné. Problém vyváženosti soupeřících týmů či nepřítomnost nezávislého rozhodčího vytváří nutnost, aby součástí praktiky byly sdílené představy o tom, jak tyto problémy řešit, aniž by tato řešení mohla být formálně kodifikována.

Tento rozdíl je podceňován v tradičním vnímání sportovních aktivit založeném na perspektivě profesionálního sportu. V tomto pojetí se vytváří obraz hierarchicky uspořádané pyramidy, kde volnočasové sportování tvoří nejpočetnější širokou základnu, a ze které na základě svého výkonu stoupají do vyšších pater výkonnostní případně vrcholoví sportovci. Hierarchický model sportovní participace vnucuje sportovním praktikám logiku profesionálního sportu, která se soustředí především na výkonnostní aspekty (Eichberg 2008). Vzhledem k povaze širokého spektra současných volnočasových sportovních a pohybových aktivit se také nejedná o model, který by věrně odrážel

realitu. Adekvátnější alternativu tohoto modelu představuje Scheerder a kol. (2011: 8–9), který v analogii k pyramidovému modelu hovoří o modelu kostela. Největší podíl sportovní participace v tomto modelu tvoří rekreační a nižší úroveň soutěžního sportu. Tyto způsoby sportování ale nejsou v hierarchickém vztahu - koexistují vedle sebe, aniž by jeden z nich dominoval druhému. Pouze malou část soutěžního sportu lze přitom považovat za základnu pro výkonnostní, potažmo vrcholový sport (reprezentován úzkou kostelní věží).⁸

Samotná diskuze kulturní zakotvenosti sportovních praktik vychází z předpokladu, že jsou do značné míry sociálně konstruované a jako takové odpovídají do značné míry spíše na sociálně definované potřeby než na potřeby biologické. Toto tvrzení nezpochybňuje zjištění o zdravotní prospěšnosti pohybových aktivit, ale upozorňuje, že samotná motivace k nim je sociálně, nikoli biologicky, podmíněná. Lze to ilustrovat i výraznými empiricky doloženými rozdíly jak ve formě pohybové aktivity, tak i v jejím celkovém objemu. Tyto rozdíly jsou přitom silně sociálně determinované a jsou založeny na odlišném vztahu a chápání, který si lidé ke sportovním praktikám vytváří v průběhu socializace. (Bourdieu 1978; Engström 2004). Sportování a cvičení „je třeba chápat jako vyjádření životního stylu, nikoli jako logickou odpověď na chybějící pohybovou aktivitu. Představa, že usedlý životní styl posiluje vnitřní potřebu pohybové aktivity, je lákavá, ale nezdá se, že by tomu tak po skončení puberty bylo. Lidé nejspíše mají genetickou potřebu energii šetřit a nikoli ji bezdůvodně vydávat“ (Engström 2004: 112). To neznamena, že sportovní praktiky nepřinášejí vnitřní uspokojení. Naopak, stejně jako v případě jiných praktik se jedná o podstatný zdroj atraktivity jejich provozování. Toto uspokojení je ale do značné míry sebegenerující, praktika sama tuto potřebu vytváří (viz 2.1) a dobrý pocit z fyzického pohybu zdaleka nemusí mít fyziologické příčiny.

Sportovní praktiky se také rozvíjí a dynamicky proměňují. Významným zdrojem jejich proměny a zavádění je přitom geografické šíření inovací, které stálo i u počátku moderního sportu. Model britského sportu se šířil podobně jako jiné inovace z Velké Británie, tehdejšího světového centra, do perifernějších oblastí, ať už se jednalo o britské kolonie nebo ostatní státy, které s větším či menším odstupem následovaly v modernizační vlně průmyslové revoluce (Bale 2003). I v dnešní době můžeme být svědky neustálého vzniku nových sportovních praktik, které se více či méně úspěšně rozšiřují, nacházejí své vyznavače a přetrvávají či v tichosti zanikají. Otázkou ale zůstává, jakou proměnou praktiky při tomto šíření napříč kulturami procházejí. Shove a Pantzar (2005) ukazují na příkladu šíření techniky ‚nordic walking‘, že praktiky jsou v nové zemi vždy znovu-vynalézány na základě kombinace přicházejících inovativních předmětů či konceptů a v dané kultuře již existujících praktik.

---

⁸ To ale zároveň znamená, že relevantní část volnočasového sportování má tradičně soutěžní povahu. Přestože není provozované za účelem zisku či obživy, je organizované formálními sportovními organizacemi s obvyklými racionalizovanými měřítky sportovního výkonu.

3.1 Sportovní a disciplinační forma

Studium sportování jako sociální praktiky přináší neapriorní přístup k definici toho, co vlastně sport je. Definice sportování je v tomto smyslu zakotvena v chápání a významech, které jsou sportu připisovány ve společnosti. Samotné definování sportu je významným mocenským aktem, který s sebou přináší řadu podstatných důsledků, např. vyřazuje či začleňuje určité typy aktivit z/do možností financování veřejnými programy či připisuje sportování určité hodnoty a významy (též Bourdieu 1978; Coakley 2004: 21–29).

Obecný teoretický úvod již naznačil potenciálně širokou variabilitu sportovních praktik, které mohou být pro kulturní pojetí těla v dané společnosti v určitou dobu relevantní. Následující část popisuje základní dimenze, které lze při diskuzi těchto praktik identifikovat, a které také bývají předmětem analýz současného sportování. Klasifikace sportovních praktik může být založena na řadě principů. Coakley (2004: 110–112) na základě organizace a povahy zavádí kategorii sportů zaměřených na „sílu a výkon“ (orig. power and performance) oproti těm, které zdůrazňují „potěšení a účast“ (orig. pleasure and participation). Empirická šetření zaměřená na rekreační sportování formují kategorie kolem organizačního kontextu sportovní aktivity (např. Scheerder a kol. 2002) či strukturně-funkcionalistických charakteristik sportů⁹ (Scheerder, Vanreusel a Taks 2005).

Následující diskuze je založena na kontrastu dvou dominantních kulturních forem, které v současné době představují dva odlišné principy konstituování pohybových aktivit. První z nich se přímo vztahuje k úzkému pojetí slova sport, neodmyslitelně spojenému se soutěží a výkonem. Druhá forma se vztahuje především k disciplinaci a rozvoji vlastního těla, a v moderní historii ji lze sledovat od tělovýchovných hnutí až po dnešní fitness.¹⁰ Oporou pro toto vymezení jsou jednak studie zabývající se formováním obou těchto tradic v moderních západních společnostech (např. Elias a Dunning 1986; Gruneau 1999; Sassatelli 2010; Smith Maguire 2008a), upozorňující na konflikt, který se mezi nimi odehrával či odehrává (Bourdieu 1978; Eisenberg 1990), stejně jako empirické studie, které tuto klasifikaci využívají (Stempel 2005).

Moderní sport se zrodil na elitních vzdělávacích institucích pro britské privilegované vrstvy 19. století (tzv. public school), kde byly pod patronací tehdejší aristokracie a vyšších vrstev buržoazie

---

⁹ Scheerder a kol. (2005) zakládají své dělení v první řadě na strukturní povaze pohybové aktivity, tj. zda je možné ji provozovat individuálně, či vyžaduje alespoň jednoho soupeře, případně se jedná o kolektivní sport. V rámci kategorie individuálních aktivit dále rozlišují celoživotní sporty (individuální, nesoutěživé, kondiční), individuálně soutěživé sporty (individuální, ale soutěživé, jako je např. atletika) a outdoorové (nesoutěživé, obvykle praktikované v přírodě). V rámci aktivit s jedním soupeřem pak raketové sporty a bojová umění.

¹⁰ Zařazení této druhé tradice pod označení sport je samozřejmě dobově a geograficky podmíněné. Např. v americkém prostředí se význam označení „sport“ častěji připisuje pouze soutěživým a výkonnostním aktivitám (Pfister 2009).

transformovány tradiční lidové hry ve sport v dnešním slova smyslu.¹¹ Přitom se podstatným způsobem proměnil význam, který byl těmto činnostem přikládán (Dunning 1999; Elias a Dunning 1986; Gruneau 1999; Hargreaves 1986). Podobně jako v případě vysokého umění byl sport zbaven náboženského a společenského účelu a pod ideálem atletismu se stal účelem sám o sobě (Bourdieu 1978: 823; Sassatelli 2010: 99). Soutěžení se sportem neodmyslitelně spojené se podřídilo racionalizaci a pevně stanoveným pravidlům hry s rovnými podmínkami pro obě strany střetu (Guttmann 1978). Přestože většina analýz moderního sportu se soustředí především na vrcholový sport, lze projevy těchto sportovních hodnot nacházet i v běžných, tj. nevrcholových, sportovních praktikách.¹² Otázkou zůstává, nakolik se zde také projevují původně typicky aristokratické hodnoty vtělené do moderního sportu – trénink vůle a charakteru, mimo jiné prostřednictvím nezajímavosti a s ní spojené zdůraznění fair play a gentlemanského citu pro hru podle pravidel,¹³ či amatérismus, ač původně neústupně stráženy, tak v průběhu 20. století v naprosté většině sportovních disciplín zapomenutý.

Historické pozadí disciplinačních forem sportovních praktik představují gymnastická hnutí rozvíjející se během 19. a počátku 20. století, v dnešní době pak nabývání populární formy fitness a kondičních sportů. Racionalizovaná cvičení disciplinující vlastní tělo byla v 19. století chápána především jako nástroj zabraňující morálnímu a tělesnému úpadku (především v Anglii či Spojených státech) či jako způsob předvedení síly národa v kontextu evropského nacionalismu (např. český Sokol) (Sassatelli 2010: 18–20).

Gymnastická hnutí dosáhla svého vrcholu v demonstrativních masových cvičeních, při kterých desetitisíce cvičenců disciplinovalo svá těla do synchronizovaných pohybů. Jednalo se o jednu z vrcholných performancí organizované modernity, při kterých se demonstrovala jednota kolektivity, povětšinou národnostního charakteru. Zdá se, že český Sokol se svými demokratickými tradicemi představoval spíše výjimku, která v sobě zahrnovala určité vnitřní napětí mezi kolektivismem a

---

¹¹ Historické vyprávění odkazující k antickým kořenům moderního sportu lze chápat především jako legitimizační prostředek, který ale zároveň zastiňuje veskrze moderní povahu tohoto fenoménu (srov. Bourdieu 1978). Podobnosti mezi dávnými praktikami a moderním sportem jsou spíše povrchového rázu a historicko-sociologické analýzy ukazují, jak podstatně je sport spojen s moderní společností.

¹² Některé další specifické znaky moderního sportu, mezi které patří např. specializace atletů, byrokratizace sportovní organizace či kvantifikace výsledků (Guttmann 1978) se nemusí v mnoha praktikách rekreačního sportování zásadně projevovat.

¹³ V tomto smyslu bylo sportovní vzdělání postaveno v opozici ke klasické kulturní vzdělanosti, založené na znalosti a podřízenosti, nikoli na charakteru a vůli. Bourdieu (1978) tuto opozici interpretuje jako střet mezi frakcemi dominantní třídy (ekonomické proti kulturní), přičemž ekonomická frakce (resp. aristokratická) zde má dominantní postavení. Reprodukuje se zde obecná společenská hierarchie výchovy nad instrukcí, vůle nad inteligencí či sportu nad kulturou. V tomto smyslu stojí za povšimnutí aktualizovaná reprodukce této hierarchie např. v románové sérii Harryho Pottera, kde hlavní hrdina Harry vyniká právě v charakterových a morálních vlastnostech, a též sportu, zatímco jeho pomocnice Hermiona ztělesňuje intenzivní studium, respekt k autoritám a inteligenci. Pro doplnění dichotomie lze už jen poznamenat, že zatímco pozice Harryho je formována především jeho původem, Hermiona je ideálem meritokratického přístupu.

individualismem (srov. Thorne 2011). Svého vrcholu masová cvičení dosáhla v totalitních režimech, které v nich našly nástroje prezentace masy, jejíž reprezentací se zaštiťovaly (Sassatelli 2010: 20). S koncem organizované modernity ztratila masová cvičení svou atraktivitu a jejich pokračování v československých Spartakiádách představovalo spíše petrifikovaný rituál komunistického režimu, než smyslem obdařenou pohybovou aktivitu (Thorne 2011).

Druhá polovina 20. století je pak spojena s prudkým ústupem gymnastických hnutí. Rozpad vazby mezi gymnastickým cvičením a politickými institucemi otevřel prostor pro vzestup nové formy pohybových aktivit – depolitizované, individualistické a orientované na zdravotní a zábavní aspekty. Předchozí disciplinační techniky jsou transformovány tržním principem do spotřebních produktů, které jsou prezentovány jako investice do úpravy a údržby vlastního těla v rámci fitness center (Sassatelli 2010: 20), stejně jako se odráží i v popularitě plavání či běhání (srov. Van Bottenberg, Scheerder a Hover 2010).

Principy kultury fitness, která stojí v centru současných disciplinačních praktik lze shrnout do třech hlavních okruhů hodnot. Ústřední hodnota spočívá v udržování a rozvoji zdraví, fyzické kondice a schopností. Naplnění této hodnoty je přitom nesené silně individualizovaným pohledem, který nachází příčiny ve vlastní aktivitě či neaktivitě jednotlivce, který proto za svůj zdravotní stav nese hlavní odpovědnost. Fitness praktiky pak nabízí individuální, komerčně zprostředkované řešení zdravotních rizik dnešní doby, při současném potlačení možné sociální dimenze nerovností na poli zdraví (Smith Maguire 2008a: 40–50).

S hodnotou zdraví a fyzické kondice úzce souvisí i zaměření na vlastní vzhled a péči o něj. Rozvoj fitness je spojen s nástupem ekonomiky služeb a s tím spojeným „nárůstem počtu zaměstnání, pro které je ústřední image, vzhled a herecký výkon, obecněji pak rostoucím důrazem na styl a vzhled v každodenním životě“ (Smith Maguire 2008a: 58). Zároveň ale podrobnější vzhled do prožívání praktik spojených s fitness ukazuje, že vztah mezi často kritizovaným tělesným ideálem konzumní kultury a účelem fitness cvičení není zdaleka takto přímočarý. Pravidelní návštěvníci fitness center často prostřednictvím konfrontace tělesného ideálu a zkušenosti s vlastními možnostmi během cvičení dospívají k „realističtějšímu“ vztahu ke svému tělu (Sassatelli 2010: 144–157).

Kromě těchto racionalistických hodnot musí ale být fitness aktivity i zábavné. Přestože cvičení může být únavné, důraz bývá kladen na zábavnost cvičení jakožto náplně volného času, na rozdíl od povinnosti, která byla hybatelem gymnastických hnutí. Fitness centra se snaží dosáhnout uvolněné a příjemné atmosféry, která je jedním z předpokladů udržení klientů (Sassatelli 2010), byť lze i poznamenat, že hlavní potěšení zde může pramenit „z vlastní poutivé sebekázně a z vlastního ‚těla pro druhé‘“ (Smith Maguire 2008b: 70).

Vztah mezi sportovní a disciplinační dimenzí sportovních praktik je mnohvrstevnatý a historicky se vyvíjející. Bourdieu v něm například vidí principiální konflikt sportovního pole mezi protikladnými filosofiemi těla – asketickou, zdůrazňující trénink, řád a kultivovanost; a hédonistickou, propagující volnost, přirozenost a tělesnost (Bourdieu 1978: 827). Na přelomu 19. a 20. století tyto filosofie soupeřily o legitimní definici tělesné kultury, jak lze nejnvýrazněji vidět v dobovém konfliktu mezi institucionalizovanými představiteli obou filosofií – gymnastickým a olympijským hnutím (podrobněji viz Bourdieu 1978: 826; Dunning 1999; Eisenberg 1990).¹⁴

Přestože z tohoto střetnutí vychází vítězně strana soutěžního sportu, lze říci, že v praktikách vrcholového i běžného sportování se často projevují prvky obou z nich. Vrcholový sport prošel značnou racionalizací a disciplinací těl profesionálních sportovců. Zdravotně a kondičně orientované pojetí pohybových aktivit se zase stalo jedním z výrazných, ne-li převažujících chápání rekreačního sportování, a to i v případě, kdy se jedná o tradiční sportovní aktivitu. Soutěživý a zdravotní motiv tak často u participantů v jedné aktivitě mohou existovat vedle sebe, aniž by se zásadním způsobem vylučovaly.

3.2 Dimenze moci a sociálních nerovností

Proměny sportovních praktik, stejně jako jejich diferenciací a různorodá prestiž ve společnosti souvisí s obecnější otázkou povahy a reprodukce sociálních nerovností ve společnosti. Přímo specifikací mocenské hierarchie v oblasti sportu je diskuze sportovního pole, jakožto prostoru, kde se odehrávají zápasy o pozice relevantní pro sportovní praktiky, stejně jako i o samotnou sociální definici sportu, tedy souboj o „monopol na stanovení legitimní definice sportovních praktik a legitimní funkce sportovní aktivity“ (Bourdieu 1978: 826). Soupeřící strany se přitom mohou opírat jak o zdroje vlastní sportovnímu poli (např. symbolický kapitál zasloužilých sportovců), tak o vnější obecně platné zdroje v podobě ekonomického či kulturního kapitálu.

Při zaměření na volnočasové sportovní praktiky se ale problematickou stává otázka, jakou roli sehrává institucionalizované pole profesionálního sportu i pro tuto oblast, která má v mnohém blíže k volnočasové kultuře. Jedná se totiž o širokou škálu populárních sportovních a pohybových aktivit, které jsou často pěstovány v neformálním okruhu rodiny a přátel, praktikovány s pravidelností, ale

---

¹⁴ Podrobná komparativní analýza sociální historie sportu ukazuje na spojení mezi britským modelem moderního sportu, který se stal vzorem pro moderní sport obecně, a tamní společenskou a politickou situací v 19. století. Eisenberg (1990) ukazuje, jakým způsobem je ideál racionální soutěže podle pravidel společný jak sportu, tak tehdejší politické a sociální teorii anglické společnosti. Soutěž zde byla vnímána jako nejlepší prostředek pro organizaci společnosti, ať už se mělo jednat o soutěž ekonomickou (volný trh), politickou (parlamentarismus) či vyjádřenou ve sportovních hodnotách. Eisenberg přesvědčivě argumentuje, že oproti tomu německá střední třída měšťanstva zdůrazňovala spíše ideje kolektivity, jednoty a vymezení se vůči jiným společenským vrstvám. V tomto směru zde principy moderního sportu nenacházely své pochopení. Podobný argument lze přitom vztáhnout i na české prostředí, které jednak podstatným způsobem sdílelo německý kulturní okruh, a zároveň bylo formováno situací vynořující se identity malého národa, který měl především demonstrovat svoji jednotu, nikoli vzájemnou soutěž.

nezávisně. Proměny sportovního pole mohou mít konkrétní dopad na konkrétní pravidla her, dostupnou infrastrukturu a částečně i prožitek spojený se sportem.¹⁵ Zároveň ale tyto aktivity nejsou strategicky orientovány v souladu s polem, nesnaží se dosahovat zde ceněného kapitálu a obvykle jejich účastníci ani nemají ambice sportovní pole měnit.

Vztah sportovního pole a sportovních praktik má přímou analogii ve Wardeho příkladu kulinářského pole a praktik chození na jídlo (Warde 2004). Konkurenční soupeření vyhlášených podniků a kuchařů nepochybně získává i prostřednictvím specializovaných médií a kulinářských pořadů charakter pole, kde probíhá zápas o pozice a definice nejhodnotnějšího zážitku z jídla. Existuje zde hodnotová hierarchie jednotlivých světových kuchyní stejně jako hierarchie podniků. V rámci pole se etablují známí kritici a experti. Toto kulinářské pole se nepochybně promítá do podob praktik chození do restaurací. Na druhou stranu se ale řada aspektů těchto praktik orientuje zcela jiným způsobem. Jejich cíl není pouze esteticko-kulinářský, tedy naplňující principy pole, ale též zahrnuje i řadu dalších, často i důležitějších rozměrů – adekvátní cenu, komfortnost prostředí, pocitovou libost, a zvláště pak družení s přáteli. Stejně jako tedy nelze chápat návštěvy restaurací pouze v perspektivě kulinářského pole, tak sportovní pole může poskytnout pouze neúplný výkladový rámec pro rozšířené sportovní praktiky.

Bourdieu ovšem nezakládá diskuzi sportování pouze na úvahách o profesionálním sportovním poli. Sportovní praktiky podle něj jsou po boku všech ostatních oblastí trávení volného času a způsobů životního stylu neoddelitelnou součástí reprodukce společnosti a existujících sociálních nerovností (Bourdieu 1984, 1998). Stejně jako tyto ostatní praktiky je totiž podle Bourdieuho sportování výsledkem osvojeného habitusu, který přímo odráží pozici jedince v sociálním prostoru. Habitus vytváří předpoklad pro přijetí či naopak odmítnutí určitého způsobu trávení volného času, a tím i to, zda jedinec bude či nebude sportovat, jaký sport bude dělat a v jakém kontextu. Zároveň nejde pouze o jednosměrný proces, ve kterém by životní styl byl pouze vedlejším výsledkem sociálních nerovností. Naopak tyto prováděné volby, tj. vkus, jsou z pohledu ostatních posuzovány a klasifikovány, a tím sociální postavení jedince nejen vyjadřují, ale též potvrzují a zapečetují. Bourdieu pak identifikuje princip homologie, který prostupuje všemi oblastmi volného času, od hudebního vkusu, oblékání, přes trávení dovolených až právě po sportování. Ve všech těchto dimenzích se projevují základní stratifikační principy současné společnosti, tedy především nerovnoměrná akumulace ekonomického a kulturního kapitálu.

---

¹⁵ Např. změny pravidel volejbalu se projeví i v jeho rekreační formě, přestože asi neměly podstatný dopad na jinou než technickou stránku této praktiky. Stejně tak hřiště či školní tělocvičny budované ze zdrojů, které kontrolují jádrové instituce sportovního pole, mohou být využívány při volnočasovém sportování.

Přestože bourdieuovský koncept strukturální homologie můžeme považovat za explanačně nedostatečný, empirické výsledky přesvědčivě ukazují, že různé sportovní praktiky jsou v rámci společnosti různým způsobem oceňovány a rozšířeny (Scheerder a kol. 2002; Stempel 2005; Kahma 2012). Jejich pozice na poli stratifikace je přitom utvářena relačně ve vztahu k jiným součástem sociálního prostoru. Ve výsledku se tedy v různých společnostech a dobách může lišit (Bourdieu 1998). Otázkou ale stále zůstává, nakolik se v tomto symbolickém uspořádání projevuje síla sportovního pole, a nakolik jsou ve hře spíše jiné principy obecnějších nerovností ve společnosti.

4 Empirické výzkumy sportování

Rozšíření sportování ve společnosti je poměrně stabilním předmětem zájmu výzkumných šetření. Parametry, podoba i zpracování těchto výzkumů mají přitom různorodou podobu, v úzké souvislosti s badatelským zázemím jejich autorů. Předcházející kapitola ukazuje, že odborné definice sportu a sportování často vycházejí z určitých partikulárních představ o tom, co sport je, a co by sport měl být (srov. Bourdieu 1978; Gruneau 1999), a do značné míry tedy prosazují určité chápání sportu, které nemusí být sociálně sdílené nebo odrážet pozici aktérů určitého bourdieovského pole (např. sportovního či zdravotnického). To lze ilustrovat i variabilitou chápání sportovních aktivit ve výzkumnické praxi.

Studie vycházející z medicínského prostředí se obvykle opírají o definice založené na míře intenzity pohybové aktivity, která je považována za blahodárnou pro zdravotní stav člověka. Na základě rozšířeného doporučení se pak jedná o „minimálně 30 minut středně náročné aerobní (vytrvalostní) pohybové aktivity pětikrát týdně nebo 20 minut vysoce intenzivní aerobní pohybové aktivity třikrát týdně“ (Haskell a kol. 2007: 1423) či v umírněné verzi o participaci, která zahrnuje „alespoň jednou týdně středně náročnou sportovní aktivitu po dobu 30 minut“ (Sport England 2013: 1). Tyto zdravotně orientované definice přitom nacházejí uplatnění v sociologických výzkumech sportu, které by měly zohlednit sociální a kulturní rozměr sportovních praktik. Sociální význam je zde zcela potlačen a důraz je kladen pouze na pohybový aspekt dané aktivity. Vedle sebe se tak ocitají tradiční sporty, kondiční cvičení i fyzicky náročné výkony, jakými může být uklízení, práce na zahradě či manuální zaměstnání.

Odlišnou perspektivu přinesl metodologický projekt zaměřený na mezinárodní srovnávací výzkum sportovní participace COMPASS (Gratton, Rowe a Veal 2011). Konstatována zde byla široká neshoda v chápání sportu napříč evropskými zeměmi, za problematickou přitom byla považována především hraniční zóna aktivit, které nesplňovaly některá z tradičních definičních kritérií sportu, a byla proto v některých zemích respondenty zahrnována, v některých naopak vyřazována z uvažování při odpovědi na otázky v dotazníku. Autoři proto navrhují analytický rámec, který silně akcentuje tradiční parametry sportovních aktivit (soutěživost, organizovanost, fyzická intenzita), čímž do značné míry vytrhují sport ze sociálního života daných kultur a vkládají do něj abstraktní, idealizované principy (srov. Coakley 2004; Gruneau 1999).

Metodologická východiska založená na teoriích praktik vedou k obhajobě postupu, který je v rámci výzkumu sportovní participace rozšířený, byť se jedná spíše o intuitivní praxi dotazníkových výzkumů než teoreticky explicitně argumentovaný postup. Tato operacionalizace sportovních aktivit nechává samotnou definici sportu do značné míry na samotných respondentech. Dotazování je

obvykle založeno na otázce zjišťující frekvenci aktivit označených jako "sport" či "sport či pohybové aktivity" (Hartmann-Tews 2006; Stamm a Lamprecht 2011; např. Wicker, Breuer a Pawlowski 2009). Tím je vymezení sportování odvozeno od samotného sociálně sdíleného významu, a přesněji tak odpovídá tomu, jak sportovní praktiky chápeme na základě předcházející teoretické diskuze.

Tato operacionalizace přináší i podstatná metodologická rizika. V první řadě znesnadňuje mezinárodní srovnání, stejně jako posouzení vývoje v čase. I stejně formulovaná otázka může být v kontextu odlišné kultury a jazyk chápána jinak a zahrnovat jiný okruh činností (srov. Pfister 2009; Van Tuyckom, Bracke a Scheerder 2011). Stejně se v průběhu času vyvíjí i chápání samotné praktiky v rámci dané společnosti, a samotná šíře označení „sport“ se tak v dnešní době podstatně zvětšila. Snaha formulovat objektivní mezinárodně srovnatelnou definici sportovní aktivity je tak sice z určité metodologické perspektivy pochopitelné, zároveň ale přináší riziko esencialistického chápání sportu, tedy marné hledání určitého objektivního jádra této veskrze kulturní, a tedy sociálně konstruované praktiky (srov. Gruneau 1999).

Obava dostatečného sdílení významu slov používaných v dotazníkových výzkumech vlastně naráží na obecný principiální problém standardizovaného dotazníku, totiž zda je oprávněné spolehnout se na zamlčený předpoklad vzájemného porozumění mezi výzkumníkem, který sestavuje dotazník, a nejrůznějšími skupinami respondentů, kteří na dotazník odpovídají. Předpokládám, že vzhledem ke každodenní povaze sportu jako jevu a relativně nekomplikované formě dotazování tato otázka nepředstavuje pro tuto studii závažnější problém.

Následující diskuze empiricky doložených faktorů ovlivňujících sportovní participaci vychází ze širokého spektra výzkumů, které se podstatně liší co do šíře zahrnuté populace, přesné operacionalizace jednotlivých proměnných, i chápání samotné sportovní participace. Přesto lze na jejich základě formulovat zobecňující závěry, které poukazují na hlavní rysy rozdílného rozšíření sportovních praktik mezi různými částmi společnosti. Pozornost bude věnována hlavním faktorům, které bývají v těchto výzkumech identifikovány jako klíčové (věk, gender, prostorové rozdíly a dimenze socioekonomických nerovností) a dále i rozdílům v participaci mezi jednotlivými druhy sportovních aktivit. Shrnutí budou také hlavní zjištění výzkumů zaměřených na historický vývoj sportovní participace, kontinuitu sportování během života a přenos sportovních praktik v rodině.

4.1 Věk

Výsledky empirických šetření zcela rutinně a obvykle i bez hlubšího analytického zájmu potvrzují, že s rostoucím věkem klesá sportovní participace respondentů (Alexandris a Carroll 1998; Breuer a Wicker 2008; Farrell a Shields 2002; Fasting 1982; Hartmann-Tews 2006; Scheerder a kol.

2011, 2005; Studer, Schlesinger a Engel 2011). V závislosti na konkrétní zemi, vymezení populace a definici sportovních aktivit je tento pokles dosti variabilní, nejstarší věkové skupiny mohou mít oproti nejmladším o třetinu nižší míru sportovní aktivity, stejně tak ale poloviční, třetinovou i výrazně nižší (srov. Hartmann-Tews 2006). Určitou výjimkou jsou skandinávské státy, kde ani u nejstarších věkových skupin sportovní participace neklesá pod 90 % (Hartmann-Tews 2006). Samozřejmost, se kterou je pokles sportovní participace s rostoucím věkem přijímán, lze pravděpodobně vystopovat k původně dominantnímu výzkumnému zájmu v oblasti výkonnostního sportu. Sportovní participace zaměřená na výkon je daleko úžeji spojena s fyziologickými limity lidského těla, které se s rostoucím věkem výrazněji projevují.¹⁶ V oblasti volnočasového nevýkonnostního sportu obvykle nepředstavují, i díky variabilitě forem pohybových aktivit, fyzické možnosti lidského těla zásadní překážku.¹⁷ Přesto i zde pravděpodobně působí kulturní vzorce spojené s výkonnostním sportem a sportování je tak tradičně chápáno především jako doména mládeže.

Tato konceptuální diskuse ale nepředstavuje jedinou nesnáz, která je s touto obvyklou, zdánlivě neproblematickou, proměnnou kvantitativních výzkumů spojena. Vzhledem k tomu, že sociálně-vědní výzkum se ve většině případů opírá o jednotlivá průřezová data, není často možné rozlišit, zda vliv, který je připisován proměnné věk, nemůže být ve skutečnosti výsledkem kohortního efektu, tedy rozdílu mezi jednotlivými generacemi respondentů. Kohortní efekt má přitom sociologicky srozumitelnou interpretaci jakožto proměna socializačních vlivů působících na jednotlivé generace. V takovém případě by pak nižší míra sportovní participace starších věkových skupin mohla být způsobena nikoli fyziologickým stárnutím, ale (alespoň částečně) tím, že pro tuto generaci představuje sport významově odlišnou a méně internalizovanou aktivitu. Nižší míru zapojení do sportovních aktivit by tak tyto lidé měli po celou délku života, nikoli pouze ve stáří. Jinak řečeno, může se jednat o výsledek postupného šíření sportu, jakožto formy trávení volného času, které v průřezovém pohledu budí přesvědčivé zdání efektu stárnutí. Modelově tuto situaci zachycuje schéma 1. Lidé narození v generaci G_0 , G_1 a G_2 během socializace získávají jiný vztah ke sportovní participaci a po celý život tak mají rozdílnou úroveň participace (po řadě 20 %, 40 % a 60 %). Data z jednoho průřezového výzkumu tak mohou budovat zdání, že s rostoucím věkem výrazně klesá sportovní participace. Nemnohé výzkumy, které se zaměřily na odlišení vlivu věku a kohortní příslušnosti přitom skutečně ukazují, že částečně lze skutečně klesající míru sportovní participace

---

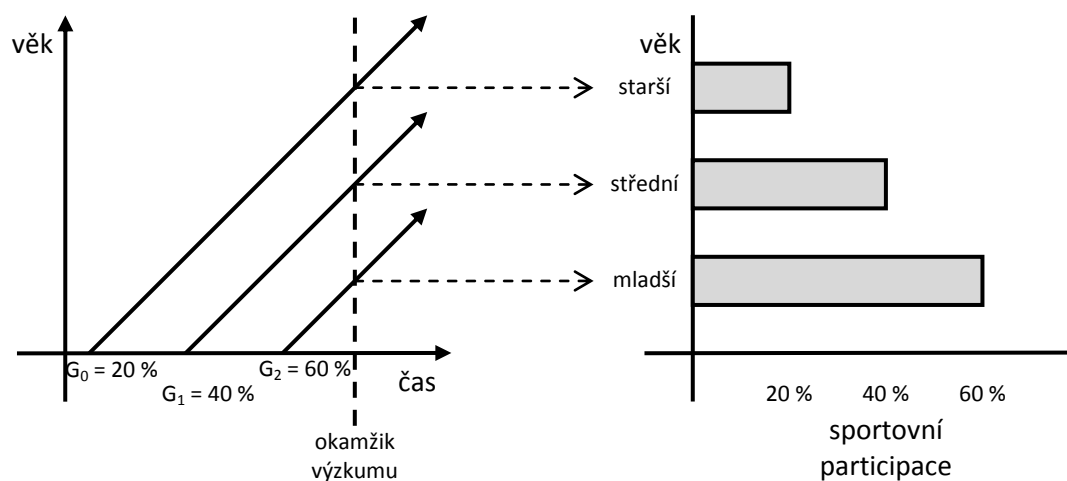
¹⁶ V tomto smyslu chápe vliv věku i tzv. demograficko-ekonomický model, který poněkud zkratkovitě označuje věk jako indikátor tělesného kapitálu (Breuer, Hallmann a Wicker 2011; Breuer a Wicker 2008; Wicker, Breuer a Pawlowski 2009).

¹⁷ Tuto kulturní podmíněnost lze ilustrovat již zmiňovanou variabilitou míry poklesu sportovní participace s rostoucím věkem v jednotlivých evropských státech, nebo též na základě výzkumu sportovní participace čínské populace, kde nejméně sportují lidé ve středním věku (Xiong 2007).

s rostoucím věkem připsat příslušnosti k odlišným generacím (Breuer a Wicker 2009; Lalive d'Epina, Maystre a Bickel 2001).

Metodologicky lze problém odlišení věkových a kohortních vlivů řešit pomocí longitudinálního výzkumu nebo opakovaných průřezových šetření. Kromě vlivu věku a kohorty ale do hry vstupuje i potenciální vliv období (např. změna uspořádání společnosti) a vzájemná kombinace těchto efektů. Možná analytická řešení odlišení těchto tří vlivů jsou na samé hranici možností empiricky dostupných dat a jejich zevrubnější diskuzi se věnují v metodologické kapitole (viz 6.3.1). Pro věrohodnou analýzu vývoje sportovní participace je ale pokus o toto odlišení klíčový a jeho relevance bude následně ukázána i v českém kontextu.

Schéma 1: Modelový příklad záměny vlivu věku a generace

G_x – modelová generace (kohorta), u které se předpokládá stabilní míra sportovní participace během celého života (20 %, 40 % a 60 %).

4.2 Gender

Doména volnočasového sportu a pohybových aktivit je v kontextu genderových rozdílů podstatně ovlivněna odkazem minulosti. V první řadě je třeba zdůraznit dominantní prvek maskulinity, který je přítomen v tradičním výkonnostním sportu. Počátky moderního sportu v Anglii 19. století jsou bezprostředně spojeny s výhradně mužskými soukromými školami (public school). Stejně tak je dobré připomenout nerovný zápas, který byl (a stále je) veden za zrovnoprávnění sportovkyň na olympijských hrách.¹⁸ Některé interpretace dokonce přisuzují sportu ke konci 19. století roli určitého ‚hájemství mužů‘, které sloužilo pro záchranu a upevnění mužské identity tváří v tvář pozvolnému sílení emancipačního hnutí (Dunning 1986). Četné genderové analýzy současného výkonnostního sportu ale ukazují, že se stále jedná o pole značně vychýlené, ve kterém působí silné

¹⁸ V tomto kontextu stojí za připomenutí, že často idealizovaný zakladatel olympijského hnutí Pierre de Coubertin vědomě a zcela explicitně prosazoval aktivní účast na olympijských hrách jako výhradně mužskou záležitost (Kay 2003).

strukturální, ale též kulturní a performativní vlivy definující sport především jako záležitost mužů (Messner 2002).

Kromě přenosu této genderové nerovnosti z výkonnostní do volnočasové oblasti ale genderové rozdíly ve sportovní participaci ovlivňují také genderově specifické požadavky kladené v současné kultuře na podobu těla a péči o něj. Cvičení a fitness jako součást dnešních sportovních praktik se soustředí na formování vlastního těla pro jeho vyšší společenské ocenění (Smith Maguire 2008b). Požadavky kladené na ženské tělo, které se následně promítají do sportovní participace žen v tomto typu pohybových aktivit, ve výsledku snižují rozdíl ve sportovní participaci mužů a žen. Míra obecné sportovní participace pak ale poskytuje pouze zjednodušující měřítko, protože pod jejím povrchem se může skrývat svět výrazně polarizovaných převážně mužských a převážně ženských sportů (v evropském kontextu např. fotbal, aerobik, atp.) (srov. Reeves 2011). Zatímco tedy agregovaná data o sportovní participaci mohou ukazovat klesající rozdíly mezi účastí mužů a žen, rozdílnost v povaze těchto aktivit může být stále stejná.

Mezi dospělou populací obvykle sportuje o 10 až 30 % více mužů než žen, v některých případech je rozdíl podstatně výraznější (Hartmann-Tews 2006; Van Tuyckom, Scheerder a Bracke 2010). Naopak ve skandinávských zemích se genderová nerovnost projevuje velice slabě, poměr obou pohlaví je zde obvykle vyrovnaný nebo dokonce převažují sportovkyně (Van Tuyckom a kol. 2010). I zde ale můžeme najít určitou diferenciaci, pokud nesledujeme pouze sportovní participaci, ale při posuzování zohledníme i intenzitu sportovních aktivit (Hartmann-Tews 2006). Naopak v evropském kontextu se nejvíce genderová propast projevuje v jižních státech (Van Tuyckom a kol. 2010), tedy v těch, které obvykle bývají považovány za genderově nerovné i v jiných sférách sociálního života (srov. Kay 2000).

Vysledované trendy obvykle potvrzují stabilitu genderového rozdílu mezi sportováním mužů a žen v čase (Stamatakis a Chaudhury 2008), případně hovoří ve prospěch jeho oslabování (Klostermann a Nagel 2012; Moens a Scheerder 2004; Scheerder a Vos 2011). Kay (2000) hledá možné vysvětlení rozdílu v trávení volného času v nastavení rodinné politiky dané země. Zaměřuje se přitom na rozdíl v zaměstnanosti mužů a žen. Na jednu stranu se někdy předpokládá, že zaměstnané ženy mají dvojitou povinnost – péči o domácnost a zaměstnání, a tím se pro ně ještě výraznějším způsobem zmenšuje prostor volného času, který by mohly věnovat vlastním aktivitám (tedy např. sportování). Kay (2000) ale i na základě empirických dokladů argumentuje, že vlastní zaměstnání může přinášet silnější pocit nezávislosti a sebevědomí, a tím i vlastní nárok při vyjednávání o volném čase v domácnosti. Rodinná politika (např. délka mateřské a rodičovské dovolené), která je se zaměstnaností žen úzce spojena, tak může bezprostředně ovlivňovat genderové rozdíly ve sportovní participaci.

4.3 Prostorové faktory

Součástí analýz faktorů ovlivňujících sportovní participaci bývá také sledování vlivu prostorových proměnných. Nejčastěji se sledují urbanistické charakteristiky místa bydliště, neméně obvyklé je ale hledání regionální diference uvnitř dané země. Zobecnění závěrů jednotlivých výzkumů je krajně obtížné, protože sociálně prostorová struktura a její vztah k strukturaci společnosti mívá v každé konkrétní zemi velice specifický charakter, který lze pouze obtížně srovnávat v odlišných kontextech. I tak lze říci, že městský charakter místa bydliště obvykle zvyšuje pravděpodobnost aktivního zapojení do sportovních aktivit (Moens a Scheerder 2004; Scheerder a kol. 2002). To lze vysvětlit tím, že městské oblasti obvykle představují centra vzniku a šíření inovací, stejně jako jsou stimulační pro rozvoj nových a specifických kulturních vzorců (Fischer 1975).

Prostorové souvislosti sportovní participace lze vysvětlit také vztahem mezi prostorem a přechodem od tradiční k moderní společnosti. Sportování jako veskrze moderní fenomén lze hledat spíše v městském prostorovém kontextu, který je neodmyslitelně spjat s moderním životním stylem. Empiricky lze tuto souvislost doložit na příkladu rozvojových zemí, kde hlavní města představují radikálně odlišné prostředí od venkovských oblastí (Birchwood a kol. 2008). Naopak v evropském, potažmo českém, kontextu lze spíše hovořit o stírání tohoto rozdílu mezi městským a venkovským prostorem v důsledku šíření městského životního stylu, jakožto pokračováním koncentrační fáze urbanizačních procesů (Musil 2002).

Prostorové faktory bývají také relevantní pro studie zaměřující se na vliv sportovní infrastruktury na volnočasovou činnost. Místa s větším množstvím dostupných příležitostí pro sport (např. bazény, hřiště, ale i parky) pak mohou v rámci této argumentace posilovat tendenci místních sportovat. Případové studie zachycující tento vliv na úrovni čtvrtí města Stuttgart (Wicker a kol. 2009) nebo rozsáhlým šetřením doplněným geoprostorovými daty o sportovní infrastrukturu (Wicker, Hallmann a Breuer 2013), byť v obou případech jsou výzkumné postupy z metodologického hlediska spíše rozpačité. Nicméně koncentrací většího počtu sportovních zařízení lze argumentovat také při snaze vysvětlit vyšší sportovní participaci městské populace.

Přestože sportovní infrastruktura je nepochybně podstatným faktorem pro možnosti rozvoje výkonnostních sportů, které vyžadují areály splňující oficiálně stanové normy, pro analýzu volnočasového sportu má pouze omezenou relevanci. Vzhledem k vysoké diverzifikaci současného způsobu trávení volného času klade sportovní participace velice různorodé požadavky na vybavenost. Tradiční sporty nepochybně svá hřiště potřebují, stejně jako jednu z oblíbených pohybových aktivit – plavání, lze pouze obtížně provozovat bez bazénů či přírodních vodních ploch. Na druhou stranu stejně tak rozšířená cyklistika či běh specializovanou infrastrukturu přímo nevyžadují, stejně jako řada nově vznikajících alternativních sportů (např. parkour, jehož princip spočívá právě ve využívání

„přirozeného“ prostoru města) či cvičení. Najít jednoznačné vodítko, které by propojilo vliv existující infrastruktury se sportovní participací místních obyvatel, a zároveň zohlednilo nejednoznačnou síť kulturně podmíněných preferencí, nabídky a poptávky po určitých typech sportu, je krajně obtížné.

4.4 Ekonomický kapitál

Intuitivní vědění obvykle připisuje projevy sociálních nerovností v účasti na různých typech sportovních aktivit jejich rozdílné nákladnosti. Golf již vzhledem k nákladům na údržbu rozsáhlého areálu hřiště vyžaduje vysoké poplatky za hru či členství v klubu, nehledě na investice do odpovídajícího vybavení. Oproti tomu, jak říká ekonomická logika, fotbal lze uspokojivě hrát na dostatečně velkém „plácku“, přitom se může zúčastnit velké množství lidí při zanedbatelných nákladech na speciální výstroj. Ke smůle této logické úvahy řada výzkumů sportovní participace ukázala, že ekonomické faktory tyto rozdíly vysvětlit neumí, nebo vysvětlí pouze část rozdílů a pro lepší pochopení je třeba využít i jinou argumentaci.

Souhrnné označení ekonomický kapitál lze použít pro několik různých proměnných, které se využívají při analýze kvantitativních dat o sportovní participaci. Obvykle se pracuje s příjmem respondenta, příjmem domácnosti, případně některým z přepočtů celkového příjmu domácnosti podle počtu jejích členů. Data obvykle neposkytují oporu pro opomíjenou dimenzi ekonomického kapitálu, kterou představuje nashromážděný majetek v nejrůznější formě (nemovitosti, investice, úspory, atp.). Komplikovanost zjišťování, stejně jako vysoká korelace mezi příjmem a majetkem na obecné úrovni, tento nedostatek ve větší míře omlouvá. Vzhledem k náročnosti a citlivosti otázek zaměřené na příjem některé analýzy využívají silně zjednodušující proměnnou ekonomické aktivity (tj. zaměstnanosti) respondenta, případně dospělých členů domácnosti.

Různorodost používaných způsobů měření, ale i obtížná přímá srovnatelnost příjmových kategorií uvedených v různých měnách, v různé době a za různé jednotky, znesnadňuje samostatné posouzení vlivu příjmu na sportovní participaci. Obecně lze konstatovat, že s rostoucím ekonomickým kapitálem je svázaná i rostoucí míra sportovní participace dospělé populace (Breuer a Wicker 2008; Farrell a Shields 2002; Kahma 2012; Studer a kol. 2011; Wilson 2002). V porovnání s ostatními faktory ovlivňujícími sportování je význam ekonomického kapitálu střední, případně nízký. Analýzy obvykle neukazují, že by příjem ovlivňoval sportovní participaci silněji než kulturní kapitál (viz dále). Naopak Taks, Renson a Vanreusel (1995) ukazují, že vysvětlení rozdílů ve sportovní participaci lze založit právě na rozdílech v oblasti kulturního kapitálu, zatímco pro ekonomické vysvětlení neposkytují data dostatečnou oporu.

4.5 Kulturní kapitál

Dosažené vzdělání představuje jednu z obvyklých proměnných sociologických analýz sportovní participace, u které se ale podstatně odlišují možné interpretace povahy jejího vlivu. Kromě studií, kde je vzdělání zařazeno do analýzy mechanicky, jako obvyklá sociodemografická proměnná, lze v kontextu volnočasového sportu rozlišit dvě hlavní interpretace.

První z nich chápe nejvyšší dosažené vzdělání jako indikátor osvojených znalostí, a tedy i vědomostí o dopadu pohybových aktivit na zdravotní stav člověka (Breuer, Hallmann a Wicker 2011; srov. Farrell a Shields 2002). Do této kategorie lze zařadit i poněkud svéráznou interpretaci spojující sportovní participaci s větším objemem osvojených znalostí o sportu během školního tělovýchovného vzdělávání (např. Breuer a kol. 2011). Vliv vzdělání je pak chápán jako projev odlišné úrovně lidského kapitálu, který jednotlivci akumulovali během studia.

Druhá interpretace se vztahuje k symbolické rovině sociálního statusu a obvykle se přímo opírá o Bourdieuvu analýzu distinktivní funkce volnočasových praktik (Bourdieu 1984). Dosažené vzdělání je zde pouze jedním z indikátorů kulturního kapitálu v jeho institucionalizované formě. Vyšší míra sportovní participace pak není kauzálním důsledkem dosaženého vzdělání, ale je důsledkem homologie pozic v sociálním prostoru a prostoru volnočasových aktivit. Jinak řečeno, sportovní aktivity, případně konkrétní formy sportovních praktik, odpovídají sociálním pozicím s více akumulovaným kulturním kapitálem. Stempel (2005) přímo chápe sportovní participaci jako formu kulturního kapitálu, kterou dominantní třídy využívají pro ustavení symbolických hranic od nižších tříd.¹⁹

Většina kvantitativních analýz není schopna empiricky odlišit obě uvedené interpretace. Bourdieuova koncepce kapitálů je bytostně spjata s jeho strukturálním pojmem pole, nelze tedy očekávat, že samotná analýza individualizovaných dat dotazníkových výzkumů může vysvětlit a modelovat jeho fungování. To co pojem lidského kapitálu v individualistické perspektivě chápe jako akumulované schopnosti a kompetence jedince, vykládá Bourdieuho perspektiva kulturního kapitálu jako ocenění závislé na mocenském definičním boji v rámci daného pole.

Konkrétní empirické analýzy sportovní participace většinou zahrnují proměnnou dosaženého vzdělání a konzistentně potvrzují její vliv. Srovnatelnost výsledků jednotlivých výzkumů je přitom, podobně jako u ekonomického kapitálu, omezená, protože mezi klasifikacemi úrovní v rámci různých vzdělanostních systémů existují podstatné rozdíly. Obvykle má vzdělání střední až silný vliv na míru

---

¹⁹ Obdobně jako v případě vzdělávání Bourdieu ukazuje, jakým způsobem se sociálně generovaný kulturní kapitál naturalizuje a je tak považován za důsledek odlišných vrozených schopností studentů, tak v případě sportování lze hovořit o tom, že pohybová aktivita dostává punc přirozené potřeby zdravého lidského těla, tedy něčeho, co je symbolem zodpovědnosti a sebedisciplíny.

sportovní participace, častěji přitom sportují ti vzdělanější (např. Breuer a Wicker 2008; Kahma 2012; Warde 2006).

4.6 Přehled významu faktorů ovlivňujících sportovní participaci

Srovnatelnost analýz faktorů ovlivňujících sportovní participaci je tedy omezena celou řadou více či méně podstatných rozdílů. Zahrnout je třeba rozdílné způsoby operacionalizace proměnných, rozdílně vymezené populace²⁰, odlišné statistické metody, ale především i rozdílné naplnění celkové sady proměnných, které vstupují do vícerozměrných analýz. Vzhledem k tomu, že výsledky obvykle směřují k vyčíslení čistého efektu, tedy efektu nezávisle proměnné při kontrole všech ostatních nezávisle proměnných, tak zahrnutí či nezahrnutí některých dalších proměnných může mít podstatný dopad na výsledky analýzy. Obzvláště v případě silně zkorelovaných proměnných, jako jsou například dimenze socioekonomických nerovností (příjem, vzdělání, třída), může být analýza velice citlivá na jejich kombinaci. Vliv ekonomického kapitálu se tak může podstatně proměnit v případě zahrnutí kulturního kapitálu do analýzy, stejně jako kombinace obou těchto kapitálů a třídního postavení v jedné analýze vyžaduje pozornou metodologickou kontrolu, ale i teoretické zdůvodnění.

Následující přehled (tabulka 1) zachycuje výsledky výzkumů determinant sportovní participace. Zahrnuty byly výzkumy, které se zaměřují na sportovní participaci, nikoli tedy na primárně zdravotnický motivované výzkumy pohybových režimů. Zároveň se zaměřují výhradně na výzkumy dospělé populace, ve které sportovní praktiky mají podstatně jinou povahu a význam než v případě dětí a mládeže. Do přehledu také byly zahrnuty pouze ty výzkumy, které uváděly výsledky ve formě alespoň přibližně převoditelné do podoby vzájemného srovnání čistých efektů jednotlivých proměnných. Shrnutí poměruje relativní efekt jednotlivých proměnných v rámci dané analýzy, uvedeny jsou také další faktory, které byly do analýzy zahrnuty, celkový podíl vysvětlené variance a vymezení šetřené populace.

---

²⁰ S ohledem na klíčový faktor věku je analýza obzvláště citlivá na horní a dolní věkovou hranici zkoumané populace.

Tabulka 1: Přehled výsledků výzkumů vlivu sociodemografických faktorů na míru sportovní participace

výzkum	věk	gender	ekon. kapitál	kult. kapitál	prost. faktory	další faktory	síla modelu ^a	populace
Breuer a Wicker 2008	---	-	++	++	N/A	pracovní doba, národnost, období	0,074	Německo, 1984-2005 N = 141 129
Farrell a Shields 2002	---	--	+	++	N/A	rodinný stav, děti, etnicita, ekonomický status, zdravotní stav, kouření, pití alkoholu, efekt domácnosti	N/A	Anglie, 1997 N = 6 467
Kahma 2012	--	-	++	++	N/A	třída	0,113	Finsko, 2007 N = 1 388
Moens a Scheerder 2004	---	--	0	++	0		0,067	Flandry, 1999 N = 1 535
Studer et al. 2011	---	0	+	++	N/A	pracovní úvazek, jazyková příslušnost, zdravotní stav	0,040- 0,051	Švýcarsko, 2000-2008 N = 22 044
Warde 2006	---	--	N/A	+++	N/A	eticita, velikost domácnosti, třída	N/A	Velká Británie, 2003/4 N = 1 564
Scheerder et al. 2005	-	-	+++ (SES)	+	+	rodinný stav, velikost domácnosti	0,114	Flandry, 1979/1989/1999 N = 38 376 (pouze rodiče dětí docházejících do školy)

+ / ++ / +++: vyšší míra sportovní participace u starších / žen / s vyšším příjmem / s vyšším vzděláním / ve městech
 - / -- / ---: vyšší míra sportovní participace u mladších / mužů / s nižším příjmem / s nižším vzděláním / na venkově
 N/A: uvedená proměnná nebyla v dané studii k dispozici nebo nebyla zahrnuta do analýzy
 a: podíl vysvětlené variance regresního modelu nebo obdobná míra predikční síly modelu (např. Nagelkerkeho r²)

4.7 Diferenciace sportovních praktik

Podstatná část výzkumu sportování dospělé populace se neomezuje pouze na sledování míry sportovní participace, ale sleduje i rozdíly, které existují mezi různými druhy sportovních aktivit. Vysvětlení rozdílů mezi socioekonomickým a demografickým profilem účastníků jednotlivých sportů se přitom v jednotlivých studiích pohybuje od ateoretického popisu (např. Farrell a Shields 2002), přes ekonomizující modely (např. Breuer a kol. 2011) až po nejčastější sociologickou perspektivu založenou na principu statusové distinkce u Bourdieuho (Bourdieu 1978, 1984; např. Stempel 2005). Bez ohledu na explicitní východiska jednotlivých výzkumů lze výsledky řady z nich interpretovat prostřednictvím poslední zmiňované perspektivy. Pozornost tak bude věnována především odlišné míře ekonomického a kulturního kapitálu, kterým jsou obdařeni účastníci jednotlivých sportovních aktivit. Podstatným rysem různých sportovních praktik je i jejich genderová a věková charakteristika. V některých případech lze identifikovat sporty vyloženě mužské či ženské (např. fotbal či aerobik), stejně jako sporty rozšířenější mezi seniory (např. nordic walking).

Bourdieu zdůrazňuje historickou i geografickou podmíněnost konkrétní podoby sportovního pole (Bourdieu 1984, 1998). Pozice jednotlivých praktik v sociálním prostoru je vždy založena na celkovém kontextu pole a jeho historickém vývoji. Sportovním praktikám tedy nelze připisovat absolutní charakteristiky, které by určovaly jejich význam pro sportovní pole dané společnosti v dané době. Empirické výzkumy v různých společnostech proto nemusí být určující pro formulaci dalšího očekávání, ale mají spíše hodnotu z hlediska srovnávacího.

Scheerder a kol. (2002) ve svém dlouhodobém výzkumu sportovní participace ve Flandrech nacházejí přetrvávající odraz sociální stratifikace. Sporty rozšířené mezi vyššími vrstvami jsou charakteristické „statusovými holemi“ (např. golf, šerm, squash, lyžování či tenis), oproti tomu sporty nižšího statusu jsou individuální (rybaření či závodní cyklistika) nebo zahrnují blízký tělesný kontakt (bojové sporty). Zároveň také dospívají k tomu, že sporty spojené s nižším statutem jsou častěji tradičně organizované. Upozorňují na objevující se sporty jako je jogging, lezení či boardové sporty²¹ spojené s kulturou a hodnotami nové střední třídy. Stempel (2005) nachází ve Spojených státech podstatný význam fitness sportů pro vymezování se vyšší třídy vůči střední a nižší. Zároveň jsou fitness sporty rozšířenější mezi kulturní frakcí dominantní třídy než mezi ekonomickou, což lze vyložit jako odraz obecnějšího rozdílu mezi těmito skupinami – příklonu k principu asketismu či luxurnosti (srov. Bourdieu 1984). Exkluzivnější kompetitivní sporty se také vyhýbají přímému fyzickému kontaktu mezi soupeři. Kahma (2012) při analýze diferenciace sportování ve Finsku dochází k tomu,

---

²¹ Jedná se o v češtině užívaný překlad anglického boardsports, který zahrnuje bohatou rodinu sportovních aktivit, které mají jako hlavní součást vybavení prkno. Mezi nejznámější patří skateboarding, snowboarding či surfování.

že cyklistika a nordic walking jsou nejrozšířenější v mezilehlé třídě, běh a jízda na běžkách mezi vyšší třídou a plavání preferují častěji obě tyto třídy oproti třídě nižší.

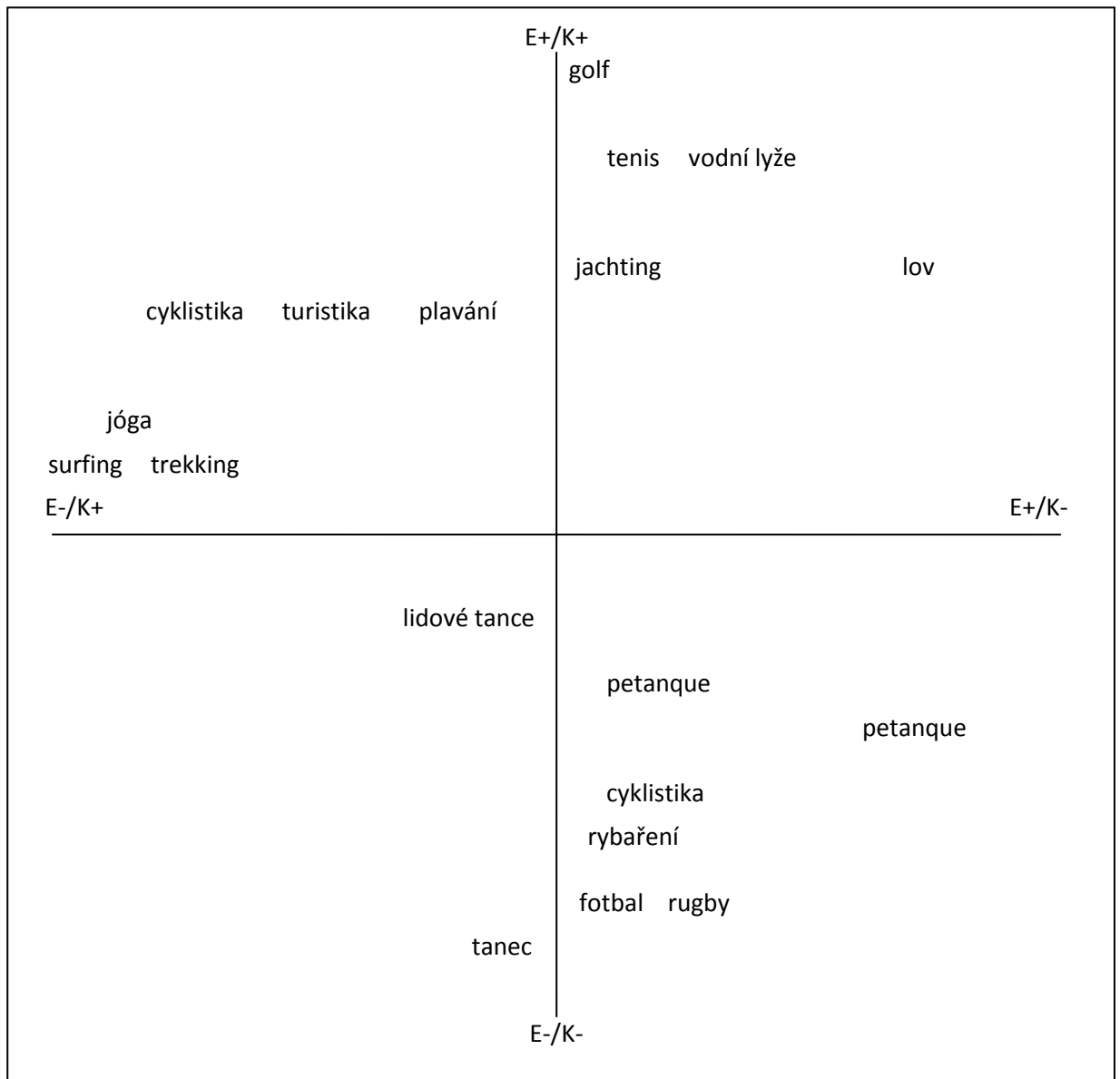
Následující grafy (1 až 5) promítají výsledky uvedených výzkumů do bourdieovské mapy sociálního prostoru. Kritické dimenze jsou již zmíněné dva druhy kapitálů – ekonomický a kulturní (výpočet umístění viz příloha A-1). Srovnatelnost představených „stratifikačních map“ sportovních praktik je pouze omezená, neboť výzkumy jsou založeny na velmi různorodé datové základně, způsobech analýzy i operacionalizaci použitých proměnných. Zároveň odráží situaci v různých zemích v odlišných časových okamžicích, takže ani není adekvátní předpokládat, že význam sportovních praktik bude stejný. Cílem je zde především ilustrovat možné principy diferenciací sportovních praktik ve stratifikačním prostoru a pak také poukázat na potenciální zobecňující trendy zde přítomné. Bez nároků na exaktní závěry metaanalytických postupů lze napříč výzkumy identifikovat silné postavení tenisu, jakožto aktivity asociované s nejvyšším objemem akumulovaných kapitálů. Kondiční a fitness aktivity bývají častější u lépe postavených tříd s převahou kulturního kapitálu, byť v případě grafu 2 jsou tyto aktivity více rozptýlené. Mezi obvyklé a populární sporty, které nejsou asociovány s vyšším statutem, pak patří cyklistika a fotbal.

V souvislosti s diskuzí o vztahu životního stylu, resp. vkusu a sociálního postavení se objevuje vlivný empiricky založený koncept kulturního všežroutství²². Ten odráží široký a nevyhraněný vkus, který byl původně identifikován u hudebních preferencí vyšších vrstev (Peterson a Simkus 1992) a později nalezen v mnoha dalších studiích v kontextu různých oblastí životního stylu (srov. Eijck 2001; Warde, Martens a Olsen 1999; přehled viz Peterson 2005; v ČR též Šafr 2008). Jako součást kulturního všežroutství lze chápat i širší spektrum různých druhů pohybových aktivit, které často provozují lidé z vyšších vrstev. Tuto tezi pak lze dokumentovat tím, že kromě několika málo „demokratických“ sportů je většina sportovních aktivit častěji provozována lidmi s vyšším sociálním postavením. Pouze několik málo výzkumů pak zachycuje i tzv. „proletářské“ sporty, tedy sporty, které častěji provozují lidé s nižším postavením (Stempel 2005). Sportovní všestrannost se také ukazuje jako jeden z principů, který může být zdrojem vyšší úrovně trvale udržitelné sportovní participace v rodinách z vyšších vrstev (Wheeler a Green 2012; Wheeler 2012).

---

²² Dodržen je zde doslovný překlad anglického „omnivorousness“, který používá Šafr (2008) ve svém uvedení tohoto konceptu do českého kontextu. Zároveň ale v přímém označení skupiny („omnivores“) Šafr nepoužívá v češtině mírně hanlivé „všežravec“, ale „všekonzumenti“ („žrát“ je výraz hovorový nebo přímo asociovaný se zvířaty). Kromě tohoto rozpolčení je nevýhodou tohoto překladu také to, že čeština neužívá výraz „všežrout“ („omnivore“) přeneseně v souvislosti s vysokou nevyhraněnou spotřebou, „hltavý, všechno hltající“ (Hais a Hodek 1992: 73, heslo omnivorous).

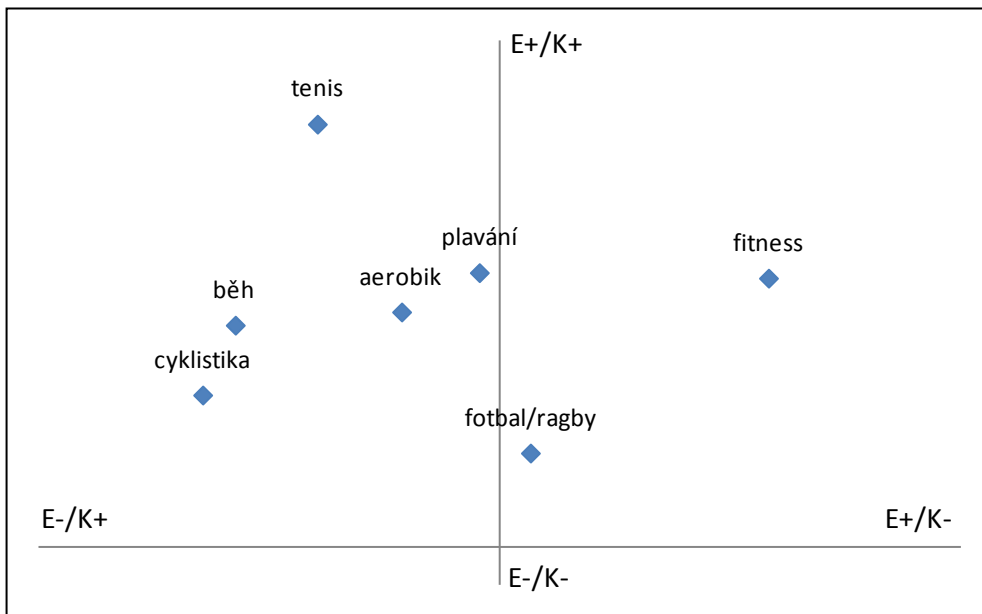
Graf 1: Stratifikační prostor sportovních praktik, Francie, 60. léta 20. století

Pozn.: Svislá osa představuje celkový objem akumulovaných kapitálů (ekonomického a kulturního), vodorovná osa poměr objemů ekonomického a kulturního kapitálu. Jednotlivé póly schématu jsou označeny v souladu s tradičním značením (K+/- kulturní kapitál; E+/- ekonomický kapitál).

Zdroj: Bourdieu (1984: 128–129)

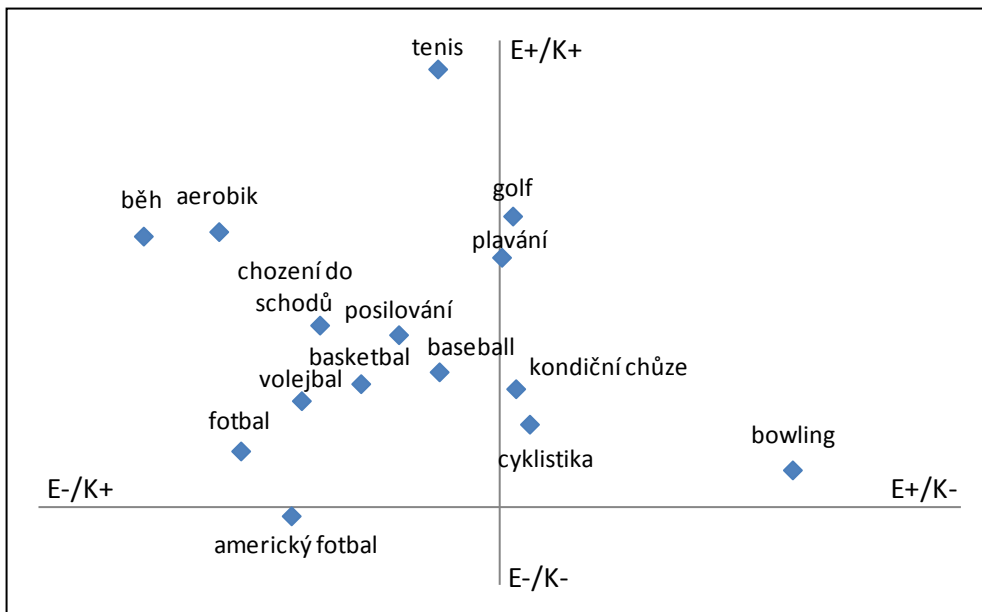
Graf 2: Stratifikační prostor sportovních praktik, Anglie 1997

Pozn.: viz graf 1.

Zdroj: vlastní výpočet podle výsledků Farrella a Shieldse (2002)

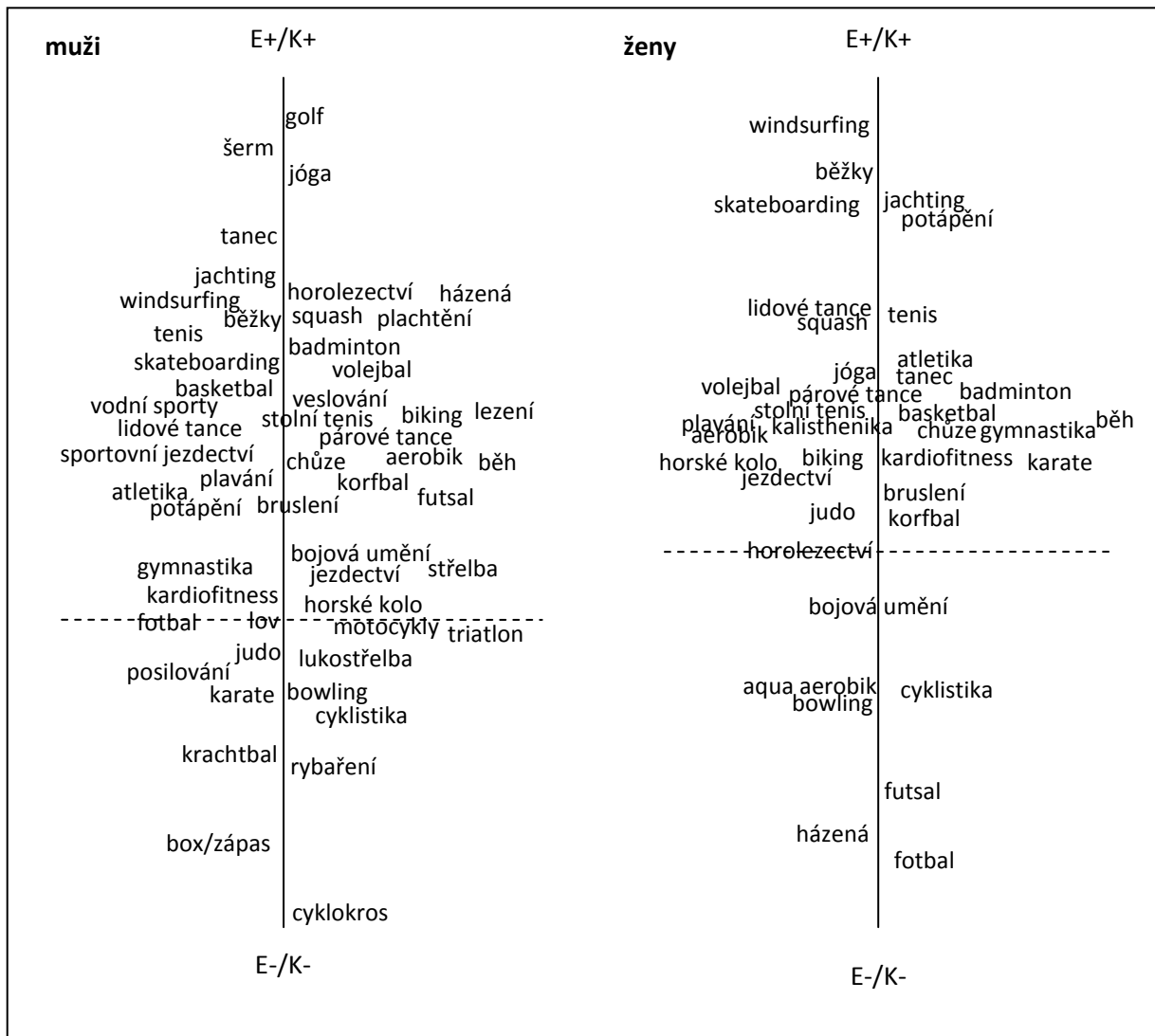
Graf 3: Stratifikační prostor sportovních praktik, Spojené státy americké 1998

Pozn.: viz graf 1.

Zdroj: vlastní výpočet podle výsledků Stempela (2005)

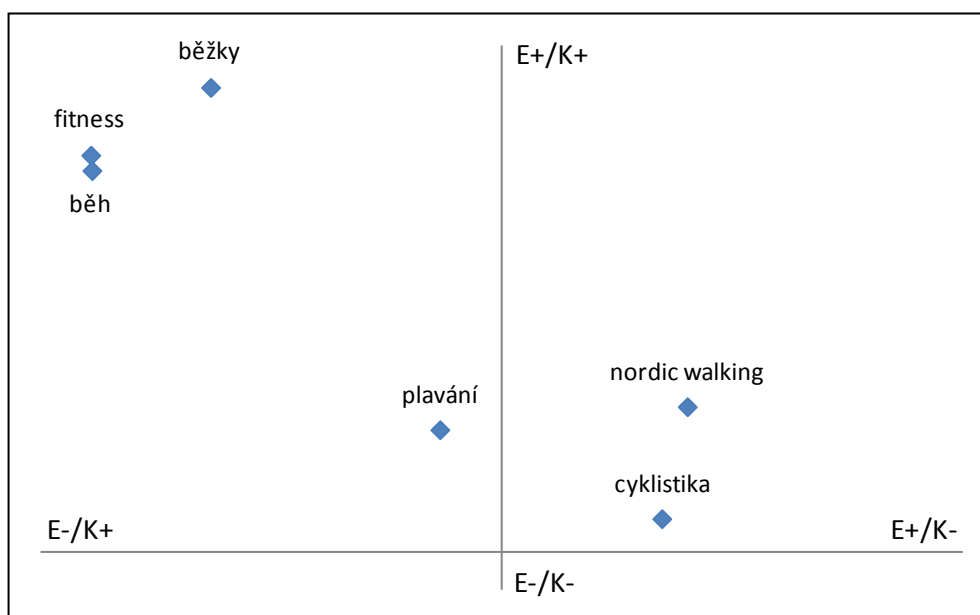
Graf 4: Stratifikační prostor mužských a ženských sportovních praktik, Flandry 1999

Pozn.: Analýza posuzuje jednotlivé sporty pouze ve vztahu ke shrnujícímu socioprofesionálnímu indexu sociálního statusu. Nelze tak rozlišit jejich umístění ve vztahu k poměru ekonomického a kulturního kapitálu. V těchto grafech tedy pozice sportu na ose x nemá žádný význam. Přerušovaná čára označuje stratifikačně neutrální pozici.

Zdroj: podle dat Scheerder a kol. (2002)

Graf 5: Stratifikační prostor sportovních praktik, Finsko 2007

Pozn.: viz graf 1.

Zdroj: vlastní výpočet podle výsledků Kahmy (2012)

4.8 Reprodukce sportovních praktik

4.8.1 Vývoj sportovní participace a podob sportování

Sportování se v současných rozvinutých zemích nenápadně stává běžnou a neodmyslitelnou součástí trávení volného času. Zatímco mediální obraz pod pojmem sport obvykle evokuje populární profesionální soutěže či olympijské hry, tak z kvantitativního hlediska se častějším účastníkem sportovní aktivity stává laik, který ve sportu nehledá obživu, ale udržení kondice.

Výzkumy z celé řady evropských zemí ukazují, že od 70. let, kdy proběhly první reprezentativní výzkumy sledující sportovní aktivitu dospělé populace, je patrný setrvalý nárůst nepravidelně i pravidelně sportujících (Breedveld a Hoekman 2011; Klostermann a Nagel 2012; Moens a Scheerder 2004; Scheerder a Vos 2011; Stamm a Lamprecht 2011). Zatímco v počátcích tohoto sledování bylo sportování relativně menšinovou formou trávení volného času dospělých, tak v dnešní době se jedná alespoň o občasnou náplň volného času většiny populace.

Kromě celkového nárůstu sportovní aktivity se proměnila i její převažující podoba. Zatímco v dřívějších dobách bylo sportování obvykle zakotveno v tradičních sportovních organizačních strukturách a mělo obvykle alespoň amatérsky soutěžní podobu, tak v dnešní době můžeme hovořit spíše o neformálně organizovaných aktivitách, které jsou obvykle zcela individuální nebo se odehrávají v kroužku rodiny či přátel (např. Borgers a kol. 2013; Scheerder a Vos 2011). Částečně lze celkový nárůst sportovní aktivity vysvětlit právě tím, že se stále častěji za sport považují i pohybové aktivity, které by dříve do této kategorie nespádaly (např. turistika, cyklistika apod.) (viz. Stamm a

Lamprecht 2011), na druhou stranu z existujících dat vyplývá, že i u těchto individualizovaných forem skutečně došlo v posledních desetiletích k podstatnému nárůstu (Scheerder a Vos 2011). Kromě individualizace lze zaznamenat i značnou diverzifikaci podob sportování (Scheerder a kol. 2005; Scheerder a Vos 2011). Kontext sportování i přístupy a motivace se rozrůžňují a o něco hůře než dříve je možné hovořit o sportujících jako homogenní skupině.

4.8.2 Přenos sportovních praktik

Logickým komplementem výzkumu sportovní participace dospělé populace je zájem o sportovní participaci v dětství a adolescenci. V kontextu této studie jsou pak relevantní především dva momenty: 1) jakým způsobem sportování v dětství a v době dospívání ovlivňuje sportovní participaci v dospělosti; 2) jakým způsobem rodiče, prostředí a postavení rodiny formuje a ovlivňuje sportování dětí. Specifičnost obou otázek je přitom založena na předpokladu, že sportování dětí a adolescentů se odlišuje od sportování v dospělosti do té míry, že lze hovořit přinejmenším o dvou různých podobách sportovních praktik, ne-li o zcela odlišných sociálních praktikách.

Sportování v adolescenci má často podobu organizovaných činností s ústřední rolí soutěžních sportů. Zaměřuje se na výkon, zábavu či hru, a z hlediska rodičů jde často i o vítané vyplnění volného času dětí. I když aspekt tradičního soutěžního sportu se ve sportování dospělých zcela nevytrácí, jde spíše o minoritní podobu sportu. Oproti tomu se významným prvkem stává orientace na udržování zdraví a kondice. Zároveň se v dospělosti sportování dostává do časové konkurence řady dalších aktivit, ať již pracovních či rodinných. Na rozdíl od všestranné podpory (finanční, organizační i motivační) sportu v dětství vyžaduje sportování dospělých výraznější vlastní investice, a to i ve smyslu koordinace sportovních aktivit u neformálně organizovaných týmových sportů či vnitřní motivace v případě individuálních sportů. Podoba sportovních praktik, které se pěstují v průběhu dětství a dospívání, se tedy pouze částečně překrývá s podobou sportovních praktik běžnou v dospělosti. Sportování v dětství tak sice může být zdrojem pohybových či sportovních kompetencí, ale nutně se nemusí přímo promítnout do budoucího způsobu trávení volného času.

Ve světle této úvahy nejsou příliš překvapivá zjištění řady výzkumů, které ukazují, že kontinuita sportování při přechodu z adolescence do dospělosti je spíše slabá. Je totiž otázka, zda vzhledem k podstatným odlišnostem sportovních praktik v obou obdobích života silnou kontinuitu očekávat. Vanreusel a kol. (1997) sice nachází silnou kontinuitu mezi jednotlivými roky sledování v adolescenci, ale síla vztahu mezi sportováním v adolescenci a v dospělosti je spíše nízká až střední. Podle analýzy Scheerder a kol. (2006) je sportování v dospělosti ovlivněno pouze slabě sportováním ve věku 12-14 let, o něco silněji pak v období 15-18 roků. Kjønniksen a kol. (2008) nachází podstatný rozdíl mezi faktem samotného sportování v adolescenci a šíří této sportovní participace. Zatímco účast na jednotlivých sportech má pouze slabý dopad na sportovní participaci v dospělosti, širší

sportovní aktivita v adolescenci zahrnující několik různých druhů sportu má ve výsledku tento vztah středně silný. Green (2012) celkově konstatuje, že existující studie přinášejí přinejmenším slabé důkazy o jednoznačném vztahu mezi sportováním v dětství a v dospělosti. To je podle něj obzvláště alarmující vzhledem k obecnému rozšíření sportovní politiky opřené o nepotvrzený předpoklad, že uvedení do aktivního sportu v době dětství a dospívání vytváří nejdůležitější základ pro sportovní aktivitu v dospělosti (srov. též Vanreusel a kol. 1997: 385). Naplňování politických cílů zaměřených na zvyšování sportovní participace je tak prováděno především skrz programy pěstující sportování dětí a mládeže, které ale tento záměr nemusí naplňovat zdaleka tak, jak se myslívá.

Samotná účast či neúčast ve sportovních aktivitách v dětství a v adolescenci se v dospělosti projevuje pouze částečně. Oproti tomu stěžejním faktorem může být různorodost specifických rodinných kultur (Birchwood a kol. 2008), které mohou rozdílným způsobem zacházet se sportovními praktikami, a vytvářet tak odlišný vztah a pojetí sportování (Wheeler 2012). Tyto odlišnosti se pak mohou projevit v rozdílné inklinaci k volnočasovému sportu v dospělosti a v rozdílné míře sportovní participace.

Wheeler (2012) rozpracovává koncept sportovní kultury rodiny prostřednictvím kvalitativního výzkumu aktivně sportujících dětí. Zaměřuje se přitom na to, jaké cíle rodiče deklarují ve vztahu ke sportování svých dětí, a jaké strategie a konkrétní postupy využívají pro jejich dosažení.

Kromě předpokládaných přímých výsledků sportovní aktivity (dobrý zdravotní stav či sdružování s vrstevníky) rodiče také chtějí zprostředkovat dětem vlastní zkušenost se sportem, případně je uchránit od opakování jejich vlastní pasivity. S tím souvisí i to, že v očích některých rodičů je sportování kulturní normou, která je součástí požadavků kladených na „dobré rodiče“. Pro naplnění těchto cílů sledují rodiče řadu různých strategií. V první řadě se snaží představit dětem sport jako takový. Rodiče chtějí umožnit svým dětem vyzkoušet si co nejširší spektrum sportů, zároveň ale také mohou klást důraz na to, aby se určitému sportu děti věnovaly intenzivněji a získaly v něm určité dovednosti. Obě strategie přitom mohou vést k silnější motivaci a trvalejší sportovní aktivitě. Zatímco širší zkušenost rozvíjí obecnější motorické dovednosti a buduje širší sociální síť, což umožňuje snadnější přechod na jiné druhy sportovních aktivit v dospělosti, tak intenzivnější specializace rozvíjí dovednosti v dané disciplíně a osvojení rutinizovaného návyku. Důležitým principem je také udržování sportování jako dobrovolné činnosti a snaha, aby dítě nebylo jedním sportem příliš přetěžováno, tedy určité odolávání častému tlaku ze strany trenérů. Samotné aktivity rodičů, které souvisí se sportováním dětí lze charakterizovat jako aktivity podpůrné (dovážení na kroužky, financování, pomoc s přípravou, apod.), povzbuzující (oceňování a fandění, většinou ale bez přítomnosti materiálních odměn) a trénující. Rodiče přitom obvykle nevystupují jako přímý rolový vzor, protože sami se většinou danému sportu nevěnují ani nevěnovali. Wheeler (2012) poněkud

spekulativně vyvozuje, že tyto praktiky mohou vést k vyšší míře sportovní participace v dospělosti. Vzhledem k povaze výzkum, o který se opírá, lze spíše hovořit o inspirativní paletě různých aspektů rodičovských praktik vztahujících se ke sportování, jejichž vliv může být posouzen až na základě dalších výzkumů.

Kromě těchto rodičovských praktik veskrze orientovaných spíše na formálně organizované sportování jsou pravděpodobně klíčovým místem reprodukce sportovních praktik také společné sportovní aktivity rodičů s dětmi (Quarmby a Dagkas 2010). Právě při těchto příležitostech si mohou děti osvojovat chápání sportovních praktik, které se více blíží volnočasovému sportování než soutěžnímu sportu ve sportovních klubech.

5 Specifikace výzkumných otázek

Záměrem této studie je poskytnout obraz o rozšířenosti a diferenciaci sportovních praktik v české společnosti. Tento obraz je přitom strukturován v několika dimenzích. V první řadě je pozornost věnována diachronní dimenzi, tedy vývoji rozšířenosti sportování v několika posledních dekádách. Druhý pohled zachycuje synchronní dimenzi současného sportování, zabývá se tedy jeho vnitřní diferenciací, rozdíly mezi jednotlivými druhy sportu či významy, které jsou se sportovní aktivitou spojené. Třetí dimenze strukturující analýzu pak prostupuje obě předchozí a zasazuje studium sportování do kontextu problematiky sociálních nerovností. Všímá si tak, jak se genderové, věkové, ale hlavně stratifikační nerovnosti promítají do studovaných aspektů sportovních praktik. Tato rovina se v analýze objevuje jak v synchronní podobě, kdy porovnává situaci různých skupin a kategorií v daném čase, tak diachronně, v momentě kdy sleduje historický vývoj projevů sociálních nerovností na sportovní participaci.

Na základě této obecné strukturace lze specifikovat výzkumné otázky, které jsou následně rozpracovány a upřesněny v jednotlivých kapitolách.

- 1) Jak se vyvíjelo sportování v české společnosti během posledních třech dekád? Jak se ve vývoji míry sportovní participace odrážejí generační rozdíly? Jak se proměňoval vztah mezi sociální strukturou a sportovní participací a jaký vliv měla společenská změna v roce 1989 na tento vztah?
- 2) Jak se liší umístění provozovatelů různých sportovních a pohybových aktivit v sociálním prostoru? Jaké lze rozpoznat vzorce (kombinace) provozovaných sportů a jak jsou tyto vzorce rozmístěny v sociálním prostoru? Existuje dominantní význam a hodnoty, které by byly obecně připisovány sportovním praktikám? Souvisí rozdíly v pojetí sportování s pozicí v sociální struktuře?

Třetí okruh specifických výzkumných otázek pak postupuje za statické (byť diachronické) obrazy, které jsou předmětem dosud formulovaných okruhů. Zaměřuje se na mechanismus reprodukce sportovních praktik s důrazem na kontext rodiny, ve kterém se odehrává.

- 3) Jakou roli sehrává sportovní kultura rodiny při osvojování si sportovních praktik? Jakou roli lze oproti tomu přisoudit obecnému působení kulturního kapitálu? Lze tedy hovořit o tom, že sportování je ryzím vyjádřením kulturního kapitálu, zcela na něm nezávislé, či relativně autonomní?

Povaha uvedených otázek vede k hledání odpovědí prostřednictvím generalizujících kvantitativních postupů, které jsou založeny na reprezentativních datech výběrových šetření. Tato studie tak vědomě ponechává stranou mnohé otázky, které se nutně při studiu sportování otevírají a jejichž zodpovězení by umožnilo podat úplnější obraz o vývoji a situaci sportovních praktik v české společnosti. Alespoň některé z nich jsou navrženy v závěrečné diskuzi a ukazují tak další směry možného bádání.

6 Data a metody

6.1 Data

Výzkum využívá výhradně sekundární data z reprezentativních šetření české populace. Přestože je tak do značné míry limitován co do dostupnosti vhodných proměnných, bohatě toto omezení vyvažuje možností historického srovnání a reprezentativitou dat z hlediska dospělé populace, která nebývá u šetření zaměřených ryze na problematiku sportu obvyklá. Kromě přítomnosti klíčových proměnných dotýkajících se sportovní participace je souborům společné také to, že se jedná o veřejně dostupné datové soubory²³ založené na sběru dat, který splňuje standardy sociálněvědní metodologie dotazníkových šetření.

První skupinu použitých dat tvoří volná série tří stratifikačních šetření české populace, která se uskutečnila v posledních třiceti letech. Konkrétně se jedná o výzkumy Třídní a sociální struktura 1984 (dále TSS 1984, N = 12 067), Transformace sociální struktury 1991 (dále TSS 1991, N = 1 872) a Třídní struktura a sociální mobilita 2009 (dále TSSM 2009, N = 3 006), které byly ve všech případech založeny na osobním dotazování náhodně vybraného reprezentativního vzorku české populace starší 18 let.²⁴ Šetření byla primárně zaměřena na problematiku sociální stratifikace, a sportovní tematika je v nich proto zachycena pouze stručně v souvislosti s trávením volného času. Kromě reprezentativity vzorku je kladem výzkumů také to, že díky svému zaměření umožňují podrobně mapovat sociální pozici respondentů.

Druhou skupinu dat představují české varianty mezinárodních výzkumných projektů. Jedná se o dvě vlny šetření Eurobarometr 62.0 (dále EB 62.0, N = 1 075) a Eurobarometr 72.3 (dále EB 72.3, N = 1 066) uskutečněného v rámci Evropské unie v letech 2004 a 2009, a jeden z modulů mezinárodního šetření ISSP zaměřený na volný čas a sportování (dále ISSP 2007, N = 1 222). Ve všech třech případech jsou využita pouze data pocházející z české populace, v případě ISSP je přitom jedna z klíčových analýz založena na otázkách, které byly zařazeny pouze v české verzi dotazníku. Tato šetření se alespoň částečně zaměřují na problematiku sportování a umožňují tak lépe zachytit rozdíly ve způsobech sportovní participace a ve významech, které jsou sportování připisovány. Na druhou stranu úzké časové rozmezí jejich pořízení (2004-2009) neumožňuje vytvářet smysluplné historické srovnání, které je dostupné v předchozí skupině datových souborů.

---

²³ Datové soubory včetně potřebné dokumentace byly poskytnuty Českým sociálněvědním datovým archívem Sociologického ústav AV ČR, v.v.i., kterému na tomto místě také patří poděkování.

²⁴ V případě výzkumu TSS 1984 a TSS 1991 byl použit pouze český podsoubor z původního souboru, který zahrnoval celé tehdejší Československo. V roce 1984 byli dotazováni také respondenti ve věku 15-17 let, kteří nebyli do analýzy zařazeni.

6.2 Proměnné

Ústřední proměnné následujících analýz se soustředí na zachycení intenzity sportování respondentů. Jednoduchý a obvyklý způsob používaný v mnoha zmiňovaných empirických výzkumech se zakládá na přímém dotazu ohledně frekvence sportovních či pohybových aktivit. Tento způsob bylo možné využít ve výzkumech TSS 1984, TSS 1991 a TSSM 2009, stejně jako u obou šetření Eurobarometru. V případě prvních třech zmiňovaných výzkumů přitom byla tato otázka součástí širší baterie zaměřené na intenzitu trávení volného času různými činnostmi.²⁵ Rozlišeny přitom byly dvě úrovně zapojení do sportovních aktivit. *Sportovní participace* je zde chápána jako jakákoliv míra sportování, zahrnuje tedy respondenty, kteří uvedli, že sportují alespoň někdy, oproti těm, kteří nesportují vůbec. *Pravidelné sportování* pak zahrnuje vyšší intenzitu sportovní participace, konkrétně pouze takové respondenty, kteří sportují alespoň jednou týdně nebo častěji. Tento přístup k měření je založen na konceptualizaci sportování v sociologickém slova smyslu, tedy jako praktiky, jejíž význam je založen na porozumění samotných aktérů (blíže viz kapitola 1).

Použité nezávisle proměnné jsou založeny na předcházející diskuzi faktorů potenciálně ovlivňujících zapojení do sportovních aktivit (kapitola 1), přičemž podstatné omezení vyplývalo také z dostupnosti adekvátních dat v použitých datových souborech. *Gender* byl operacionalizován pouze jako uvedené pohlaví respondenta. Zatímco v kohortní analýze je důsledně oddělován vliv věku, kohorty a období, v dalším postupu vystupuje proměnná *věk* s implicitním předpokladem toho, že analyticky tyto vlivy není možné odlišit. Popisné výstupy třídící respondenty podle věku používají pro přehlednost věkové skupiny. Do regresních analýz ale vstupuje věk přímo jako spojitá veličina, přičemž lineární charakter jeho vlivu potvrdily kontrolní analýzy využívající diskrétní věkové kategorie.

Místo bydliště představuje jedinou proměnnou, která v analýzách zohledňuje prostorové aspekty diferenciací sportovních aktivit. Pro zachování srovnatelnosti tak byly regionální rozdíly zjednodušeny na sledování rozdílu podle míry urbanizace sídla. Ve výzkumech používajících data TSS 1984, TSS 1991 a TSSM 2009 byly za venkovské obce považovány ty, které měly méně než 2 000 obyvatel, městské pak byly ty ostatní. Podrobnější analýzy potvrdily, že rozdíly ve sportování mezi obyvateli měst s různou velikostí nejsou pro řešené úlohy podstatné. V souboru ISSP 2007 a v šetřeních Eurobarometru je tato proměnná rozlišena do třech kategorií – velké město, malé město a vesnice. V případě ISSP 2007 je kritériem popis místa bydliště uvedený respondentem (velké město

---

²⁵ Jednotlivá šetření se drobným způsobem lišila v konkrétním označení sportovní činnosti: „závodní nebo rekreační sport“ a „kondiční gymnastika, běh, jóga“ (1984), „cvičení nebo sportování“ (1991) a „aktivní sportování“ (2009). Na základě srovnání výsledků s šetřeními Eurobarometru (viz graf 6, str. 61) lze ale usuzovat, že zachycují srovnatelné chápání sportovních aktivit. Nicméně je třeba mít na paměti, že validita zjištění bude v tomto smyslu vždy limitována srovnatelností významu slov použitých v dotazníku. Časové srovnání v tomto případě představuje pouze o něco méně závažný problém, než je tomu v případě srovnatelnosti jazykového překladu ve srovnávacím mezinárodním výzkumu (viz Van Tuycckom, Bracke a Scheerder 2011).

nebo jeho předměstí; menší město; vesnice nebo samota), v případě Eurobarometru je rozdělení založeno na populační velikosti (více než 100 000 obyvatel, 5 000-100 000 a méně než 5 000).

Pozice respondentů v sociálním prostoru byla charakterizována prostřednictvím jejich kulturního a ekonomického kapitálu. *Kulturní kapitál* je v následujících analýzách operacionalizován dvojím způsobem. Jednodušší způsob, který nevyžaduje širší datovou základnu, chápe jako jeho dostatečný indikátor nejvyšší dosažené vzdělání. Přes určité zjednodušení je tento způsob měření efektivní a široce využívaný i tam, kde tento koncept hraje ústřední roli (např. Stempel 2005). Vzhledem ke vzdělanostní struktuře české společnosti byly v tomto případě rozlišeny úrovně vzdělání „bez maturity“, „s maturitou“ a „vysokoškolské“.²⁶

Druhý způsob je využit v analýze zaměřené na mezigenerační reprodukci sportovních praktik. *Kulturní kapitál* respondenta i *kulturní kapitál rodičů* je zde vytvořen jako škálová proměnná složená ze dvou stejně vážených forem – institucionalizovaného kulturního kapitálu, operacionalizovaného jako nejvyšší dosažené vzdělání,²⁷ a vtěleného kulturního kapitálu, který byl zachycen prostřednictvím způsobů trávení volného času.²⁸ Předpokládá se, že vtělený kulturní kapitál se projevuje v otázkách vkusu, které bezprostředně souvisí s volbou volnočasových aktivit. Zahrnuty přitom byly aktivity tradičně řazené mezi vyšší kulturu, tedy například návštěvy divadla, výstavy či koncertu vážné hudby.²⁹ Všech šest proměnných bylo zahrnuto do škály kulturního kapitálu, která byla zkonstruována prostřednictvím kategorické analýzy hlavních komponent (CATPCA)³⁰. Tato analýza je obdobou faktorové analýzy pro kategorické proměnné. Umožňuje dosáhnout optimálního škálování ordinálních proměnných do jednotlivých dimenzí, přičemž charakter těchto proměnných není zjednodušen na spojitou proměnnou (podrobněji viz Meulman, Van der Kooij a Heiser

---

²⁶ Šetření Eurobarometru bohužel pro zachycení dosaženého vzdělání používají pouze značně limitovanou informaci o věku respondenta při ukončení nejvyššího stupně vzdělání. Nejlepší aproximací je tak v tomto případě rozlišení respondentů na ty, kteří dokončili vzdělání do 21 let, a ty, kteří ho ukončili později.

²⁷ V případě kulturního kapitálu rodičů bylo použito dosažené vzdělání vzdělanějšího z obou rodičů.

²⁸ Při měření kulturního kapitálu se také využívá indikátoru počtu knih přítomných v domácnosti. Přestože toto měření bylo v datech dostupné, tak při jeho využití nedosahovala použitá škála vyšší interní reliability, ani lepší externí validity. Z tohoto důvodu tento indikátor nebyl do konečné analýzy zahrnut.

²⁹ Konkrétně se jednalo o položky „Návštěva muzea“, „Návštěva divadelního představení“, „Návštěva opery nebo baletu“, „Návštěva historických památek, hradů a zámků“ a „Návštěva koncertů vážné hudby“. V případě kulturního kapitálu respondenta se jednalo o otázku „Jak často se věnujete následujícím činnostem?“. V případě kulturního kapitálu rodičů o otázku „Jak často se Vaši rodiče věnovali těm samým činnostem v době, když Vám bylo asi 15 let?“. Pokud se rodiče věnovali dané činnosti s odlišnou intenzitou, mělo být podle instrukcí v dotazníku zjišťováno zapojení matky.

³⁰ Kategorická analýza hlavních komponent (CATPCA) vychází z principů metody hlavních komponent aplikovaných na data ordinálních či nominálních proměnných, které jsou kvantifikovány prostřednictvím nelineárních transformací optimálního škálování. Zjednodušeně řečeno, kategoriím ordinálních (či nominálních) proměnných jsou výpočtem přiřazeny číselné hodnoty, které vedou k nejvyšší vzájemné závislosti těchto proměnných. CATPCA je za určitých podmínek ekvivalentní s vícenásobnou korespondenční analýzou. Více viz Meulman, Van der Kooij a Heiser (2004).

2004).³¹ Proměnné vzdělání byla přiřazena pětinasobná váha, čímž se dosáhlo toho, že se indikátory obou forem kulturního kapitálu podílely na výsledné škále stejnou váhou. Výsledná škála kulturního kapitálu vysvětluje 57 % variance původních proměnných a její Cronbachovo alfa dosahuje hodnoty 0,92.³² Škála kulturního kapitálu rodičů vysvětluje 63 % variance původních proměnných a Cronbachovo alfa zde činí 0,94. Pro účely úvodního deskriptivního zpracování se využívá také proměnná kulturního kapitálu kategorizovaná do čtyř stejně velkých kvartilů.

Druhou dimenzi sociálního prostoru představuje *ekonomický kapitál*, který byl operacionalizován jako celkový příjem domácnosti respondenta.³³ Historické srovnání založené na datech TSS 1984, TSS 1991 a TSSM 2009 využívá logaritmizovanou formu této proměnné, přičemž za účelem srovnatelnosti dat z jednotlivých let byla proměnná standardizována v každém roce odděleně. Kladem použitých dat je v tomto případě nezvykle nízký podíl chybějících hodnot u této proměnné.³⁴ Oproti tomu respondenti šetření ISSP 2007 odmítli na příjmovou otázku odpovědět ve 47 % případů. V analýze těchto dat jsou proto chybějící hodnoty u této proměnné vyděleny jako samostatná kategorie. Výsledky ukazují, že v důsledku neochoty odpovídat zde nejspíše nedochází k výraznému systematickému zkreslení, na druhou stranu tento nedostatek může způsobovat větší nepřesnost měření.

---

³¹ Tyto vlastnosti kategorické analýzy hlavních komponent jsou obzvláště cenné vzhledem k tomu, že vstupní proměnné činnosti volného času jsou měřeny na široké ordinální škále („denně“ – „nikdy“), mezi jejímiž jednotlivými stupni nelze předpokládat jasné a stejné významné rozdíly.

³² Vysokou hodnotu Cronbachovo alfa je třeba chápat v kontextu toho, že jednou z vlastností CATPCA je to, že optimalizace kvantifikace ordinálních proměnných vede k maximalizaci této míry (Meulman a kol. 2004: 55).

³³ Paralelní analýzy ukazují, že alternativy v podobě příjmu jednotlivce či příjmu domácnosti na hlavu neposkytují výrazně odlišné nebo robustnější výsledky.

³⁴ V letech 1984 a 1991 se pravděpodobně jedná o důsledek vyšší ochoty respondentů na tuto otázku odpovídat, v roce 2009 pak jde o výsledek záměrné snahy autorů šetření snížit zamítavé odpovědi na minimum.

Tabulka 2: Popisné charakteristiky základních proměnných v jednotlivých datových souborech

		TSS 1984	TSS 1991	TSSM 2009	ISSP 2007	EB 62.0	EB 72.3
pohlaví	muži	45,1	47,0	49,0	48,6	48,2	48,3
	ženy	54,9	53,0	51,0	51,4	51,8	51,7
věk	průměr	46,3	46,5	46,8	44,38	44,5	46,0
	směr. odchylka	17,1	17,0	17,8	17,2	17,6	17,3
místo bydliště	vesnice	34,9	34,0	30,2	27,7	36,6	37,0
	menší město		66,0	69,8	35,3	42,1	38,0
	velké město	65,1			37,0	21,3	25,0
vzdělání	bez maturity	72,8	66,3	50,8	60,2	87,9	91,3
	s maturitou	21,0	25,5	36,1	30,3		
	vysokoškolské	6,2	8,2	13,1	9,5	12,1 ^a	8,7 ^a
sportovní participace (alespoň někdy)	ne	75,2	61,3	33,4	25,3	34,0	37,6
	ano	24,8	38,7	66,6	74,7 ^b	66,0	62,4
pravidelné sportování (alespoň 1x týdně)	ne	85,9	79,9	69,9	70,6	68,1	73,5
	ano	14,1	20,1	30,1	29,4	31,9	26,5
příjem domácnosti (standardizovaný)	průměr	0	0	0	-	-	-
	směr. odchylka	1	1	1	-	-	-
N		12 038	1 725	2 697	1 222	1 075	1 053

a) Respondenti, kteří dokončili nejvyšší stupeň vzdělání později po 21. roku života.

b) Ve výzkumu ISSP 2007 je údaj o intenzitě sportovní participace vypočten na základě intenzity účasti v nejčastěji provozované sportovní či pohybové aktivitě. Při dotazování přitom byla kombinována otevřená otázka („Jakému sportu či fyzické aktivitě se nejčastěji věnujete?“) a uzavřený výčet deseti nejobvyklejších pohybových aktivit. Tento rozdíl pravděpodobně stojí za výrazně vyšší mírou sportovní participace v tomto šetření oproti ostatním výzkumům provedených ve stejné době.

6.3 Metody

V následujících kapitolách je využita celá paleta základních i pokročilejších statistických metod. Kromě elementárních statistických testů (např. chí-kvadrát) je řada vícerozměrných analýz založena na binární logistické regresi. Tato obdoba lineární regrese nachází vzhledem k převážně kategorické povaze sociálněvědních dat v současné sociologii široké uplatnění a není tedy nutné ji blíže představovat (Řeháková 2000).

Všechny výpočty vyjma analýzy latentních tříd byly provedeny v programu SPSS. Pro analýzu latentních tříd byl použit specializovaný software LatentGOLD 4.0. Kde není uvedeno jinak, tak výsledky všech statistických testů jsou vztaženy k hladině významnosti 0,01.

Mezi méně obvyklé použité statistické metody, které si proto zaslouží bližší představení, patří kohortní analýza, analýza latentních tříd a path analýza s logistickou regresí³⁵. Kohortní analýza nepředstavuje ani tak zvláštní statistickou metodu jako způsob analýzy dat rozprostřených v čase, který se snaží odlišit vzájemně neoddelitelně spojené vlivy věku, generace (kohorty) a období. Analýza latentních tříd přináší možnost nacházet homogenní shluky v populaci na základě kategorických dat, přičemž oproti tradičním shlukovacím postupům je její nespornou výhodou mimo jiné i statisticky testovatelné hledání optimálního počtu vytvořených skupin. Path analýza za použití logistické regrese pak je rozšířením klasické path analýzy, které umožňuje modelovat působení i na skutečně dichotomické závisle proměnné.

6.3.1 Kohortní analýza

Kohortní analýza je méně obvyklou, byť v české sociologii již představenou metodou (Katrňák 2009), která rozpracovává postup pro posouzení vlivu různých dimenzí času na závisle proměnnou. Aniž bychom museli uvažovat jiné, například sociální aspekty, tak zahrnutí lineárního času do analýzy samo o sobě přináší často opomíjené komplikace. V zásadě totiž můžeme hovořit o třech potenciálních vlivech, které se pod proměnnou času skrývají (podrobněji Glenn 1976, 2005; Winship a Harding 2008). V první řadě zde je vliv věku, tedy rozdílu mezi aktuálním datem a datem narození. Věk bývá obvykle jedinou zvažovanou proměnnou u jednorázových průřezových šetření. V případě sportování jako závisle proměnné se tak uvažuje o snižující se kapacitě lidského těla v souvislosti se stárnutím, ale zahrnout lze i věkově podmíněné normy, které obvykle sportu připisují (či připisovaly) charakteristiku činnosti, která je typická pro mladé, a naopak pro starší nedůstojná. Tento výklad ale nepředstavuje jediný způsob, jakým může čas na závisle proměnnou působit. Pod hodnotou věku se totiž skrývá i kohortní vliv, tedy odlišnosti odvozené od rozdílného data narození. Lidé narození v odlišné době mohou být v klíčovém období, např. dětství, vystaveni odlišným socializačním vlivům, a tím si osvojit i jiné návyky a životní orientace. To, co je pak při jednorázovém šetření interpretováno jako výsledek věkových rozdílů, může být alespoň částečně způsobeno odlišnou socializací jednotlivých kohort.

Pro rozlišení vlivu věku a kohorty je třeba opustit situaci jednorázového šetření a přistoupit k analýze založené na několika časových bodech. Není přitom nutné využívat longitudinální šetření, která jsou organizačně náročná a v některých ohledech dokonce omezující.³⁶ Pro účinné rozpracování kohortní analýzy postačí opakované průřezové výzkumy, které při souhrnném zpracování umožňují podhalit vzájemnou provázanost obou vlivů.

³⁵ Jazykově nepřiliš vhodný překlad „path analýza“ (orig. *path analysis*) je použit vzhledem k nejednotné a nepřiliš rozšířené české terminologii této metody (např. „úseková analýza“ či „analýza korelačních cest“).

³⁶ Longitudinální šetření mohou trpět zkreslujícím selektivním úbytkem určitého typu respondentů, zároveň jsou také obvykle omezena úzce vymezenou sledovanou kohortou.

Situace se ale dále nutně komplikuje. Rozšířením analýzy napříč časem totiž do hry vstupuje ještě třetí vliv, který je s časem neoddelitelně spojený, a to je efekt samotného období. Může se jednat například o proměňující se dostupnost sportovní infrastruktury či dopad marketingových kampaní, které mohou ovlivňovat celkovou míru sportovní participace a tím i znejasňovat odlišení vlivu věku a kohorty při analýze opakovaných průřezových výzkumů.

Ze statistického hlediska lze obtížnost analýzy těchto tří vlivů chápat jako problém identifikace - věk, kohorta (rok narození) a období (rok) jsou totiž navzájem perfektně lineárně závislé. Jinými slovy to znamená, že z hodnot dvou z těchto proměnných lze vždy přesně určit hodnotu proměnné třetí. Z podstaty věci tak nelze bez dalších doplňujících informací v rámci modelu spolehlivě odhadnout jejich regresní koeficienty. Celou sérii pokusů vytvořit mechanickou proceduru, která by čistě na základě statistických postupů provedla dekompozici vlivu věku, kohorty a období označuje Glenn za „marné pátrání“ (1976), Winship a Harding za „nedosažitelný a zavádějící cíl“ (2008: 363).³⁷

Spolehlivé rozložení efektu věku, kohorty a období je třeba založit na teoreticky či empiricky podloženém rozpracování řešeného problému. Úspěšná a nezkrácená analýza je podmíněna existencí doplňujících informací či formulací explicitně diskutovaných předpokladů, které mohou tvořit podmíněnou oporu pro samotnou dekompozici. Jde například o předpoklad nulového vlivu jedné ze složek, či argumentaci založenou na zahrnutí dalších proměnných či dat z jiných zdrojů.³⁸ Ve výsledku tak lze podle Glenna dospět k rozumným závěrům o vlivu jednotlivých složek v kohortní analýze pomocí kombinace „teorie, doplňujících informací, zdravého rozumu a různých druhů statistické analýzy“ (Glenn 2005: 22).

Ve světle těchto závěrů je v této práci kohortní analýza rozšiřování sportovních praktik založena především na posouzení a diskutování základních kohortních tabulek. Ty poměří sportovní participaci vždy v kombinaci se dvěma z uvedených vlivů, tedy v jednotlivých kombinacích věk x kohorta, věk x období a kohorta x období. V rámci těchto tabulek jsou rozdíly statisticky testovány standardním chí-kvadrát testem a následně jsou diskutovány teoreticky zdůvodnitelné interpretace jednotlivých zjištění.

---

³⁷ Další z řady pokusů, který do českého prostředí uvádí a následně i aplikuje Katrňák (2009), je formulován Yang a Landem (2008). Přes vlnu zájmu a využití, která se tomuto postupu dostala, je třeba upozornit na kritické komentáře spojené se simulačními studií, které se vrací ke starému závěru, že problematika této dekompozice nemá univerzální mechanické řešení (Bell a Jones 2013a, 2013b). „Pokračující hledání statistické techniky, která může být mechanicky použita pro vždy správný odhad efektů (věku, kohorty a období, pozn. aut.), je jedním z nejbizarnějších případů opakované snahy pokoušet se o logicky nemožné v historii vědy“ (Glenn 2005: 6).

³⁸ Winship a Harding (2008) navrhují využití instrumentální proměnné, která zachycuje mechanismus působení analyzovaných vlivů na závisle proměnnou. Ukazují, že pokud jsme schopni takovou proměnnou do analýzy zahrnout, odhady jsou možné a spolehlivé. Na druhou stranu je tento postup náročný na data, neboť vyžaduje existenci teoreticky relevantní zprostředkující proměnné ve všech analyzovaných souborech.

6.3.2 Analýza latentních tříd

Analýza latentních tříd přináší statisticky podložený a robustní postup, jak ve větším množství dat identifikovat vzorce, tedy určité latentní proměnné. Na rozdíl od notoricky známé faktorové analýzy nejsou tyto latentní proměnné spojitými veličinami, ale jedná se o proměnnou či proměnné nominální. Základní aplikací analýzy latentních tříd, která je využita i v této práci, je identifikace empiricky založených latentních tříd, tj. skupin jednotek v datech.

Oproti tradičním metodám shlukování (hierarchické shlukování či metoda k-means) má analýza latentních tříd řadu výhod. V první řadě mohou být modely shluků navržené v rámci této analýzy předmětem statistických testů a na základě statistických kritérií tak lze zvolit model s optimálním počtem tříd (skupin) pro daná data. Další výhodou je to, že profil jednotlivých tříd má pravděpodobnostní charakter a stejně tak příslušnost dané jednotky (respondenta) k třídě je určena pravděpodobnostně. To ve výsledku umožňuje citlivější přístup k modelování struktury dat (Magidson a Vermunt 2004).

Určení optimálního počtu tříd lze založit na vzájemném srovnání statistických charakteristik modelů s různým počtem tříd. V první řadě lze pomocí chí-kvadrát testu poměrem věrohodnosti (statistika L^2) ověřit adekvátnost shody modelu s pozorovanými daty. V případě, kdy data zahrnují velký počet kategorií nebo proměnných oproti počtu případů, nebude aproximace statistiky L^2 spolehlivá a tento test pak neposkytuje spolehlivé výsledky. V takovém případě je vhodné nahradit tento postup přístupem založeným na bootstrappingu (Magidson a Vermunt 2004).

Samotné ověření adekvátnosti ale obvykle nedostačuje pro výběr jednoho modelu. Modely s dostatečným počtem tříd totiž obvykle všechny splňují toto kritérium, a je proto nutné zohlednit některou z dalších charakteristik. Nejčastěji používanou je bayesovské informační kritérium (BIC), které penalizuje složitější modely s větším počtem parametrů. Při samotném posuzování se jako nejvhodnější model vybírá ten, který má nejnižší hodnotu BIC. Kromě toho lze pozornost věnovat také procentuálnímu poklesu hodnoty LL, který lze interpretovat jako podíl asociace mezi proměnnými v datech, která je daným modelem vysvětlena (Magidson a Vermunt 2004).

Hlavním výstupem analýzy latentních tříd je model o daném počtu tříd s odhadem parametrů, které tento model specifikují. Výsledkem je určení profilu každé latentní třídy, přičemž tento profil je definován nepodmíněnou pravděpodobností, že respondent bude do této třídy spadat, a zároveň podmíněnou pravděpodobností volby jednotlivých kategorií analyzovaných proměnných za předpokladu členství v této třídě.

Základní model latentních tříd variuje pouze co do počtu předpokládaných tříd. Další rozpracování modelu umožňuje zvyšovat počet latentních proměnných, ať kategorické či spojitě povahy. V prvním případě je výsledkem určitá obdoba faktorové analýzy pro kategorické proměnné. Druhý případ kombinuje kategorickou a spojitou latentní proměnnou. Praktické užití nachází

především v situaci, kdy zdrojem rozdílů v odpovědích na položené otázky není pouze příslušnost do latentních tříd, ale též nezávislý efekt různé úrovně hodnocení u každého respondenta. Jinými slovy se jedná o situaci, kdy obecná tendence respondenta přiklánět se k určitým kategoriím odpovědi (například vyšší ochota vyjadřovat souhlas než nesouhlas) může zastírat podstatné relativní rozdíly mezi jednotlivými otázkami (srov. Magidson a Vermunt 2006).

6.3.3 Path analýza s logistickou regresí

Klasická metoda path analýzy představuje vytváření komplexních modelů, které rozšiřují situaci jedné závisle proměnné v rámci regresní analýzy na celou sestavu vzájemně propojených rovnic. Path analýza umožňuje modelovat přímé i nepřímé mechanismy působení jednotlivých proměnných a vytváří tak hlubší obraz celkové situace než přímočará regresní analýza. V současnosti se pro tyto účely obvykle využívají techniky strukturního modelování, které částečně z path analýzy vychází. Nevýhodou strukturního modelování je omezený způsob, jakým lze do modelu zahrnout kategorické proměnné. Přestože cest jak tento typ proměnných zahrnout je několik, vždy vycházejí z předpokladu latentní spojité veličiny, která stojí za měřenými kategoriemi. Pokud tomu tak skutečně je, lze strukturní modelování považovat za adekvátní řešení. Pokud ale považujeme závisle proměnné za přirozeně dichotomické, je vhodnější přistoupit k jinému řešení (Menard 2010: 153–154).³⁹

Menard (2010) představuje možnost kombinace série logistických a lineárních regresí pro konstrukci klasického modelu path analýzy. Pro konstrukci kauzálního schématu je třeba definovat pro logistickou regresí spolehlivou obdobu standardizovaného regresního koeficientu. V této práci je použit aktuální Menardův návrh (2011)⁴⁰, který splňuje kritéria potřebná pro využití v path analýze. S takto vypočtenými standardizovanými koeficienty lze zacházet stejně jako s těmi, které jsou užívány v lineární regresní analýze. Lze je tedy zahrnout do kauzálních schémat path analýzy a jejich prostřednictvím a kombinací (násobením) lze sledovat přímé, nepřímé i falešné korelační vztahy v modelu.

---

³⁹ Menard (2010: 170) zde přichází s podezřením, že popularita spojených latentních proměnných v sociálněvědním výzkumu může být částečně způsobena snahou využít určité metody analýzy, spíše než věcnou konceptuální rozvahou o povaze měřeného jevu.

⁴⁰ Plně standardizovaný koeficient logistické regrese lze vypočítat na základě rovnice: $b^* = (b)(s_x)(R)/s_{\text{logit}(\hat{Y})}$, kde b představuje nestandardizovaný koeficient logistické regrese, s_x je směrodatná odchylka nezávisle proměnné, R je korelace pozorovaných hodnot závisle proměnné a hodnot závisle proměnné odhadovaných na základě logistické regrese ($\hat{Y}$) a $s_{\text{logit}(\hat{Y})}$ je směrodatná odchylka logitu odhadu hodnot závisle proměnné ($\hat{Y}$). Podrobně a instruktivně je výpočet pojednán v apendixu citovaného textu (Menard 2011).

7 Šíření sportování

Diskuze o sportování je často nesena rozšířenou narací o tělesném úpadku a sedavém způsobu života v dnešní společnosti,⁴¹ přestože empirické podklady pro tento pohled jsou do značné míry omezené. Naopak výsledky existujících reprezentativních výzkumů v evropských zemích obvykle poukazují na setrvalý nárůst sportování jako způsobu trávení volného času (viz 4.8.1). Následující kapitola se zaměřuje na šíření sportovních praktik v české společnosti během posledních třiceti let.

Výsledky analýzy jsou také příspěvkem do obecné diskuze o dekompozici vlivu věku, generace a období na sportovní participaci (Breuer a Wicker 2009; Lalive d'Épinay a kol. 2001). Rozšířené a pravděpodobně chybné ignorování rozdílné úrovně osvojení sportování v rámci jednotlivých generačních kohort vede k nadhodnocení vlivu, který má věk na pokles sportovní participace (viz 4.1). Přes metodologická úskalí spojená s rozlišením těchto vlivů (viz 6.3.1) poskytují opakovaná průřezová šetření vhodný datový základ pro tuto snahu. Doplnění nemnoha existujících kohortních analýz sportovní participace může být obzvláště přínosné vzhledem k tomu, že se jedná o data z české společnosti, která sledovala odlišnou historickou trajektorii než západoevropské země, a která ve sledovaném období procházela podstatnou celospolečenskou změnou.

S tím souvisí druhá dimenze této analýzy, která se zaměřuje na sociální rozdíly v míře sportovní participace, tedy na způsob, jakým se do vztahu ke sportování jako způsobu trávení volného času promítá sociální struktura a potažmo sociální nerovnosti. Tento rozměr je zajímavý především s ohledem na zásadní ekonomické a společenské změny, kterými česká společnost procházela po roce 1989. Období socialismu charakterizované nivelizací ekonomických rozdílů a obecně nízkými ekonomickými bariérami při volbě volnočasových aktivit bylo vystřídáno postupně se rozvíjejícím tržním prostředím, kde se naopak rostoucí rozdíly v úrovni příjmů mohou promítnout do odlišné míry sportovní participace.

Následující analýza tedy bude hledat odpověď na otázku, jak se vyvíjela míra sportovní participace české dospělé populace v posledních třiceti letech a jaký význam lze v tomto vývoji připsat kohortnímu (generačnímu) efektu. Dále bude pozornost věnována tomu, jak se ve sledovaném období promítají sociální nerovnosti do odlišné míry sportovní participace. Před samotnou analýzou dat však bude nejdříve obecná problematika sociálních nerovností zasazena do českého historického kontextu.

---

⁴¹ Srov. např. „Konec ‚gaučingu‘ – ČOV chce, aby si děti zamilovaly sport“, 16. 4. 2013, ČT sport, ČTK.

7.1 Sociální struktura české společnosti

Pro adekvátní porozumění vývoji sportovních praktik v české společnosti posledních třiceti let je nezbytné nastínit i základní obrysy proměn její sociální struktury. Sociologická pojetí sociálních nerovností přitom sama o sobě představují bohatou tradici různých výzkumných paradigmat, která zdůrazňují odlišné stránky sociální stratifikace (např. funkcionalistické, konfliktualistické, interakční, srov. Bottero 2005). Vzhledem k teoretickým východiskům této práce se zaměřuji především na ty přístupy, které umožňují v bourdieuovském duchu načrtnout relevantním způsobem sociální prostor nerovností.

Hlavní proud empirických stratifikačních výzkumů české společnosti nachází v Bourdieuově perspektivě pouze omezenou inspiraci (srov. Machonin a Tuček 1996; Matějů a Vlachová 2000; Tuček 2003; Večerník a Matějů 1998). Jedná se především o výzkumy týmu Matějů a Machonina s Tučkem, které sice byly založeny na odlišných metodologických i ideologických východiscích, ale v jádru sdílely konsenzuálně-funcionalistické paradigma (srov. Drahokoupil 2013). Tento pohled sociální nerovnosti problematizuje pouze tehdy, pokud neplní podle něj předpokládanou společenskou funkci, tj. není motivačním systémem pro obsazování sociálních pozic. Jinak jsou považovány za funkční výsledek společenského konsensu.

Konkrétně je to patrné na sdíleném odkazu výzkumných týmů ke konceptu konzistentního statusu, který je určitým normativním ideálem ‚dobré‘ podoby nerovnosti. Ať už se jedná o Machoninův vícedimenzionální status (složitost práce, vzdělání, trávení volného času, moc a příjem) nebo tradiční dimenze socioekonomického statusu u Matějů (vzdělání, zaměstnání, příjem), vždy jde o to, zda jsou jednotlivé komponenty vyrovnané, například vysokoškolsky vzdělaný člověk má též zaměstnání s vysokou prestiží a nadprůměrně velký příjem, nebo mezi nimi nalézáme výrazné rozpory, tj. inkonzistenci. Negativním dědictvím komunismu je pak podle těchto autorů rozšíření výrazné inkonzistence statusu, Matějů např. hovoří o inkonzistenci statusu jako o narušení samotné páteře společenské struktury (Matějů a Vlachová 2000).

Z konsenzuálních teoretických pozic je prakticky nemožné uchopit plastický svět sociálního prostoru tak, jak ho načrtává konfliktualistická Bourdieuova perspektiva. Napětí mezi kulturní a ekonomickou frakcí dominantní třídy, které stojí u kořene Bourdieuových analýz nejrůznějších polí, je zcela zahaleno, pokud různorodé poměry mezi kulturním a ekonomickým kapitálem považujeme za důsledek státního socialismu. Kritický rozměr konceptu kulturního kapitálu je rozmělněn, pokud ho chápeme spíše jako lidský kapitál, vůči kterému se Bourdieu explicitně vymezuje (Bourdieu 1986; též Lamont a Lareau 1988).⁴² Machoninovská tradice výzkumu nerovností je ve svém jádru konsenzuální -

---

⁴² Lidský kapitál představuje akumulované znalosti a dovednosti, které lze využít pro vytváření ekonomické hodnoty. Koncept lidského kapitálu opomíjí dimenzi prestiže a legitimacy, která je s kulturním kapitálem přímo spjata.

nerovnosti ve společnosti jsou funkční a z hlediska sociální spravedlnosti je třeba usilovat o konzistenci statusu, tedy situaci, kdy jednotlivé dimenze statusu jsou ve vzájemném souladu. Otázka symbolické moci vyšších či středních vrstev je zastíněna problémem vyrovnanosti jednotlivých složek.

Pravděpodobně nejadekvátnější aplikaci bourdieuvských konceptů na české prostředí představuje širší analýza zemí střední a východní Evropy z pera Eyala, Szelényiho a Townsley (1998), která má mnoho styčných bodů s úžeji zaměřenou, ale v tuzemském prostředí slavnější, esejí Možného (1999). Analýza vychází z Bourdieuho teorie sociální struktury, kterou však obohacuje o historicko-komparativní dimenzi prostřednictvím Weberova rozlišení stavovské a třídní společnosti. Tím se bourdieuvský rámec stává vhodnější pro vysvětlení sociální změny, než v původním, silně reprodukčním zaměření.

Eyal, Szelényi a Townsley přisuzují společenským formacím, které se v průběhu bouřlivého 20. století objevily ve střední Evropě, vždy odlišný dominantní typ kapitálu. Zatímco pro kapitalistické společnosti je ústřední ekonomický kapitál, a pro pre-kapitalistické sociální kapitál, tak v socialistických státně řízených společnostech je jádrem sociální struktury politický kapitál. Politický kapitál přitom Eyal a kol. chápou jako sociální kapitál institucionalizovaný skrze praxi komunistické strany (Eyal a kol. 1998: 20–22).

Zatímco ve stalinistickém období je možné stratifikaci státně socialistického zřízení charakterizovat jako zvláštní variaci na stavovské zřízení („feudální socialismus“, kde strana představovala privilegovanou vrstvu), od 60. let začíná mocenskou dominanci stranické byrokracie ohrožovat technokratická inteligence. Snaha obou těchto skupin o kompromisní spojení vedla k pokusu technokratického redefinování socialistického projektu, který však ve výsledku neuspěl. Československé srpnové události v roce 1968 představují extrémní příklad tohoto neúspěchu, avšak i v ostatních zemích komunistické střední Evropy lze najít obdobné trendy (Eyal a kol. 1998: 27–31).

Oproti jiným interpretacím stratifikačního vývoje po roce 1989 nepřisuzují tito autoři v období transformace významnou roli podnikatelům socialistické druhé ekonomiky,⁴³ ani bývalým kádrům, kteří měli potenciální možnost konvertovat politický kapitál v kapitál ekonomický. Naopak tvrdí, že dominantní formou kapitálu v postkomunistickém období je kulturní kapitál reprezentovaný aliancí skupiny vzdělaných technokratů a řídicích pracovníků v komunistických institucích s bývalými intelektuálními disidenty. Politický kapitál sám o sobě byl znehodnocen, a pokud ho aktéři nebyli schopni legitimizovat kulturním kapitálem, pouze obtížně se jim mohla zdařit jeho konverze v postkomunistickém období (Eyal a kol. 1998: 32–34).

---

⁴³ Výsledek poststalinských reforem, který umožnil v rámci socialistického hospodářství omezenou formu podnikatelských aktivit. Druhá ekonomika byla rozvinutá především v Maďarsku. V Československém prostředí oficiálně neexistovala a její období bychom mohli nalézt v šedé zóně.

Sledovat fascinující příběh československé postkomunistické elity, styčných a protikladných bodů technokratických monetaristů a disidentských intelektuálů přesahuje rámec této práce (více viz Eyal 2003). Podstatným argumentem zde je upozornění na historické zakotvení významu kulturního kapitálu napříč obdobími posledních desetiletí. Přestože je nepochybné, že politická dimenze nerovností byla v období komunismu kulturní dimenzi mocensky nadřazena, lze přesvědčivě argumentovat, že se jednalo o přetrvávající prvek strukturace společnosti. Ukazují na to strategie části střední třídy, která úspěšně postupovala proměnami režimů (Andrle 1999), stejně jako případně vyjádřený odstup, který „běžný“ občan socialistického Československa mohl pociťovat ke kulturní disidentské elitě (Možný 1999). Obraz nivelizované masy socialistického státu, která stojí proti politické hegemonii stranických elit, je do značné míry zjednodušující. Přestože dominance založená na kulturním kapitálu zjevně utrpěla v období stalinského „feudalismu“ výrazné rány, tak následná technokratická obroda socialismu nepochybně navrátila této tradiční středoevropské dimenzi nerovností její místo.

Sportovní praktiky lze přitom v souladu s řadou studií chápat jako jednu z forem kulturního kapitálu (Stempel 2005; Warde 2006). Nabízí se tedy otázka, nakolik se tento relativně skrytý vliv nerovností udržel a projevoval v obecně nivelizované socialistické společnosti. Zároveň také nevýznamný rozměr ekonomických nerovností v této době přináší unikátní možnost studovat do určité míry „čisté“ dopady sociálně podmíněného vkusu na volbu volnočasových aktivit. V dostupné nabídce možností totiž nepředstavovaly finanční náklady podstatnou bariéru. Po roce 1989 pak dochází postupně k významnému nárůstu diferenciaci společnosti podle ekonomického kapitálu. Sledování vývoje dopadu sociálních nerovností na sportovní participaci v tomto období tak může ukazovat, nakolik jsou tyto praktiky spojeny s kulturním kapitálem, a nakolik se naopak odvíjí od materiálních zdrojů v podobě ekonomického kapitálu.

7.2 Analýza

7.2.1 Celková míra sportovní participace

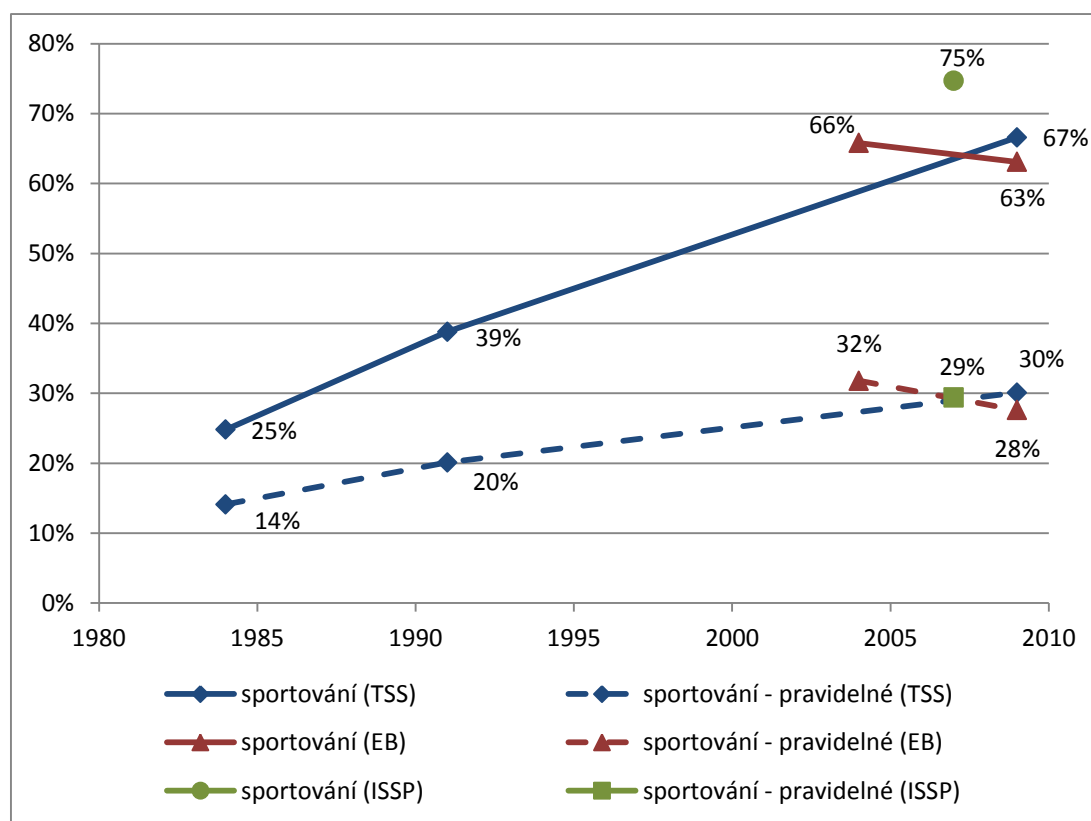
Sportovní praktiky se v posledních třiceti letech staly významnou součástí náplně volného času a z poměrně menšinového fenoménu se stalo něco, s čím má více či méně pravidelnou zkušenost značná část obyvatel. Tento vývoj lze dokladovat na základě tří oddělených výzkumů české společnosti, které se mimo jiné zabývaly i otázkou trávení volného času (viz 6.1).⁴⁴ Zatímco v roce 1984 se alespoň někdy sportu věnovala pouze čtvrtina dospělé populace, po 25 letech to bylo celých 67 %. Se šířením sportovních praktik se také ale stávají méně intenzivní, respektive pravidelné. Podíl

---

⁴⁴ Graf 6 je doplněn o výsledky šetření Eurobarometru z roku 2004 (62.0) a 2009 (72.3). V zásadě potvrzují hodnoty z šetření TSSM 2009, rozdíl i naznačený pokles míry sportovní participace není vzhledem k velikostem souborů statisticky významný.

pravidelných sportovců, tedy sportovců, kteří sportují alespoň jednou týdně, se sice ve sledovaném období zdvojnásobil, ale tento nárůst je o něco méně pozvolný než výše uvedená míra sportovní participace. Nicméně lze konstatovat, že jsme svědky obecného rozšíření sportování napříč celou populací. Nejedná se přitom o jev, kterým by se česká společnost vymykala evropským trendům. Jedna z mála existujících srovnávacích studií ukazuje, že zatímco v roce 1969 sportovalo ve Flandrech pouze 12 % respondentů, v roce 1989 se jednalo již o 41 % a v roce 2009 dokonce 73 % (Scheerder a Vos 2011). Následující analýza ukáže, že tento nárůst není spojen s proměnou zastoupení různých sociálních skupin mezi sportujícími, ale s nárůstem míry sportovní participace obecně.

Graf 6: Sportovní participace české populace v letech 1984-2009

Data: TSS 1984, TSS 1991, TSSM 2009, EB 62.0, EB 72.3, ISSP 2007

Uvedená data o sportování české populace lze pouze obtížně srovnat s již existujícími tuzemskými výzkumy sportovní participace. Podstatná část českých výzkumů je orientována na samotnou pohybovou aktivitu populace bez ohledu na sociální definici těchto činností (Frömel, Bauman a Nykodým 2006; Frömel, Mitás a Kerr 2009; Teplý, Adamec a Bunc 1990). Zatímco z pohledu zdravotního stavu je tento přístup klíčový, tak se sociologickým chápáním sportování, který je použit v této práci, se míjí.

Existující studie zahrnující míru sportovní aktivity srovnatelnou se sociologickou operacionalizací jsou často zasaženy podstatnými metodologickými nedostatky. Výzkumy Teplého

z let 1980, 1981 a 1986 (Teplý 1983, 1990) jsou zatíženy významnou výběrovou chybou,⁴⁵ která nejspíše vedla k podstatnému nadhodnocení míry sportovní aktivity. Studie Jansy (Jansa a Kocourek 2001; Jansa a kol. 2005) jsou zase díky nejasné formulaci klíčových otázek obtížně srovnatelné s použitou operacionalizací.⁴⁶

Výjimku v tomto představuje šetření Slepíčky a Slepíčkové (2002) provedené v roce 2001, které zároveň přináší data veskrze konzistentní s načrtnutým vývojem sportovní participace. Alespoň někdy podle tohoto výzkumu sportuje 53,8 % dospělé populace,⁴⁷ což odpovídá linii trendu nárůstu participace mezi lety 1991 a 2009. Podstatně vyšší podíl pravidelně sportujících (33,1 %) lze vysvětlit metodologickými odlišnostmi použité otázky. Pravidelnost nebyla v otázce definována, a tak se do této kategorie nemuseli zařadit pouze respondenti, kteří sportují alespoň jednou týdně, ale i ti, kteří se sportu věnují sice pravidelně, ale s menší frekvencí.

7.2.2 Kohortní analýza

Bližší pochopení dynamiky rozmachu sportovních a pohybových aktivit umožňuje následující kohortní analýza, která přes omezené možnosti průřezových dat umožňuje základním způsobem odlišit význam stárnutí a s ním spojený pokles aktivního pohybu a šíření sportovních praktik napříč populací v čase a v jednotlivých generacích. Právě konfrontací průřezových dat z různých časových okamžiků lze odděleně usuzovat o roli věku, doby a kohortní příslušnosti respondentů (Glenn 2005).

Analýza jednotlivých věkových kohort ukazuje rostoucí míru sportovní participace uvnitř jednotlivých věkových kohort (tabulka 3). Pokud tedy předpokládáme, že rostoucí věk má nanejvýše neutrální, spíše však negativní vliv na sportovní participaci, můžeme tento výsledek interpretovat jako doklad působení vlivu období. To znamená, že v posledních 30 letech se v české populaci šířilo sportování nejen díky tomu, že tato forma trávení volného času se stávala běžnější součástí života mladších generací, ale i tím, že lidé dříve nespportující začali přes svůj vyšší věk sportovat.⁴⁸ Tento posun je v datech obzvláště patrný pro generaci 50. a 60. let. Například pouze 39 % lidí narozených v 50. letech se v roce 1984 alespoň někdy účastnilo sportovních aktivit. O 7 let později to bylo již 50 % a v roce 2009 dokonce 61 %, přestože v té době se již nejedná o čerstvé třicátníky, ale lidi starší než

---

⁴⁵ Podle uvedených dat zahrnuje výběrový soubor podstatně větší podíl členů ČSTV, než by bylo v reprezentativním vzorku očekávatelné. Kombinace kvótního výběru a úzké sportovní tematiky výzkumu nejspíše vedla k tomu, že mezi respondenty se častěji objevovali osoby aktivně sportující.

⁴⁶ V dotazníku je použita otázka „Jaká je Vaše denní pohybová aktivita?“ s možnostmi „není žádná“ – „zřídka kdy“ – „velmi často“ – „ano, denně“, kterou lze stěží chápat jako dobrou oporu pro jakékoliv závěry.

⁴⁷ Součet kategorií odpovědi „aktivně a pravidelně cvičím, sportuji“ a „občas sportuji, cvičím“ oproti ostatním kategoriím („nyní již ne, ale dříve jsem cvičil, sportoval poměrně dost“, „nesportuji, ale rád bych sportoval“ a „nesportuji a ani sportovat nehodlám“).

⁴⁸ Vzhledem k tomu, že se nejedná o longitudinální data, můžeme hovořit pouze o přibližném odhadu tohoto nárůstu. Nelze totiž určit, nakolik je vývoj výsledkem kontinuity chování u jednotlivých respondentů, a nakolik proběhla obměna sportujících populace. Samotný záměr analýzy tím ale není podstatně ohrožen, protože cílem je především odhad celospolečenských trendů, nikoli individuálního vývoje.

50 let. Obdobný nárůst je patrný i u generace 60. let, u mladších ročníků již není z pochopitelných důvodů možné vysledovat časovou řadu.

Pravidelná forma sportovní aktivity se přesvědčivě odlišuje mezi jednotlivými srovnávanými kohortami, avšak v rámci jednotlivých kohort se ve sledovaném období významně nemění. Nárůst pravidelného sportování lze tedy přičíst kohortní obměně spíše než proměně doby.

Tabulka 3: Podíl sportující populace podle generačních kohort v jednotlivých časových řezech (v %)

rok narození	sportovní participace				pravidelné sportování			
	rok šetření				rok šetření			
	1984	1991	2009	sig.	1984	1991	2009	sig.
do roku 1919	3	5	n/a		2	4	n/a	
1920–29	9	11	13		5	6	0	
1930–39	18	22	24	*	8	12	7	
1940–49	32	39	42	**	16	17	14	
1950–59	39	50	61	**	23	23	22	
1960–69	56	66	77	**	37	36	32	
1970–79	n/a	76	86	*	n/a	50	41	
1980 a později	n/a	n/a	92	n/a	n/a	n/a	55	n/a

Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi jednotlivými kohortami jsou v každém roce šetření statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Statistická významnost rozdílů mezi roky šetření v rámci jednotlivých kohort je uvedena ve sloupci ‚sig.‘ (chí-kvadrát test, významné na hladině významnosti: * = 0,05; ** =0,01).

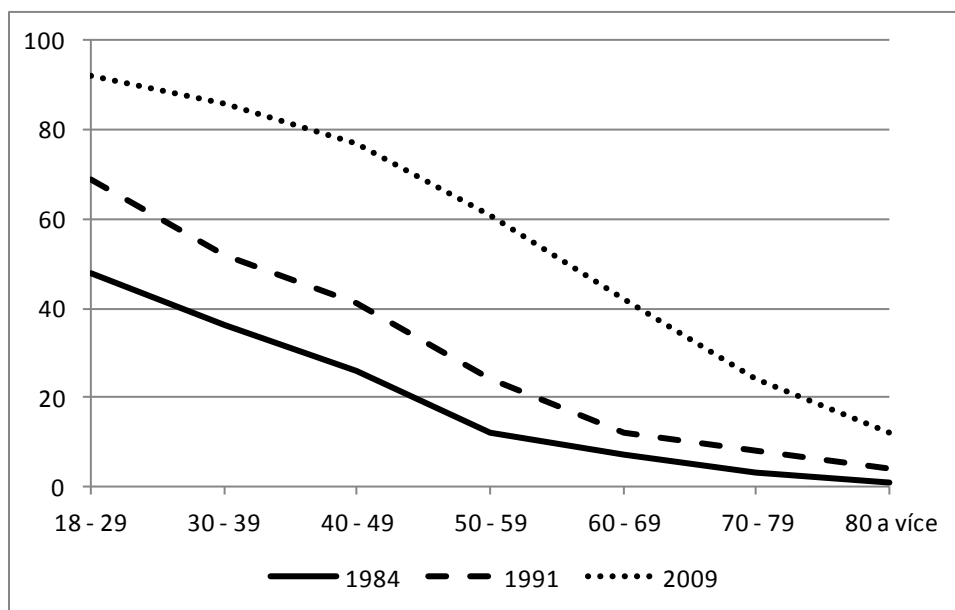
Uvedené závěry jsou komplementárně doplněny odlišnou perspektivou pohledu na stejná data. Tabulka 4 přináší pohled, který nesleduje v čase příslušníky jedné kohorty, ale zaměřuje se na rozdíly mezi věkovými skupinami v jednotlivých letech (viz též grafy 7 a 8). Ve všech třech sledovaných letech je zde patrná výrazná věková diferenciacce, kdy je sportování nejvíce rozšířeno v nejmladší věkové skupině a s rostoucím věkem míra participace i pravidelného sportování poměrně rovnoměrně klesá. Zároveň se zde ale odráží i celkový nárůst míry sportování – zatímco v roce 1984 sportovalo v nejmladší, nejaktivnější věkové skupině (18–29 let) přibližně 48 % respondentů, tak obdobný podíl v roce 1991 odpovídal věkové skupině 40–49 let, a v roce 2009 dokonce věkové skupině 60–69.

Tabulka 4: Podíl sportující populace podle věku v jednotlivých časových řezech (v %)

věk	sportovní participace				pravidelné sportování			
	rok šetření				rok šetření			
	1984	1991	2009	sig.	1984	1991	2009	sig.
18–29	48	69	92	**	31	40	53	**
30–39	36	52	86	**	20	26	40	**
40–49	26	41	77	**	12	18	32	**
50–59	12	24	61	**	6	14	22	**
60–69	7	12	42	**	4	5	15	**
70–79	3	8	24	**	2	6	7	**
80 a více	1	4	12	**	< 1	4	< 1	*

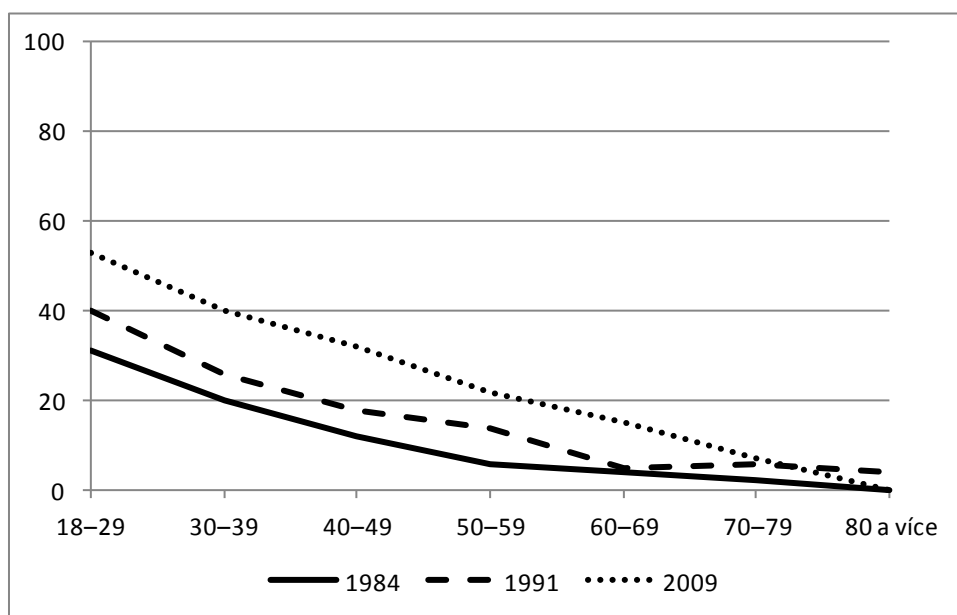
Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi jednotlivými věkovými skupinami jsou v každém roce šetření statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Statistická významnost rozdílů mezi roky šetření v rámci jednotlivých věkových skupin je uvedena ve sloupci ‚sig.‘ (chí-kvadrát test, významné na hladině významnosti: * = 0,05; ** =0,01).

Graf 7: Míra sportovní participace podle věku v jednotlivých časových řezech (v %)

Graf 8: Podíl pravidelně sportujících podle věku v jednotlivých časových řezech (v %)

Tabulky 5 a 6 již pouze doplňují pohled o zbývající kombinaci věkových a kohortních skupin. Potvrzují kohortní zakotvenost rozdílů ve sportovní participaci mezi jednotlivými věkovými skupinami. U respondentů z generace 40., 50. a 60. let je patrný výrazný nárůst sportovní participace v poslední sledované věkové kategorii, který činí přibližně 10–20 procentních bodů. Tento nárůst je jinak vyjádřeným rozšiřováním sportovních praktik, které bylo popsáno již na základě první kohortní tabulky.

Tabulka 5: Podíl sportující populace podle věku v jednotlivých generačních kohortách – sportovní participace (v %)

rok narození	věk							sig.
	18-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80+	
do roku 1919					5	3	2	*
1920-29				10	9	15	13	
1930-39			23	15	22	24		**
1940-49		35	31	33	42			**
1950-59	41	40	46	61				**
1960-69	58	58	77					**
1970-79	76	86						*
1980 a později	92							n/a

Rozdíly ve sportovní participaci mezi jednotlivými kohortami jsou v každé věkové skupině statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Statistická významnost rozdílů mezi věkovými skupinami v rámci jednotlivých kohort je uvedena ve sloupci ‚sig.‘ (chí-kvadrát test, významné na hladině významnosti: * = 0,05; ** =0,01).

Tabulka 6: Podíl sportující populace podle věku v jednotlivých generačních kohortách – pravidelné sportování (v %)

rok narození	věk							sig.
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79	80+	
do roku 1919					2	2	1	
1920–29				5	5	10	< 1	
1930–39			10	8	8	7		
1940–49		18	15	23	15			*
1950–59	26	22	20	22				
1960–69	37	34	32					
1970–79	48	40						
1980 a později	53							n/a

Rozdíly v podílech pravidelně sportujících mezi jednotlivými kohortami jsou v každé věkové skupině (kromě 80+) statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Statistická významnost rozdílů mezi věkovými skupinami v rámci jednotlivých kohort je uvedena ve sloupci ‚sig.‘ (chí-kvadrát test, významné na hladině významnosti: * = 0,05; ** =0,01).

Záměr motivující kohortní analýzy, tj. odlišení vlivu věku, kohorty a období je z metodologického hlediska velice obtížně naplnitelný. Vzhledem k tomu, že mezi těmito třemi proměnnými existuje vždy lineární vztah, nevyhnutelně se zde naráží na problém identifikace. Proto není možné statistickými metodami jednoznačně odlišit očištěný vliv každé z nich (viz kapitola 6.3.1). Toto omezení způsobuje, že jakékoliv výsledky je nutné opřít o vnější předpoklady, například teoretická východiska či zjištění založená na jiných zdrojích, přičemž tyto předpoklady nelze odvodit ze samotných dat. V opačném případě je nutné spokojit se pouze s odhadem částečně izolovaných, nikoliv však zcela oddělených efektů jednotlivých analyzovaných komponent.

Teoreticky lze obtížně zdůvodnit, proč by s rostoucím věkem mělo růst zapojení do sportovních aktivit. Naopak lze předpokládat stabilitu nebo pokles. Vzhledem k tomu je proto na základě výše uvedených analýz možné tvrdit, že nárůst sportovní participace ve sledovaném období byl významným způsobem nesen jak kohortní výměnou, při které se pro každou mladší generaci stával sport více samozřejmou součástí trávení volného času v dospělosti, tak obecným šířením sportovních praktik napříč generacemi. Naopak se potvrzuje podezření, že pokles sportovní participace s rostoucím věkem může být přinejmenším z části vysvětlen generačními rozdíly. Starší věkové skupiny tedy častěji nesportují nikoli kvůli tomu, že s rostoucím věkem sportovat přestaly, ale kvůli tomu, že si sportovní praktiky jako způsob trávení volného času v dospělosti nikdy neosvojily.

7.2.3 Genderové rozdíly

Ve všech zachycených výzkumech sportovali muži častěji než ženy (tabulka 7). Rozdíl ve sportovní participaci se pohybuje na úrovni deseti procentních bodů, což ovšem vzhledem k rostoucí obecné participaci populace znamenalo relativní snižování rozdílu mezi pohlavími. Zatímco tedy

v roce 1984 sportovalo oproti 31 % mužů pouze 20 % žen, v roce 2009 se již jednalo pouze o 72 % mužů oproti 62 % žen. Původní poměr míry sportování mužů a žen přesahoval úroveň 1,5, dnes se jedná pouze o mírné vychýlení ve prospěch mužů. Zúžování genderového rozdílu nepotvrzuje vývoj pravidelného sportování, které sice také zaznamenává obecný nárůst u obou skupin, ale poměr podílu sportujících mužů a žen se v posledním sledovaném období nesnížil, ale zvýšil.

Tabulka 7: Vývoj podílu sportujících podle genderu

gender \ rok šetření	sportovní participace			pravidelné sportování		
	1984	1991	2009	1984	1991	2009
muži	31	44	72	17	23	35
ženy	20	34	61	12	18	26
poměr muži/ženy	1,54	1,28	1,18	1,42	1,27	1,36

Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi muži a ženami jsou v každém roce statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi jednotlivými roky u mužů i u žen jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test).

7.2.4 Ekonomický a kulturní kapitál

Podstatné rozdíly mezi sportováním různých sociálních skupin lze rozpoznat již ze zběžného pohledu na diferenciaci sportovní participace podle dosaženého vzdělání a zařazení do příjmové kategorie (tabulka 8). Přes rostoucí celkový podíl sportujících je patrné, že výrazné rozdíly přetrvávají v celém sledovaném období. Pokud v roce 1984 sportovalo 56 % vysokoškoláků oproti 17 % lidí bez maturitního vzdělání, tak v roce 2009 to bylo 83 % vysokoškoláků oproti 55 %. Obdobně v roce 1984 sportovalo pouze 11 % z těch, kteří byli v domácnosti spadající do prvního, nejchudšího příjmového kvartilu, oproti 33 % lidí z nejbohatšího kvartilu. Obdobný rozdíl v roce 2009 činil 48 % sportujících z nejchudší části oproti 87 % z nejbohatší. Neméně výrazné rozdíly jsou přítomny i při zaměření na pravidelnou sportovní aktivitu.

Tabulka 8: Podíl sportujících podle vzdělání a příjmu v jednotlivých časových řezech

vzdělání\rok šetření	sportovní participace			pravidelné sportování		
	1984	1991	2009	1984	1991	2009
bez maturity	17	27	55	9	14	20
s maturitou	44	57	77	25	30	38
vysokoškolské	56	74	83	34	41	46
příjem\rok šetření	1984	1991	2009	1984	1991	2009
1. kvartil	11	24	48	6	15	19
2. kvartil	25	38	60	14	17	27
3. kvartil	31	43	78	18	23	35
4. kvartil	33	52	87	18	26	44

Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi různými stupni vzdělání i jednotlivými příjmovými kvartily jsou v každém roce statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi jednotlivými roky v rámci jednotlivých stupňů vzdělání i příjmových kvartilů jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test).

7.2.5 Místo bydliště

Prostorové faktory v podobě rozdílu mezi městem a venkovem jsou podstatným způsobem spojeny s rozdílnou mírou sportování. Tento rozdíl ale ve sledovaném období prudce mizí a v současnosti jde sice stále o rozdíl statisticky významný, ale věcně podstatně menší. Zatímco v roce 1984 sportovalo dvakrát tolik obyvatel měst než obyvatel venkovských obcí (30 % oproti 15 %, resp. 17 % oproti 8 % u pravidelného sportování), tak v roce 2009 jde o výrazně menší rozdíl. Zdá se tedy, že města skutečně představovala ohniska šíření sportovních praktik. V současné době již ale tento rozdíl není určující.

Tabulka 9: Vývoj podílu sportujících podle místa bydliště

místo bydliště\rok šetření	sportovní participace			pravidelné sportování		
	1984	1991	2009	1984	1991	2009
venkov	15	31	62	8	14	28
město	30	43	70	17	23	32
poměr město/venkov	1,96	1,42	1,12	2,20	1,64	1,16

Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi obyvateli měst a venkova jsou v každém roce statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test). Rozdíly ve sportovní participaci i pravidelném sportování mezi jednotlivými roky u obyvatel měst i venkova jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test).

7.2.6 Regresní model

Vícerozměrná binární logistická regrese byla využita pro vzájemné porovnání vlivů jednotlivých nezávisle proměnných na sportovní aktivitu a jejich statistické posouzení. Problematika kohortní analýzy zde ustupuje do pozadí a jádrem je zde především posouzení determinace sportovní aktivity dalšími demografickými proměnnými a pozicí respondentů v sociálním prostoru. Cílem bylo i zjištění, nakolik se tato determinace proměňuje ve sledovaném období. Postupně jsou přitom utvářeny dvě série regresních modelů, každá pro jednu závisle proměnnou: sportovní participaci a pravidelné sportování.

Výsledky postupně budovaných regresních modelů se sportovní participací a pravidelným sportováním jako závisle proměnnými jsou shrnuty v tabulkách 10 a 12. V obou případech první tři modely (1-1, 1-2, 1-3, resp. 2-1, 2-2 a 2-3) zahrnují pouze hlavní efekty analyzovaných proměnných. Třetí model tedy zahrnuje všechny diskutované proměnné, nepředpokládá však, že by vliv některé z těchto proměnných ve sledovaném období rostl nebo klesal. V modelu 1-4a, 1-4b a 2-4 je sledována možná proměna koeficientů v čase prostřednictvím interakce nezávisle proměnných s proměnnou rok. Na základě statistického testu byly zahrnuty pouze ty interakční efekty, které statisticky významně zlepšily predikční schopnosti regresního modelu (viz tabulky 11 a 13). V případě sportovní participace se jednalo o interakci se vzděláním a místem bydliště, v případě pravidelného sportování pouze o proměnnou místa bydliště.

Oba regresní modely potvrzují šíření sportování v české společnosti během posledních třiceti let. V průměru se podíl sportujících za období deseti let zdvojnásobil, přičemž při kontrole změn sociální a demografické struktury lze hovořit o tom, že tento nárůst byl až 2,5násobný (model 1-3). Rozšíření pravidelného sportování mělo nižší intenzitu, během stejného období narostlo pouze o jednu polovinu. (model 2-1). Z výsledků lze také částečně potvrdit poznatky získané kohortní analýzou – sportovní participace i v této perspektivě rostla v průběhu času s vyšší intenzitou, než s jakou lidé v průběhu svého života se sportem přestávají. Podle modelu 1-3 měli lidé o deset let starší pouze poloviční šanci (0,52), že budou sportovat. Za stejné desetileté období se ale obecná šance, že respondent bude alespoň někdy sportovat, zvýšila téměř 2,5krát (2,47). Je přitom vhodné připomenout, že vzhledem k důvodům diskutovaným v kontextu kohortní analýzy se v regresní analýze směřuje vliv věku ve smyslu stárnutí a odlišné generační příslušnosti.

Regresní analýza také potvrdila setrvalost genderových rozdílů. Při kontrole ostatních proměnných mají muži přibližně o polovinu vyšší šanci, že budou sportovat, než ženy ($1/0,60=1,66$, respektive $1/0,70=1,43$ v případě pravidelného sportování). Tento rozdíl je přitom podle analyzovaných dat zcela rezistentní vůči působení času. Rozdíl obdobné velikosti můžeme nalézt i mezi obyvateli měst a venkova. Lidé z měst mají 1,5krát vyšší šanci, že budou sportovat než obyvatelé

venkova. Ze srovnání modelů 1-2 a 1-3 lze přitom odvodit, že částečně lze rozdíl mezi městem a venkovem přičíst i podstatně rozšířenějšímu vyššímu vzdělání mezi obyvateli měst. Model 1-4b indikuje, že propast mezi městem a venkovem se postupem času mírně zmenšuje z téměř 1,8krát vyšší šance sportovat u městské populace oproti venkovské v roce 1984 na pouhou 1,2krát vyšší šanci v roce 2009. Tento vývoj je patrný jak v případě sportovní participace, tak v případě pravidelného sportování.

Nepočítáme-li proměnné spojené s rozšiřováním sportu v čase a vliv věku, pak největší vliv na sportování respondentů má jejich vzdělání. Parametry modelu 1-3 ukazují, že lidé s maturitou mají 2,4krát vyšší šanci, že budou sportovat, než lidé bez maturity, vysokoškoláci pak tuto šanci mají dokonce více než 4,5krát vyšší. V případě pravidelného sportování dosahují tyto koeficienty velice obdobných hodnot (1,95, resp. 3,25).

Vliv vzdělání je daleko markantnější než význam ekonomické situace domácnosti. Standardizace proměnné příjmu domácnosti stěžuje přímou interpretaci poměru šancí, avšak její relativní nevýznamnost oproti vlivu vzdělání lze ilustrovat tím, že nejbohatší čtvrtina respondentů má pouze 1,5krát vyšší šanci, že bude sportovat než nejchudší čtvrtina.

Regresní model vysvětluje daleko lépe sportovní participaci než pravidelné sportování. Nagelkerkeho r^2 , které lze chápat jako obdobu r^2 používaného v lineární regresní analýze, dosahuje v nejširších prezentovaných modelech u sportovní participace hodnoty 0,46, zatímco v případě pravidelného sportování nepřesáhne 0,25. To naznačuje, že na pravidelnou sportovní participaci mají významný vliv ještě další, nezachycené proměnné. Podstatnou poznámkou také je, že zahrnutí interakčních efektů přináší pouze marginální zlepšení explanační síly regresních modelů. Povaha vlivu nezávisle proměnných na volnočasové sportování tedy zůstává napříč sledovaným obdobím v zásadě stejná a příliš se neproměňuje.

Tabulka 10: Regresní model sportovní participace (binární logistická regrese, poměry šancí)

	model 1-1	model 1-2	model 1-3	model 1-4a	model 1-4b
rok ^a	2,02	2,55	2,47	2,64	2,76
věk ^b		0,50	0,52	0,52	0,52
gender		0,60	0,60	0,61	0,60
místo bydliště ^c		1,75	1,50	1,49	1,79
vzdělání					
s maturitou			2,41	2,81	2,40
vysokoškolské			4,54	5,79	4,48
příjem domácnosti			1,19	1,20	1,20
rok x město					0,85
rok x vzdělání					
s maturitou				0,86	
vysokoškolské				0,79	
konstanta	0,35	5,67	3,47	3,25	3,07
Nagelkarke's R ²	0,157	0,410	0,458	0,459	0,458
H-L test dobré shody	*	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.

^a 0 = 1984, v desítkách let (tzn. 0,7 = 1991, 2,5 = 2009 atd.)

^b v desítkách let

^c město (ref. venkov)

Všechny uvedené regresní koeficienty hlavních efektů jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01. Regresní koeficienty interakčních efektů jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,05.

N = 5 273

Tabulka 11: Zlepšení vysvětlující schopnosti regresního modelu 1-3 po zařazení interakcí

Modely	-2LL	rozdíl	sig.
model 1-3	4999,60		
model 1-3 + rok*věk	4996,74	2,87	n.s.
model 1-3 + rok*gender	4999,59	0,02	n.s.
model 1-3 + rok*město	4994,67	4,94	*
model 1-3 + rok*vzdělání	4993,09	6,52	*
model 1-3 + rok*příjem	4995,98	3,63	n.s.

* = rozdíl vysvětlující schopnosti regresního modelu oproti modelu 1-3 je statisticky významný na hladině významnosti 0,05

Tabulka 12: Regresní model pravidelného sportování (binární logistická regrese, poměry šancí)

	model 2-1	model 2-2	model 2-3	model 2-4
rok ^a	1,44	1,50	1,42	1,64
věk ^b		0,58	0,60	0,60
gender		0,71	0,70	0,69
místo bydliště ^c		1,64	1,45	1,86
vzdělání				
s maturitou			1,95	1,93
vysokoškolské			3,25	3,20
příjem domácnosti			1,09	1,10
rok x město				0,82
konstanta	0,18	1,41	0,99	0,83
Nagelkarke's R ²	0,039	0,210	0,247	0,249
H-L test dobré shody	*	n.s.	n.s.	n.s.

^a 0 = 1984, v desítkách let (tzn. 0,7 = 1991, 2,5 = 2009 atd.)

^b v desítkách let

^c město (ref. venkov)

Kromě proměnné příjem jsou všechny uvedené regresní koeficienty hlavních efektů statisticky významné na hladině významnosti 0,01. Regresní koeficienty proměnné příjem a interakčních efektů jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,05.

N = 5 273

Tabulka 13: Zlepšení vysvětlující schopnosti regresního modelu 2-3 po zařazení interakcí

Modely	-2LL	rozdíl	sig.
model 2-3	4525,27		
model 2-3 + rok*věk	4522,86	2,42	n.s.
model 2-3 + rok*gender	4524,89	0,38	n.s.
model 2-3 + rok*město	4518,90	6,37	*
model 2-3 + rok*vzdělání	4522,63	2,64	n.s.
model 2-3 + rok*příjem	4523,56	1,71	n.s.

* = rozdíl vysvětlující schopnosti regresního modelu oproti modelu 2-3 je statisticky významný na hladině významnosti 0,05

7.3 Diskuze

Podstatné rozšiřování pohybových a sportovních aktivit jakožto náplně volného času české populace v posledních dekádách lze poměrně přesvědčivě doložit. V tomto ohledu jsou představená zjištění v souladu se situací v jiných evropských zemích (Lalive d'Epinaý a kol. 2001; Scheerder a kol. 2002). Kohortní analýza přitom poskytuje oporu pro konstatování, že nárůst je jak výsledkem generační výměny, tak obecného rozšiřování sportovní aktivity i uvnitř jednotlivých kohort.

Rozšiřování tedy není pouze výsledkem nástupu odlišně socializovaných ročníků, ale působí zde i celospolečenské vlivy, které působí i na dospělé jedince napříč věkovou strukturou. I v tomto kontextu tak lze zpochybnit představu o jednoznačném vztahu mezi sportováním v adolescenci a následným sportováním v dospělosti (Engel a Nagel 2011; Vanreusel a kol. 1997). Determinace přímou „socializací ke sportu“ v adolescenci tedy nejspíše není tolik podstatná, jako dynamika proměn volnočasové kultury v dané společnosti.

Přestože pro sledování vývoje sportovní participace ve vymezeném 25letém období by jistě bylo vhodnější mít k dispozici větší počet časových řezů, lze i na základě dostupných dat přinést podstatná zjištění. V první řadě se zdá, že šíření rekreačního sportování ve společnosti sleduje až překvapivě stejnoměrný trend. Nabízí se tak otázka, nakolik má politické a ekonomické uspořádání skutečný dopad na trávení volného času, a do jaké míry se jedná o relativně autonomní kulturní doménu, která je zásahy státu ovlivňována, ale na určité úrovni obecnosti je na těchto vlivech nezávislá.

Tuto tezi potvrzuje i analýza sociální podmíněnosti sportovní participace. Ukazuje se totiž, že napříč sledovanými obdobími je možné v české populaci jednoznačně identifikovat konzistentní vzorce rozdílů v zapojení se do sportovních aktivit. Sportování je úzce spojeno s nositeli kulturního kapitálu (srov. Stempel 2005). S ohledem na charakter režimu není překvapivé, že ekonomický kapitál měl v této otázce v období socialismu pouze marginální význam. Podle analyzovaných dat ale jeho role ani po dvaceti letech budování tržního prostředí výrazně nevzrostla.

Srovnáním dynamiky společenských proměn a stability sledovaných vzorců sportovní participace tak získáváme dva překrývající se obrazy. Na jedné straně se zdá, že institucionální proměny spojené s „velkou historií“ podstatným způsobem nezasáhly v pozitivním ani negativním slova smyslu převažující trend nárůstu zapojení do sportovních aktivit napříč společnostmi. Další bádání by mohlo případně potvrdit, že se skutečně jedná o vyjádření širších společenských procesů, které se odehrávaly jak v západní Evropě, tak v bývalých socialistických zemích. Na druhé straně je zapojení do volnočasového sportu silně zakotveno v sociální struktuře a tato zakotvenost je stabilní. To naznačuje, že uvedená podmíněnost je spíše součástí kulturní diferenciaci sociálních tříd, spíše než že by se jednalo o výsledek ekonomických či jiných bariér v přístupu ke sportu. V tomto smyslu tak můžeme mluvit o kontinuitě nerovností napříč politickými i ekonomickými režimy.

Zaměření na hrubou míru sportovní participace s sebou přináší nutné zjednodušení a zobecnění bohaté plejády podob sportování. Lze přitom předpokládat, že právě na této jemnější úrovni se volnočasový sport ve sledovaném období podstatně proměnil. S nástupem tržního prostředí se objevily nové typy sportů, ale i způsoby provozování a význam jim připisovaný (Klostermann a Nagel 2012; srov. Numerato 2009). Detailnější rozlišení sportovní aktivity by umožnilo nejen vzhled do distinktivních praktik, které mohly působit i v prostředí formálně rovnostářského

Československa, ale mohlo by otevřít prostor i pro zkoumání možných narušení prezentované dominance kulturního kapitálu (Gruneau 1993; Hargreaves 1986).

Představená analýza problematizuje vztah, který se obecně předpokládá mezi mírou sportovní participace a sociálním kontextem v podobě sportovních politik. Zároveň se ale zakládá pouze na historickém pohledu v rámci jedné společnosti. Až srovnávací studie historického vývoje v různých zemích by umožnily identifikovat, které z pozorovaných procesů jsou znaky obecného trendu, a které naopak výsledkem průniku unikátních vlivů v konkrétní zemi. Kombinace historického a mezinárodního srovnání se tak zdá nezbytným, byť datově velice náročným krokem pro další rozpracování této problematiky.

8 Formy sportování

Sportování nepředstavuje úzce vymezenou, homogenní praktiku. Naopak lze hovořit o široké a dále rostoucí plejádě provozovaných sportů, ale i různorodých organizačních kontextů či přikládaných významů. Patrný je přesun od původně formálně organizovaného, klubového sportu k individualizovaným, neformálním aktivitám, které se odehrávají v okruhu přátel či rodiny (srov. Borgers a kol. 2013). S tím je spojen i odklon od motivací spojených s tradiční sportovní soutěží k důvodům založeným na péči o vlastní tělo, kondici či zdraví.

Rozdílné formy sportování přitom nejsou sociálně neutrální. Nejen samotný druh sportu, ale také místo, kde se odehrává, či způsob, jakým je k němu přistupováno, může být předmětem distinkce, vymezování sociálních skupin a vytváření symbolických hranic. Podoba sportu tak může být symbolickým znakem statusu, stejně tak jako participace na sportovních a pohybových aktivitách jako takových. Bourdieu (1978, 1984) ve svém klasickém argumentu naopak přímo zdůrazňuje klíčovou roli těchto jemnějších rozdílů pro procesy sociální reprodukce.

Analýzy kulturní spotřeby ukazují, že pro formování statusové distinkce nemusí být relevantním kritériem pouze vztah k jedné konkrétní činnosti či žánru, ale relevantní se do značné míry stává celý vzorec studovaných aktivit. Takto lze například definovat kulturní všežroutství jako specifický přístup ke kulturní produkci, který je otevřený širokému spektru nejrůznějších žánrů (viz 4.7). Analogicky tomu zde bude věnována pozornost nejen situaci jednotlivých druhů sportu, ale i možným shrnujícím vzorcům sportovní aktivity (srov. Lefèvre a Ohi 2012).

Povahu praktik charakterizují nejen samotné činnosti, ale také významy a porozumění těmto činnostem přikládané. Pozornost proto bude věnována deklarovaným důvodům, proč lidé sportují, stejně jako obecným hodnotám, které jsou sportu přikládány. Existence dominujících hodnot, které by byly sportu přikládány napříč společnostmi, i mezi nespportujícími, by naznačovala, že sportování je součástí legitimní kultury, tedy něčeho, co je veskrze uznávané a co je potenciálním zdrojem symbolického uznání.

Konkrétně se tedy tato kapitola zaměří na to, jaké sporty lidé obvykle pěstují a jaké vzorce sportovních aktivit lze identifikovat. Kromě samotných aktivit bude pozornost věnována i organizačnímu kontextu, ve kterém sportovní aktivity probíhají. V návaznosti na to se další část zabývá hodnotami a významy spojenými se sportovní aktivitou. Všechna uvedená témata jsou posouzena i ve vztahu k sociální struktuře a sociálním nerovnostem.

8.1 Diferenciace sportovních aktivit

Česká varianta mezinárodního výzkumu ISSP 2007 kromě nejčastější sportovní či pohybové aktivity zjišťovala explicitně i intenzitu účasti v deseti nejrozšířenějších sportech.⁴⁹ Tento výčet má samozřejmě velmi daleko k podrobnému mapování variability volnočasového sportu, poskytuje ale základní přehled obvyklých typů aktivit a jejich sociálního zakotvení. Vědomě jsou tak ale opomínuty aktivity, které sice mohou být v symbolickém prostoru podstatné (např. golf), ale z hlediska svého rozšíření spíše minoritní.

V analýze byly použity zjednodušené dichotomické indikátory pravidelné účasti v daném sportu. U osmi z deseti analyzovaných sportů bylo jako pravidelná účast chápáno uvedení frekvence alespoň "několikrát za měsíc", u zimních sportů (sjezdové lyžování a běh na lyžích) se pak jednalo i o odpovědi "jednou za měsíc" a "několikrát za rok". Nejrozšířenější sportem, a nutno říct, že i potenciálně velmi různorodým co do způsobů participace, je jízda na kole (43 % respondentů) a pěší turistika (30 %). Poměrně rozšířené je též plavání, které pravidelně provozuje necelá čtvrtina respondentů (22 %). Oblíbené jsou také zimní sporty, na sjezdových lyžích jezdí alespoň někdy 18 % respondentů, na běžkách pak 15 %. Relativně méně obvyklé je posilování či fitness (11 %) a podobně též aerobik (7 %). Podobné rozšíření lze zaznamenat u párových či týmových sportů, jako je fotbal, tenis či volejbal (po řadě 11 %, 5 % a 4 %).

U většiny z těchto sportů je pravidelná frekvence mezi respondenty daleko obvyklejší než nepravidelná. To znamená, že tyto sporty jsou buď provozovány relativně pravidelně, nebo vůbec. Výjimku tvoří plavání, kde skupiny pravidelných a nepravidelných účastníků jsou téměř stejně rozsáhlé. Většina z těchto sportů je také nejčastěji provozována kolektivně, ať už se jedná o rodinu, přátele či (méně často) kolegy z práce. Z této tendence vybočuje posilování či fitness a jízda na kole, které jsou stejně tak často provozovány i individuálně (50 %, resp. 39 %).

---

⁴⁹ Na základě výsledků výzkumu Jansy a kol. (2005) se jednalo o jízdu na kole, pěší turistiku, plavání, sjezdové lyžování, jízdu na běžkách, aerobik, posilování či fitness, fotbal, tenis, volejbal.

Tabulka 14: Deset nejčastějších volnočasových rekreačních aktivit

	frekvence (v %)		individuální ^c (% z pravidelných)
	pravidelná	nepravidelná ^a	
cyklistika	43	11	39
turistika	30	19	15
plavání	22	23	24
lyže (sjezdové)	18	- ^b	1
běžky	15	- ^b	6
fitness/posilování	11	3	50
fotbal	11	4	3 ^d
aerobik	7	1	25
tenis	5	3	2 ^d
volejbal	4	4	2 ^d

a) Varianty odpovědí „jednou za měsíc“ nebo „několikrát za rok“.

b) U sezónních sportů byly všechny frekvence od „několikrát za rok“ chápány jako pravidelná intenzita.

c) Podíl respondentů, kteří uvedli, že daný sport nejčastěji provozují sami. Ostatní respondenti nejčastěji daný sport provozují s rodinou či s přáteli.

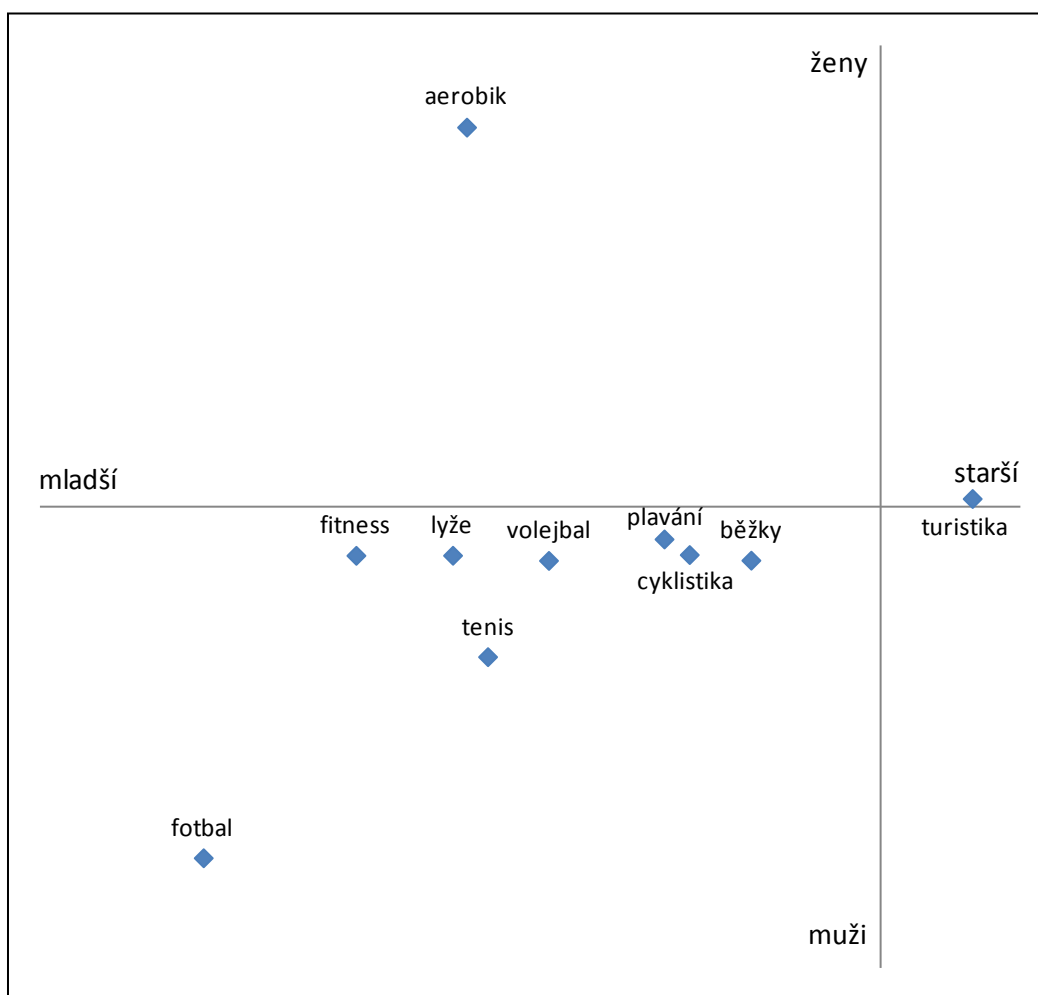
d) U kolektivních sportů se pravděpodobně jedná o specifickou situaci (např. trénink) nebo chybná data. Nelze to ale chápat jako zpochybnění věrohodnosti výzkumu, protože se vzhledem k velikosti vzorku jedná o jednotlivé respondenty.

Data: ISSP 2007, N = 1 222

Jednotlivé druhy sportu se podstatně liší v sociální a demografické struktuře svých vyznavačů (graf 9). Většinu sportu o něco častěji provozují muži než ženy. Z tohoto trendu vybočují dva silně genderově polarizované sporty – téměř výhradně ženský aerobik, a téměř výhradně mužský fotbal. Zároveň se i v rámci jednotlivých sportů odráží obecný trend častější sportovní aktivity mezi mladšími respondenty. Nejvýrazněji se tento trend projevuje u fotbalu a fitness, naopak pozvolný pokles s rostoucím věkem lze zaznamenat u jízdy na běžkách. Zcela opačnou tendenci vykazuje pěší turistika, která je mezi staršími respondenty více rozšířená než mezi mladšími.

Distribuce ekonomického a kulturního kapitálu se odráží v rozšířenosti jednotlivých sportovních praktik obdobně jako tomu je v případě sportovní participace jako takové. Dominantní vliv přitom opět má kulturní kapitál, který má na volbu konkrétních sportů větší vliv než ekonomický kapitál (graf 10). Tento vliv je patrný u volby zimních sportů (sjezdové lyžování i běžky), které jsou nejčastější mezi lidmi s vysokým celkovým objemem obou kapitálů, ale též s výraznou dominancí kulturního kapitálu nad kapitálem ekonomickým. Obdobně je tomu ale i u dalších sportovních aktivit, jako je fitness, tenis či plavání. Ze sledovaných aktivit vybočuje pouze postavení volejbalu, které je výrazně vychýleno ve prospěch ekonomické frakce dominantní třídy. Oproti těmto aktivitám lze postavit sporty, které jsou z hlediska distribuce kapitálu poměrně rovnoměrně rozmístěné, např. fotbal či pěší turistika.

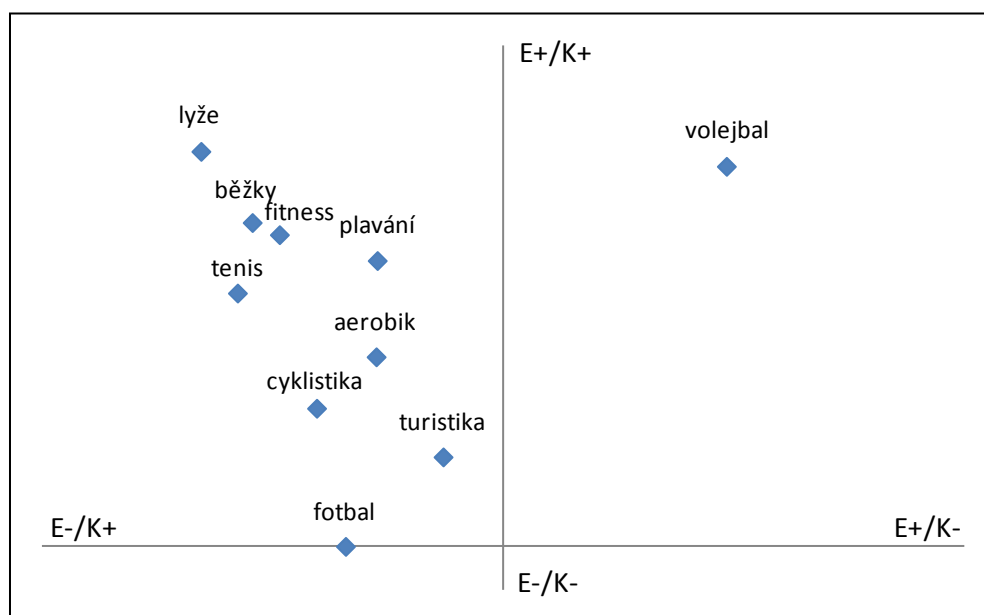
Graf 9: Sportovní praktiky podle demografických charakteristik, Česká republika 2007

Umístění v prostoru grafu je založeno na hodnotách standardizovaných koeficientů logistické regrese pro proměnné věk a pohlaví (kontrolováno vzdělání, příjem a místo bydliště). Výsledky regresních rovnic jsou uvedeny v příloze.

Data: ISSP 2007

Graf 10: Stratifikační prostor sportovních praktik, Česká republika 2007

Umístění v prostoru grafu je založeno na hodnotách koeficientů logistické regrese pro proměnné vzdělání (kategorie „vysokoškolské“) a příjem (kategorie „24 000-34 999“) s kontrolou pohlaví, věku a místa bydliště. Hodnoty regresních koeficientů byly v prostoru rotovány o 45° tak, aby osy grafu byly v souladu s propozicí Bourdieu (y – celkový objem kapitálu, x – poměr kulturního a ekonomického kapitálu). Výsledky regresních rovnic jsou uvedeny v příloze.

Data: ISSP 2007

8.2 Vzorce sportovních aktivit

Předcházející srovnávací analýza se zaměřovala na jednotlivé sportovní aktivity a poměřovala je vedle sebe navzájem. Tento přístup je poměrně častý (Farrell a Shields 2002; Kahma 2012; Stempel 2005), zároveň ale nevěnuje pozornost pravděpodobné provázanosti jednotlivých sportovních praktik. Proto se následující postup zaměřuje na identifikaci nejrozšířenějších vzorců sportovní aktivity, tedy nejčastějších kombinací provozovaných sportů. Vzhledem k tomu, že deset sledovaných sportovních aktivit přesvědčivě pokrývá značnou část různorodosti volnočasových sportovních činností,⁵⁰ tak je lze chápat jako poměrně vystihující a vhodný základ.

Prostřednictvím analýzy latentních tříd bylo možné na základě kritéria BIC (blíže viz 6.3.2, str. 62) jako optimální model určit řešení rozdělující respondenty do čtyř skupin (viz tabulka 17, kritérium BIC). Za připomenutí přitom stojí, že vymezení těchto tříd je založeno empiricky a představuje, za daných předpokladů, optimální rozdělení souboru podle vstupních proměnných do vnitřně homogenních a vzájemně heterogenních skupin (tříd). Tyto třídy lze s určitou mírou zjednodušení označit jako *nesportovce*, *účastníky*, *sportovce* a specifickou skupinu, která byla pro účely této práce označena jako *fotbalisté* (viz tabulka 15).

⁵⁰ V předcházející otevřené otázce na nejčastější sportovní či pohybovou aktivitu uvedlo jednu z těchto deseti nejrozšířenějších aktivit necelých 85 % respondentů (z těch, kteří nějakou aktivitu provozují). Zároveň žádná další konkrétní sportovní či pohybová aktivita se neobjevovala mezi třemi nejčastěji provozovanými u více než 2 % respondentů.

První tři zmíněné třídy se liší především co do intenzity a šíře zapojení do sportovních aktivit. První skupina *nesportovců* je největší, zahrnuje o něco více než polovinu respondentů (56 %), a je možné ji charakterizovat zejména jako sportovně pasivní. Pouze 15 % respondentů z této skupiny jezdí na kole a 12 % chodí na turistické výlety. Jinak se sledovaných sportovních aktivit veskrze neúčastní.

Druhá skupina označená jako *účastníci* zahrnuje o něco více než pětinu respondentů (22 %). *Účastníci* se sportovním aktivitám věnují podstatně intenzivněji než *nesportovci*, jejich zájem se ale soustředí především do oblasti nejrozšířenějších typů sportu, jako je jízda na kole (80 %), pěší turistika (68 %) či plavání (51 %) (viz též graf 11). Menší část z této skupiny také jezdí na běžkách (21 %) či cvičí (aerobik 14 %, posilování či fitness 16 %).

Sportovně neaktivnější skupinou jsou *sportovci*, kterých je ale také oproti předchozím dvěma skupinám výrazně méně - zahrnují pouze 13 % respondentů. *Sportovci* se často účastní celé šíře sportovních aktivit a téměř ve všech případech v nich přesahují zapojení *účastníků*. Charakteristickým znakem, který odlišuje sportovce od ostatních skupin je provozování zimních sportů (sjezdové lyžování a jízda na běžkách). Zatímco u *sportovců* se jedná o aktivity zcela samozřejmé, mezi ostatními jde veskrze o marginální sport. Sjezdové lyžování dokonce v modelu představuje určitý definující znak této skupiny, protože téměř všichni respondenti zařazení do třídy *sportovců* také jezdí lyžovat. Zároveň do této skupiny spadají téměř tři čtvrtiny ze všech respondentů, kteří jezdí lyžovat (tabulka 16). Stejně tak významnou charakteristikou této skupiny je ale sportovní všestrannost. V průměru respondenti uvedli, že s určitou pravidelností provozují téměř polovinu z uvedených deseti nejoblíbenějších sportovních aktivit (4,7).

Čtvrtá skupina, *fotbalisté*, vybočuje z dosavadní linie postupně rostoucí sportovní aktivity. Profilem sportovních aktivit se jedná o náruživé sportovce, kteří se ale soustředí kolem hraní fotbalu. Téměř všichni z této skupiny hrají fotbal (97 %), zároveň přitom čtyři pětiny respondentů hrající fotbal spadají do této skupiny. Tento sport je doplněn i jinými obvyklými pohybovými aktivitami (např. více než dvě třetiny jezdí na kole, pětina hraje tenis), ale jinak poměrně slabou účastí v zimních sportech či aerobiku. Na jednu stranu tak jde o obdobně intenzivní sportovce jako je tomu u třetí skupiny, ale zároveň se tito respondenti v mnohém odlišují. Přes relativně malý kvantitativní rozsah třetí a čtvrté skupiny - dohromady netvoří ani čtvrtinu respondentů - se jedná o klíčové kategorie pro srovnání. Lze na nich totiž ukázat podstatné rozdíly v povaze současných sportovních praktik.

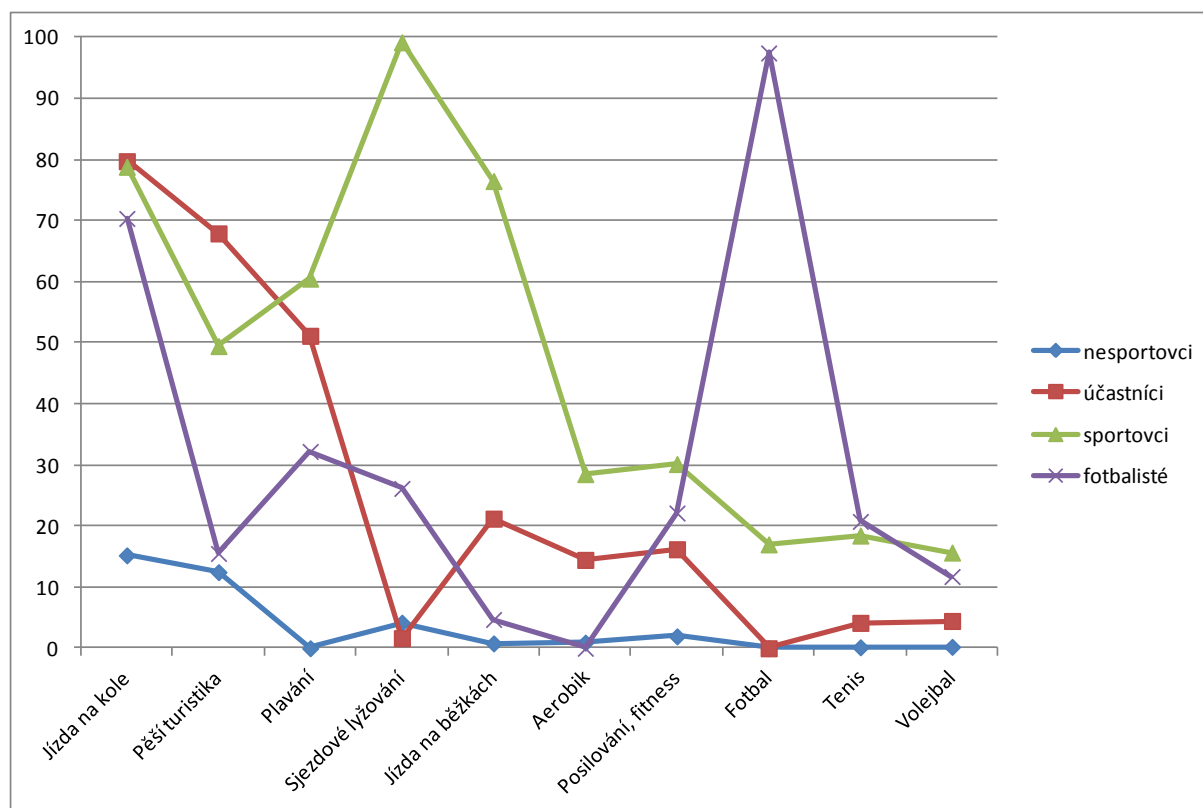
Tabulka 15: Profil vzorců sportovní aktivity (v %)

	nesportovci	účastníci	sportovci	fotbalisté	celkem
velikost skupiny	56	22	13	9	100
jízda na kole	15	80	79	70	43
pěší turistika	12	68	49	16	30
plavání	0	51	61	32	22
sjezdové lyžování	4	2	99	26	18
jízda na běžkách	1	21	76	5	15
aerobik	1	14	29	0	7
posilování, fitness	2	16	30	22	11
fotbal	0	0	17	97	11
tenis	0	4	18	21	5
volejbal	0	4	16	12	4
průměrný počet vedených sportů	0,4	2,6	4,7	3,0	1,7

V tabulce je uveden podíl respondentů z jednotlivých skupin, kteří u daného sportu uvedli, že ho provozují „pravidelně, několikrát týdně“, „jednou týdně“ nebo „několikrát za měsíc“. V případě sezónního sjezdového lyžování a jízdy na běžkách byli do podílu zahrnuti i respondenti s odpovědí „jednou za měsíc“ či „několikrát za rok“.

N = 1222, data: ISSP 2007

Graf 11: Profil vzorců sportovní aktivity (v %)

Profil představuje podíl respondentů zařazených do dané skupiny, kteří zároveň uvedli, že pravidelně provozují danou sportovní aktivitu (v %).

N = 1 222, data: ISSP 2007

Tabulka 16: Rozdělení participantů v jednotlivých sportech podle vzorců sportovní aktivity (v %, součet řádku = 100 %)

	nesportovci	účastníci	sportovci	fotbalisté
jízda na kole	20	40	24	15
pěší turistika	24	50	22	5
plavání	0	50	36	14
sjezdové lyžování	13	2	72	14
jízda na běžkách	3	30	65	3
aerobik	7	43	51	0
posilování, fitness	10	33	37	19
fotbal	0	0	20	80
tenis	2	17	45	37
volejbal	4	23	48	25
celková populace	56	22	13	9

Tabulka uvádí složení pravidelných účastníků jednotlivých sportovních aktivit z hlediska členství ve skupinách vzorců sportovní aktivity (řádková %). U všech sportů je rozdělení vzorců sportovní aktivity u participantů a neparticipantů statisticky významně odlišné (chí-kvadrát).

N = 1 222, data: ISSP 2007

Tabulka 17: Statistické charakteristiky modelů latentních tříd pro vzorce sportovní aktivity

Model	LL	BIC(LL)	p-hodnota	chyby v klasifikaci (v %)	podíl vysvětlené asociace v modelu (v %)
1 třída	-4956	9984	< 0,001	0,0	
2 třídy	-4434	9019	1	7,1	55,4
3 třídy	-4374	8976	1	13,9	61,8
4 třídy	-4318	8943	1	12,0	67,8
5 tříd	-4286	8956	1	12,1	71,2
6 tříd	-4270	9002	1	12,7	72,9

N = 1222

Srovnání sociodemografické struktury popsaných skupin respondentů umožňuje dále nahlédnout do širších souvislostí sportování. V prvních třech skupinách, tj. nesportovcích, účastnících a sportovcích, je poměrně obdobné zastoupení mužů a žen, byť zatímco u prvních dvou jmenovaných převažují spíše ženy (necelých 60 %), u třetí skupiny se jedná spíše o muže (55 %). Téměř výlučně mužská je ale skupina fotbalistů (97 %), která umožňuje považovat maskulinitu za jeden z jejích charakteristických znaků.⁵¹

Věková struktura u prvních třech skupin odráží věkový gradient sportovní aktivity. Zatímco tedy například podíl nejmladší věkové kategorie 18–29 let je ve skupinách nesportovců, účastníků a

⁵¹ Na místě je zde připomenout, že vymezení skupin je založeno na výše popsaných vzorcích sportovní aktivity, nikoli odvozeno ze souvisejících sociodemografických charakteristik. Uvedená dominance mužů tedy není pouze sebestopírným výsledkem analýzy, ale podstatným projevem vztahů mezi proměnnými.

sportovců po řadě 16 %, 22 % a 48 %, tak nejstarší věková kategorie 60+ má zcela opačnou tendenci: 32 %, 19 % a 2 %. Věková struktura fotbalistů má nejbližší sportovcům, byť je zde patrná intenzivnější tendence klesajícího zastoupení starších věkových kategorií. U sportovců je podíl respondentů starších 45 let 24 %, zatímco u fotbalistů pouze 9 %.

Prostorové rozdíly mezi zastoupením jednotlivých skupin sportovců se neukazují jako významné. Přibližně stejný podíl respondentů lze nalézt ve velkých i menších městech, stejně tak jako ve venkovských sídlech. Podstatnou diferenciaci vzorců sportovní aktivity ale přináší ekonomický a kulturní kapitál v podobě dosaženého vzdělání a příjmu. Mezi sportovci je přesvědčivě nejvyšší zastoupení respondentů s vysokoškolským vzděláním (21 %), stejně tak jako těch, kteří spadají do nejvyšší příjmové kategorie (27 %). Oproti tomu u ostatních skupin je zastoupení těchto kategorií výrazně nižší (v obou případech přibližně kolem 10 %).⁵² Fotbalisté se z tohoto hlediska svou socioekonomickou strukturou nejvíce přibližují nespportovcům, jedná se tedy o skupinu s výrazně nižším ekonomickým i kulturním kapitálem než je tomu v případě sportovců.

Multinomická logistická regrese umožňuje popsat vliv jednotlivých sociodemografických proměnných při jejich vzájemné kontrole. Lze tak izolovat působení jinak silně provázaných proměnných (jako je tomu například u věku a vzdělání či u vzdělání a příjmu). Výsledné regresní koeficienty multinomické logistické regrese se vztahují vždy k určité zvolené kombinaci hodnot závisle proměnné. Vybrána je tedy jedna referenční kategorie – v tomto případě skupina nespportovců – a jednotlivé regresní rovnice vyjadřují šanci na příslušnost do této referenční kategorie oproti příslušnosti do ostatních skupin (tabulka 19). Výsledky multinomické regrese jsou doplněny regresními koeficienty šancí na příslušnost do skupiny sportovců oproti referenční kategorii fotbalistů. Toto srovnání usnadňuje vystižení stěžejního kontrastu mezi těmito dvěma klíčovými skupinami představujícími sportovně velmi aktivní respondenty.

---

⁵² Vzhledem k vysokému podílu respondentů, kteří neuvedli příjem domácnosti (téměř polovina) je třeba analýzu této proměnné brát s rezervou. Kategorie chybějících hodnot je proto také v tomto případě součástí analýz a není z nich vyřazena, jako u ostatních proměnných (viz 6.2)

Tabulka 18: Základní sociodemografická struktura respondentů podle vzorců sportovní aktivity (sloupcová %)

		nesportovci	účastníci	sportovci	fotbalisté	celkem
gender (N = 1 222)	muži	42	41	55	97	49
	ženy	58	59	45	3	51
věk (N = 1 219)	18–29	16	22	48	56	25
	30–44	24	24	28	35	26
	45–59	29	35	22	7	27
	60+	32	19	2	2	22
bydliště (N = 1220)	velké město	34	36	46	43	37
	menší město	35	37	32	40	35
	vesnice	31	28	22	18	28
vzdělání (N = 1 218)	bez maturity	69	51	32	69	60
	s maturitou	25	38	47	22	30
	vysokoškolské	7	11	21	9	10
příjem domácnosti (N = 1 220)	do 18 000	21	16	4	13	17
	18 000–23 999	11	13	4	6	10
	24 000–34 999	12	17	17	20	15
	více než 35 000	8	11	27	13	12
	neuveдено	48	43	47	47	47

Vzorci sportovní aktivity statisticky významně souvisí s genderem, věkem, vzděláním a příjmem domácnosti na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test), a s bydlištěm na hladině významnosti 0,05.

Výsledky post-hoc testů s Bonferroniho korekcí:

Gender: fotbalisté se výrazně odlišují od ostatních skupin, sportovci se mírně odlišují od nespportovců a účastníků ($p < 0,05$).

Věk: věková struktura všech skupin je statisticky významně odlišná ($p < 0,01$), kromě rozdílů mezi skupinou sportovců a fotbalistů

Bydliště: rozdíl mezi žádnými dvěma skupinami nebyl po aplikaci Bonferroniho korekce statisticky významný

Vzdělání: vzdělanostní struktura všech skupin je statisticky významně odlišná ($p < 0,01$), kromě rozdílů mezi skupinou nespportovců a fotbalistů

Příjem domácnosti: sportovci se statisticky významně liší od nespportovců a účastníků ($p < 0,01$).

Zdroj: ISSP 2007

Regresní analýza potvrzuje, že příslušnost ke skupině nespportovců, účastníků či sportovců souvisí především s proměnnými věku, vzdělání a částečně též genderem. Zatímco každých deset let věku snižuje šanci na to být v kategorii účastníků oproti nespportovcům přibližně o 15 % (0,84), tak v případě sportovců tato šance klesá téměř na polovinu (0,51). Obdobně zatímco vysokoškoláci mají oproti respondentům, kteří nedosáhli maturity, i při kontrole ostatních proměnných více než 2,3krát vyšší šanci, že budou spíše zařazeni do skupiny účastníků než nespportovců, tak mají téměř 7krát vyšší šanci (6,82), že budou zařazeni do skupiny sportovců než nespportovců. S ohledem na gender nebyl

pozorován významný rozdíl mezi skupinou účastníků a nesportovců. Muži ale mají více než dvakrát vyšší šanci než ženy, že budou ve skupině sportovců než nesportovců (0,47).

Tabulka 19: Multinomická logistická regrese příslušnosti do skupin vzorců sportovní aktivity, poměry šancí (exp(B))

	účastníci vs. nesportovci	sportovci vs. nesportovci	fotbalisté vs. nesportovci	sportovci vs. fotbalisté
pohlaví	0,96	0,47 **	0,01 **	39,16 **
věk ^a	0,84 **	0,51 **	0,32 **	1,56 **
bydliště				
menší město	1,07	1,05	2,09 *	0,56
velké město	0,99	1,15	2,06 *	0,50
vzdělání				
s maturitou	1,94 **	3,04 **	0,85	3,58 **
vysokoškolské	2,34 **	6,82 **	2,69 *	2,53 *
příjem domácnosti				
18 000–23 999	1,17	0,88	0,46	1,90
24 000–34 999	1,16	1,53	0,47	3,26 *
více než 35 000	1,01	2,52	0,29 *	8,69 **
chybějící	0,71	0,92	0,20 **	4,66 **
Nagelkerkeho R ²	38,7			

a) v desítkách let

Ref. kategorie: „muž“, „vesnice“, „bez maturity“, „do 18 000“

N = 1 217

Pro porozumění diferenciaci sportovních praktik je klíčový rozdíl mezi kategorií sportovců a fotbalistů. Jedná se sice o relativně malou část populace, zároveň jde ale o sportovně aktivní část, která vystihuje povahu sportovních praktik více než ostatní kategorie. Zároveň následující výsledky ukazují, že obě tyto skupiny sdílí mnoho podobností, v některých dalších ohledech jsou ale podstatně odlišné. I perspektivou relativně hrubých kvantitativních dat reprezentativního výzkumného šetření tak lze načrtnout obraz podstatné kvalitativní diferenciaci volnočasového sportu.

Multinomická regresní analýza v zásadě pouze dokresluje rozdíly, které již byly načrtnuté v tabulce 18. Skupiny sportovců a fotbalistů se zásadně odlišují z hlediska své sociodemografické struktury. Nejzřetelnější je jednoznačně mužské složení skupiny fotbalistů oproti poměrně smíšené skupině sportovců. Obdobně i s rostoucím věkem výrazně roste šance na to náležet spíše do skupiny sportovců než fotbalistů (1,5krát vyšší šance u respondentů o deset let starších). Jako významné se ale ukazují i statusové charakteristiky, a to jak v dimenzi kulturního, tak i ekonomického kapitálu. S rostoucím vzděláním roste šance, že respondenti budou zařazeni spíše do skupiny sportovců než do skupiny fotbalistů. Výsledky ukazují, že respondenti s maturitním i vysokoškolským vzděláním mají až

třikrát vyšší šanci, že budou ve skupině sportovců než fotbalistů (3,58, resp. 2,53).⁵³ Vyšší příjmy respondentů také podstatně zvyšují šanci být zařazen do skupiny sportovců. Respondenti z domácností z nejvyšší příjmové kategorie mají tuto šanci více než osmkrát vyšší (8,69) než ti z nejnižší kategorie.

Na základě informací z dotazníku lze blíže charakterizovat rozdíly v pojetí sportovní a pohybové aktivity u každé skupiny. Z organizačního hlediska lze konstatovat, že zatímco u sportovců i fotbalistů je poměrně obvyklé a stejně rozšířené, že sportovní aktivita se odehrává v kontextu sportovního klubu (cca 40, resp. 44 %), u zbývajících dvou skupin je toto prostředí spíše výjimečné.

Obecná obliba sportovních aktivit je u skupin účastníků, sportovců i fotbalistů poměrně shodně vysoká (od 73 % do 84 %), v případě nespportovců ale respondenti uvádějí pozitivní vztah ke sportu daleko méně často (36 %). Konkrétní důvody vedoucí ke sportovní či pohybové aktivitě mají u každé skupiny stejné pořadí důležitosti, relativní váha jim přiřkládaná se ale liší. U každé z vymezených skupin patří mezi nejčastěji uváděný důvod sportovní aktivity zdraví. V celém souboru tento motiv uvedlo 57 % respondentů, a tato hodnota, která alespoň podle vyjádření respondentů dominuje diskursu rekreačního sportu, se potvrzuje i v následujících analýzách dat z šetření Eurobarometru. Další v pořadí je možnost setkávání se s lidmi (34 %) a snaha o to, vypadat dobře (28 %). Nejméně častým důvodem sportování je ústřední hodnota tradičního sportování, totiž soutěžení s ostatními (13 %). Při relativním srovnání dvou sportovně nejaktivnějších skupin sportovců a fotbalistů je zajímavé, že zatímco pro sportovce je zdraví důležitější hodnotou sportu než pro fotbalisty (76 % oproti 63 %), tak setkávání s lidmi, soutěžení, ale též i snaha vypadat dobře je častěji uváděna fotbalisty než sportovci.

Poslední zjišťovaný aspekt vztahu ke sportovním aktivitám spočívá v medii zprostředkovaném sledování sportovních aktivit. Posuzována byla frekvence i obliba sledování sportu v televizi a čtenářství specializovaných sportovních novin Deník Sport. Méně časté pasivní sledování sportu u skupin nespportovců a účastníků není příliš překvapivé. Nejzajímavější výsledek ale přináší srovnání skupiny sportovců a fotbalistů. Ve všech třech sledovaných ohledech jsou fotbalisté daleko zapálenějšími sportovními diváky než sportovci. Celých 64 % z nich sleduje alespoň jednou týdně v televizi svůj nejoblíbenější sport, oproti tomu u sportovců je to pouze 39 %. Zároveň sport sledují rádi v 79 % (sportovci pouze 48 %) a téměř polovina z nich pravidelně čte Deník Sport (43 % oproti 23 %).

---

⁵³ Vyšší regresní koeficient u kategorie vzdělání s maturitou oproti vysokoškolskému vzdělání je v rozporu s jinak lineárními trendy působení vzdělání, které jsou v této práci běžně přítomné. Při snaze o vysvětlování tohoto rozdílu je ale třeba nejdříve poznamenat, že rozdíl mezi hodnotou obou těchto koeficientů není statisticky významný.

Tabulka 20: Vztah ke sportu podle vzorců sportovní aktivity (v %)

	nesportovci	účastníci	sportovci	fotbalisté	celkem
klubová činnost ^a	7	13	40	44	16
sportuje rád ^b	36	73	84	79	54
důvody sportování ^c					
zdraví	50	58	76	63	57
setkávání se s lidmi	29	31	42	54	34
vypadat dobře	24	28	35	41	28
soutěž	10	10	18	26	13
sledování sportu v médiích					
sledování v TV ^d	22	31	39	64	30
rád sleduje sport ^e	27	33	48	79	36
čte Deník Sport ^f	6	10	23	43	12

U každé sledované proměnné se alespoň jedna ze skupiny statisticky významně liší na hladině významnosti 0,01 (chí-kvadrát test).

- a) V posledních 12 měsících se alespoň jednou měsíčně účastnil/a činnosti sportovního klubu či sdružení
b) Odpověď „velmi“ nebo „spíše ano“ na otázku „Jak moc vás baví následující volnočasové aktivity? – fyzické aktivity jako sportování, posilování, vycházky“
c) Odpověď „rozhodně důležité“ na otázku „Jak důležité jsou následující důvody pro Vaše sportovní nebo herní činnosti“ – „tělesné nebo duševní zdraví“, „setkávání se s jinými lidmi“, „vypadat dobře“, „soutěžení s ostatními“
d) Sport, který sleduje nejčastěji, sleduje alespoň jednou týdně.
e) Odpověď „rozhodně ano“ na souhlas s výrokem „Rád/a se v televizi podívám na sport.“
f) Alespoň jednou týdně.

Výsledky post-hoc testů s Bonferroniho korekcí:

klubová činnost: všechny skupiny kromě sportovců a fotbalistů se statisticky významně odlišují ($p < 0,01$, v případě nesportovců a účastníků $p < 0,05$)

sportuje rád: skupina nesportovců se statisticky významně odlišuje od ostatních. Ostatní se mezi sebou statisticky významně neliší

důvody sportování – zdraví: statisticky významně se liší sportovci od nesportovců i účastníků. Ostatní rozdíly nejsou statisticky významné.

důvody sportování – setkávání se s lidmi: fotbalisté se statisticky významně liší od nesportovců a účastníků ($p < 0,01$), na hladině významnosti $p < 0,05$ se též statisticky významně liší nesportovci a sportovci.

důvody sportování – vypadat dobře: nesportovci a účastníci se statisticky významně liší od fotbalistů

důvody sportování – soutěž: nesportovci a účastníci se statisticky významně liší od fotbalistů

sledování v TV – fotbalisté se statisticky významně liší od ostatních skupin ($p < 0,01$), nesportovci se statisticky významně liší od ostatních skupin ($p < 0,05$)

rád sleduje sport – fotbalisté se statisticky významně liší od ostatních skupin ($p < 0,01$), sportovci se statisticky významně liší od ostatních skupin ($p < 0,05$)

čte Deník Sport – všechny skupiny kromě nesportovců a účastníků se mezi sebou statisticky významně liší

Místo, kde se sportovní aktivity odehrávají, je také podstatným způsobem charakterizuje a souvisí s možnostmi jejich rozšiřování, ekonomickou náročností i obecnou přístupností. Data z šetření Eurobarometru neumožňují navázat následující údaje na výše diskutovanou typologii respondentů, ale je zde možné hledat alespoň základní rozdíly podle různé intenzity sportování. Pro pravidelně sportující respondenty je typické využívání sportovních zařízení (61 %). Nejčastěji jde o posilovnu či

fitness klub (27 %), častý je ale též sportovní klub (17 %), sportovní centrum (17 %) či škola (9 %). Přestože respondenti měli možnost uvést více možných odpovědí, tak drtivá většina z nich uvedla pouze jeden typ sportovního zařízení, které využívá. Ti co tedy například chodí do posilovny, už obvykle nenavštěvují sportovní klub a naopak. Kromě sportovních zařízení je pro pravidelné sportovce časté i sportování venku v přírodě či v parku (52 %).

U nepravidelných sportovců je rozmístění sportovních aktivit podstatně odlišné. Pouze 15 % z těchto respondentů využívá některé ze sportovních zařízení, zatímco většina vystačí s přírodním či parkovým prostředím (63 %). Lze tedy poměrně přesvědčivě říci, že zatímco specializovanou infrastrukturu, a nejspíš i vybavení, využívají především pravidelní sportovci, tak ti nepravidelní si obvykle vystačí s přírodními areály (např. pěší turistika), parky (např. procházky) či třeba cyklostezkami.

Tabulka 21: Místa sportovní aktivity podle intenzity sportování (v %)

	pravidelně	nepravidelně
sportovní zařízení celkem ^a	61	15
v posilovně nebo fitness klubu	27	8
ve sportovním klubu	17	1
ve sportovním centru	17	5
ve škole	9	4
v parku, venku v přírodě	52	63
jinde	6	6

Pozn.: Znění otázky zahrnovalo sportování i jiné fyzické činnosti. Z těchto důvodů byly jako neprůkazné vyřazeny z analýzy položky „v práci“ a „na cestě mezi domovem a školou/prací/obchody“.

a) Respondent uvedl alespoň jednu z položek „v posilovně nebo fitness klubu“, „ve sportovním klubu“, „ve sportovním centru“ či „ve škole“. Drtivá většina z těchto respondentů (86 % u pravidelných sportovců, 84 % u nepravidelných sportovců) uvedla právě jedno z těchto zařízení.

N = 648, zdroj: Eurobarometer 72.3

8.3 Význam sportovních aktivit

Hodnoty a významy přiřkládané praktikám představují jejich podstatnou součást. Následující část se proto podrobněji zabývá tím, jakým způsobem je sportování ve společnosti obecně hodnoceno, a to jak ze strany samotných sportujících, tak i mezi ostatními. To, že se někdo aktuálně sportu nevěnuje, totiž ještě neznamená, že jeho chápání a interpretace sportu jako takového podstatným způsobem neovlivňuje sportovní praktiky jako takové.

Výsledky výzkumu potvrzují, že dominantní hodnota přiřkládaná napříč společností sportovním a pohybovým aktivitám leží v udržení či posílení zdraví a fyzické kondice. Z nabídky třinácti možných přínosů vybralo zlepšení zdraví téměř 80 % respondentů a zlepšení fyzické kondice více než 70 % (tabulka 22). Alespoň jednu z těchto hodnot pak uvedlo více než 90 % respondentů.

Ústřední význam zdravotních hledisek v dnešních volnočasových sportovních aktivitách potvrzují i data ISSP, kde byl tento aspekt nejčastěji označován za důležitý (tabulka 20, str. 95).

Další přínosy přikládané sportu jsou spojeny se sdružováním – kontakt s přáteli, zábava, odpočinek či poznávání nových lidí. Alespoň jeden z těchto přínosů uvedlo 67 % respondentů, nejčastěji to přitom bylo „být s přáteli“ nebo „zábava“ (v obou případech necelých 38 %).

Rozvoj osobnosti patřil mezi tradiční argumenty propagátorů sportovních hnutí, v dnešní době jsou tyto přínosy sportu přikládány méně často, uvedla je přibližně polovina respondentů (53 %). Nejčastěji se přitom jednalo spíše o individualistické charakteristiky jako je zlepšení sebevědomí či dosažení určitého cíle. Posílení charakteru či soutěživého ducha a obecně také možnost naučit se něco nového, byly uváděny podstatně méně často.

Tabulka 22: Hlavní výhody a přínosy sportování (v %)

	zmínilo (v %)
zdravotní^a	79,8 (91,4)
zlepšení zdraví, fyzického nebo psychického	79,8
zlepšení fyzické kondice	72,4
sociální	67,0
být s přáteli	37,9
zábava	37,7
odpočinek	28,3
poznávání nových lidí	17,7
osobnostní	52,5
zlepšení sebevědomí	25,9
dosažení určitého cíle	23,9
posílení soutěživého ducha	18,8
posílení charakteru	14,5
naučit se něco nového	12,6
integrační	11,1
pomoci lidem s handicapem začlenit se do společnosti	9,3
setkávání se s lidmi z jiných kultur	3,8

Respondenti mohli vybrat libovolný počet přínosů.

a) Vzhledem k velice vysokému podílu respondentů, kteří uvedli jeden z indikátorů spadající do skupiny zdravotního přínosu, byli do této kategorie zařazeni pouze ti respondenti, kteří zmínili první z přínosů (Zlepšení zdraví...)

N = 1 075, zdroj: Eurobarometer 62.0

Z nabízených přínosů sportu byly zcela výjimečně vybírány dopady týkající se integračního a multikulturního potenciálu sportovních aktivit (11 %). Přestože tato dimenze sportovních aktivit

v některých případech zaštiťuje kampaně na rozvoj sportování, sami respondenti nejsou přesvědčeni o tom, že by se jednalo o hlavní výsledek sportování.⁵⁴

Význam přiřádaný vlastním sportovním aktivitám, nikoli tedy sportování obecně jako takovému, lze analyzovat na základě dat Eurobarometru 72.3. Otázka zde byla co do variant odpovědí formulovaná obdobně jako v předcházejícím případě, explicitně se ale zaměřovala na to, proč sportuje přímo respondent sám, nikoli jaké jsou podle něj obecné přínosy sportu. Následující analýza se týká pouze podsouboru sportujících respondentů (N = 625), tj. respondentů, kteří uvedli, že sportují alespoň nepravidelně. U ostatních respondentů očividně nemá smysl hovořit o důvodech pro sportování.⁵⁵

Pomocí analýzy latentních tříd byl identifikován relativně jednoduchý model vzorců, kterým lze věrohodně paletu odpovědí vystihnout. Tento model nevyužívá pouze základní latentní třídy, ale zahrnuje též jeden spojitý faktor, který vyplývá z povahy položené otázky. Analyzovaná baterie otázek totiž umožňovala respondentům vybrat libovolný možný počet odpovědí. Vzhledem k tomu, že otázka nesměřuje na fakta, jak by tomu bylo například u otázky, kde respondenti sportují, ale na veskrze pozitivní důvody vedoucí ke sportovní aktivitě, lze očekávat, že významným faktorem ovlivňujícím zaškrnutí každé varianty odpovědi bude i tendence respondenta zvolit více či méně možností. I když tato tendence bude částečně souviset s obecným vztahem ke sportu (tj. respondenti s kladnějším vztahem ke sportu budou mít spíše tendenci zaškrnout více pozitivních důvodů), tak z podstatné části se bude z hlediska tématu analýzy jednat spíše o nahodilý faktor.

Jako optimální byl identifikován dvoutřídní model s jedním spojitým faktorem (tabulka 23). Vzhledem k vysokému počtu indikátorů (15) a menší velikosti analyzovaného souboru (N = 625) jsou data poměrně řídká a proto není vhodné spolehnout se při měření vhodnosti modelu pouze na p-hodnotu odvozenou z chí-kvadrát testu (Magidson a Vermunt 2004: 176). Vhodným doplňkem je proto ověření p-hodnoty pomocí bootstrappingu, popřípadě srovnání hodnot BIC. Z hlediska těchto dvou kritérií je vybraný model do značné míry adekvátní ($p = 0,038$, nejnižší hodnota BIC). Interpretace výsledků analýzy se soustředí na rozdíly mezi vymezenými latentními třídami, a variabilita spojitého faktoru, jakožto předpokládaného metodologického artefaktu vzniklého měřením prostřednictvím otázky s více možnostmi odpovědí, je ponechána stranou.

---

⁵⁴ V tomto směru česká populace nevybočuje z názorů obyvatel ostatních evropských (i západoevropských) zemí (European Commission 2004).

⁵⁵ Zároveň je nutné poznamenat, že význam otázky je zneřádněn tím, že se vztahuje nejen na sportování a příbuzné aktivity, ale též na širokým způsobem definované fyzické činnosti (např. chůze, zahradničení, ale též práce). Ve výsledku pak nelze odlišit, na které konkrétní činnosti se odpověď vztahuje. Lze však předpokládat, že díky omezení analýzy na sportující respondenty nejsou odpovědi zatíženy zásadní chybou.

Tabulka 23: Statistické charakteristiky modelů latentních tříd pro vzorce významu sportování

Model	LL	BIC(LL)	p-hodnota	p-hodnota (bootstrap)	chyby v klasifikaci (v %)	podíl vysvětlené asociace v modelu (v %)
1 třída	-3895	7887	< 0,001	< 0,001	0,0	
2 třídy	-3784	7770	< 0,001	< 0,001	7,8	14,4
3 třídy	-3698	7701	< 0,001	0,006	14,4	25,6
4 třídy	-3656	7719	< 0,001	0,008	16,9	31,2
1 třída, spojitý faktor	-3779	7752	< 0,001	< 0,001	0,0	15,1
2 třídy, spojitý faktor	-3674	7645	< 0,001	0,038	11,4	28,8
3 třídy, spojitý faktor	-3646	7693	< 0,001	0,088	10,9	32,5

N = 625

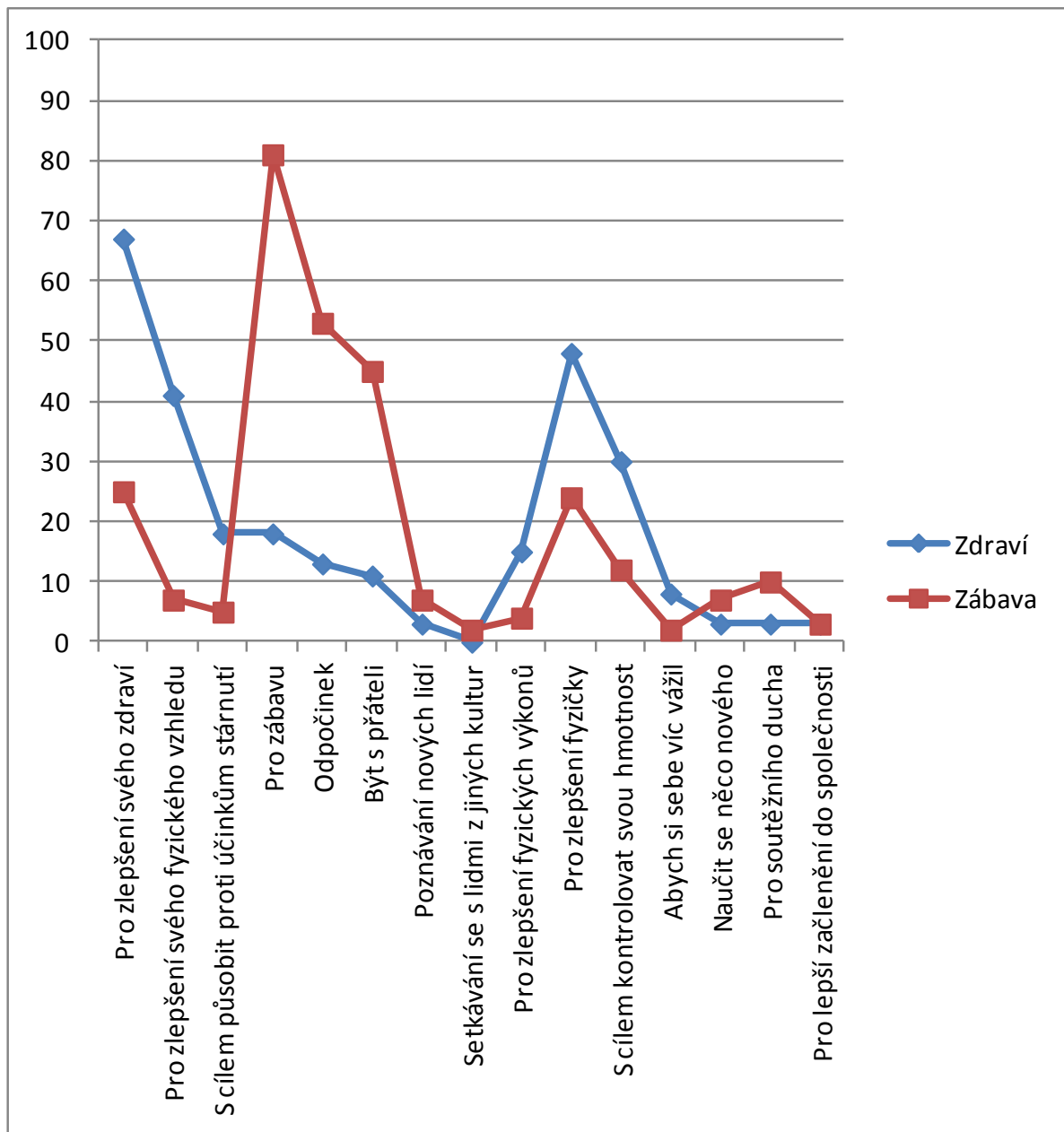
Dvě třetiny sportujících respondentů lze zahrnout do třídy, která vyzdvihuje především zdravotní a kondiční význam sportovních aktivit. Výrazně častěji zmiňují mezi důvody sportovní aktivity zlepšení zdraví a fyzického vzhledu, zlepšení fyziky a fyzických výkonů, i kontrolu své hmotnosti. Zbývající třetina respondentů se zaměřuje spíše na zábavní a společenské stránky sportu. Častěji zmiňují důvody „pro zábavu“, „odpočinek“ či „být s přáteli“, ale též „pro soutěžního ducha“.

Tabulka 24: Profil vzorců významu sportování (v %)

	Zdraví	Zábava	
velikost skupiny	67	33	100
pro zlepšení svého zdraví	67	25	54
pro zlepšení svého fyzického vzhledu	41	7	30
s cílem působit proti účinkům stárnutí	18	5	14
pro zábavu	18	81	39
odpočinek	13	53	26
být s přáteli	11	45	22
poznávání nových lidí	3	7	4
setkávání se s lidmi z jiných kultur	0	2	1
pro zlepšení fyzických výkonů	15	4	11
pro zlepšení fyziky	48	24	40
s cílem kontrolovat svou hmotnost	30	12	24
abych si sebe víc vážil	8	2	6
naučit se něco nového	3	7	4
pro soutěžního ducha	3	10	5
pro lepší začlenění do společnosti	3	3	3

N = 625, data: Eurobarometer 72.3

Graf 12: Profil vzorců významu sportování (v %)

N = 625, data: Eurobarometer 72.3

Identifikované třídy lze chápat jako v současné době převažující přístupy ke sportování. Zdraví a zábava představují dva hlavní motivy, které respondenti deklarují jako nejdůležitější, přičemž první z nich je jednoznačně dominující. Zároveň se ale nejedná o důvody, které by se vylučovaly, protože i ve skupině zdůrazňující zdraví jsou patrné vyšší hodnoty indikátorů spojených se zábavou a naopak. Podle dostupných dat je patrné, že příslušnost do jedné či druhé skupiny není výrazně spojena s určitou sociodemografickou kategorií (tabulka 25). Zdravotní motivace je oproti zábavě o něco častější u žen než u mužů, tento rozdíl ale není zvláště propastný (72 % oproti 62 %). Z hlediska věku, bydliště ani vzdělání data žádné podstatné rozdíly nepotvrdila.

Obě motivace jsou do určité míry spojeny s odlišným způsobem provozování sportu, dostupná data ale umožňují posoudit pouze intenzitu sportovní aktivity a místo sportování (tabulka 25). Zdravotní význam sportu je o něco častěji spojen s pravidelnou sportovní aktivitou, zábavní naopak s nepravidelnou. Stejně jako v případě genderových rozdílů se nejedná o velké odlišnosti (72 % oproti 64 %). Místo sportování, které lze chápat i jako indikátor povahy sportovních aktivit, je s významem sportovní aktivity spojeno úžeji. Návštěvníci posiloven a fitness center v drtivé většině spadají do první skupiny (83 %), naopak členové sportovních klubů spadají relativně častěji než ostatní do skupiny druhé (50 %).

Tabulka 25: Základní sociodemografická struktura respondentů podle vzorců významu sportování (sloupcová %)

		zdraví	zábava
gender	muži	62	38 **
	ženy	72	28
věk	18–29	61	39
	30–44	69	31
	45–59	66	34
	60+	76	24
bydliště	velké město	66	34
	menší město	68	32
	vesnice	68	32
dokončené vzdělání (N = 579)	do 21 roku	68	32
	po 21 roku	66	34
sportování	pravidelně	72	28 *
	nepravidelně	64	36
kde sportuje ^a	posilovna/fitness	83	17 **
	sportovní klub	50	50 *
	sportovní centrum	58	42
	škola	54	46
	park, příroda	65	35

Rozdíly v zastoupení tříd jsou statisticky významně odlišné na hladině: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

a) Respondent mohl vybrat více možností, nejedná se tedy o jednotlivé kategorie ale o pět proměnných. Uvedeny jsou vždy hodnoty pro ty respondenty, kteří dané místo uvedli.

N = 625, data: Eurobarometer 72.3

8.4 Shrnutí

Na základě analýzy latentních tříd vzorců sportovní aktivity lze rozpoznat čtyři distinktivní skupiny. O něco více než polovina respondentů v zásadě nesportuje. Sociodemografické charakteristiky této skupiny jsou přitom v souladu s tím, co již bylo zjištěno v předcházející analýze – jedná se tedy především o starší, méně vzdělané a méně movité respondenty. Další necelá čtvrtina respondentů se sportu relativně pravidelně účastní, soustředí se přitom především na nejrozšířenější kondiční aktivity jako je cyklistika, pěší turistika či plavání. Poslední čtvrtina respondentů představuje sportovně poměrně aktivní respondenty, u kterých lze ale odlišit dva podstatně odlišné způsoby sportovní participace. Na jedné straně stojí skupina všestranných sportovců, kteří se zapojují do širokého spektra pohybových aktivit. Sportují rádi, sport sledují i v televizi, ale s nepřilíživou intenzitou. Zdravotní hledisko pro ně přitom představuje nejvýraznější hodnotu sportu. Druhou skupinu bychom mohli označit jako fotbalisty. Jedná se o respondenty, jejichž pohybové aktivity se soustředí především kolem tohoto nejpoblíbenějšího tradičního týmového sportu. Přestože i pro ně je zdraví podstatným přínosem sportovní aktivity, tak zdůrazňují i setkávání se s lidmi či soutěžení. Zároveň se jedná o nadšené fanoušky – sport sledují velmi rádi, velmi často a obvykle i podrobně ve specializovaných sportovních médiích.

Důležitým zjištěním je, že obě tyto skupiny se neliší jenom v pojetí sportu, ale zároveň mají i odlišné sociální charakteristiky. Především s ohledem na genderové rozdíly lze říci, že zatímco skupina sportovců zahrnuje ve vyváženém poměru jak muže, tak ženy, tak skupina fotbalistů je téměř výhradně mužská. Fotbalisty také najdeme méně mezi staršími respondenty, s nárůstem věku jejich podíl klesá. Respondenti spadající do obou skupin se ale liší i z hlediska socioekonomických charakteristik. Skupina sportovců je více vzdělaná a spadá do vyšších příjmových kategorií než skupina fotbalistů.

V jiných ohledech lze konstatovat, že hodnoty spojené se sportováním jsou v populaci poměrně sdílené a málo diferencované. Dominantní hodnotou je zdraví a tělesná kondice, která je považována za hlavní přínos sportování jak u sportujících, tak i u nesportujících. Méně podstatnou, ale též často zmiňovanou hodnotou je sdružování se a zábava. Podstatným zjištěním přitom je, že z hlediska sociálních kategorií nelze říci, že by pro některou skupinu populace bylo vnímání sportu výrazně odlišné než pro jinou.

8.5 Diskuze

Představená analýza povahy a souvislostí rozšířených sportovních praktik české populace má do značné míry explorační podobu. Přitom naráží na dvě podstatná omezení dostupné datové základny. Zprvce nejsou k dispozici dostatečně velké soubory reprezentativní populace, které by

umožňovaly podrobně zkoumat i menšinové sportovní aktivity, a zároveň existující datové soubory neumožňují vždy zachytit kvalitativnější povahu provozovaných aktivit a tím i přinést jemnější odlišení toho, co je zde obvykle označováno souhrnně jako sportovní praktika.

Není ale příliš pravděpodobné, že by nejefektivnější cesta k pochopení sociologického kontextu volnočasového sportu vedla přes velká kvantitativní šetření. Variabilita forem sportovních praktik činí snahu o zpřesnění měřených proměnných vždy do značné míry nedostatečnou. Zdá se proto, že řešením by mohla být kombinace kvalitativních výzkumů, které umožní vymezit podstatné charakteristiky různých sportovních praktik, a kvantitativních výzkumů, které je dokážou zakotvit do širšího společenského prostoru a srovnat je s ostatními.

Výsledky představené analýzy jsou v souladu s klasifikací Widdopa a Cuttse (2013). Na základě srovnatelného metodologického postupu identifikovali v rozsáhlém vzorku respondentů z Anglie pět latentních tříd sportovní participace. Podobně jako v českém souboru zde kromě nesportujících respondentů byla patrná skupina všestranně orientovaných účastníků sportovních aktivit. Oproti českým datům jsou ale typy participace v anglických datech výraznějším způsobem strukturovány podle genderu. Zatímco v českém případě můžeme hovořit o dominantě mužské skupině „fotbalistů“ a relativně genderově neutrálních ostatních skupinách, skupiny identifikované v anglických datech jsou vždy výrazně genderově vychýlené. Povaha shlukovacích postupů statistické analýzy ale neumožňuje na základě tohoto srovnání činit významnější závěry. Velikost vzorku, operacionalizace a povaha vstupních indikátorů spolu s nižší robustností klasifikačních metod vedou k tomu, že představené klasifikace lze chápat spíše jako jedny z možných, než definitivně platné.

Kromě tohoto srovnání lze ale jednoznačně identifikovat specifické přínosy provedené analýzy. Ukazuje se, že sledování sportovní participace včetně její intenzity sice poskytuje podstatné informace o pohybových aktivitách, zároveň ale tento pohled opomíjí rozdíl, který je i na velmi hrubé úrovni reprezentativních šetření velmi podstatný. V rámci sportovně aktivní části české společnosti lze totiž identifikovat přinejmenším dvě zásadně odlišné skupiny, které ke sportu přistupují z odlišných východisek, mají k němu jiný vztah, a zároveň, a to je neméně závažné, se odlišují svou sociodemografickou strukturou. Toto rozdělení přitom není založeno na odlišení sportovní a disciplinační formy sportovních praktik (viz 3.1, str. 27), ani nesleduje jiné obvyklé klasifikace sportovních aktivit.

První skupina je aktivní v poměrně širokém spektru sportů, od těch nejrozšířenějších, jako je cyklistika, po ty, které jsou do značné míry charakteristické pouze pro ni, jako je sjezdové lyžování. Lidé v této skupině sportují rádi, ale sport pro ně představuje pouze jednu z volnočasových aktivit, které se do značné míry věnují především s ohledem na své zdraví. Oproti tomu druhá skupina intenzivních sportovců se aktivně věnuje především fotbalu, jakožto nejrozšířenějšímu kolektivnímu sportu. Naplňuje tak spíše klasickou představu sportování, která se odvíjí od hry a soutěže. Tento typ

sportovní aktivity je často spojen s intenzivním sledováním sportovního dění, a to jak v televizi, tak v jiných médiích. Zároveň se také jedná výhradně o muže.

Je otázkou, nakolik přes vnější podobné znaky, jako je například intenzita sportovní participace, představují obě tyto skupiny propastně oddělené světy. I při nepřítomnosti kontinuálního výzkumu lze vzhledem k podstatným rozdílům v sociodemografické struktuře obou skupin předpokládat, že tyto skupiny nejsou prostupné – že tedy obvykle mladší „fotbalisté“ nepřestupují s rostoucím věkem do skupiny méně zapálených, ale různoroději a déle aktivních „sportovců“. Přestože tedy amatérský fotbal představuje významnou praktiku volnočasového sportu, dostupná data naznačují, že je zde značné riziko toho, že se jedná o určitou „slelou uličku“. S rostoucím věkem zde roste riziko ukončení této sportovní aktivity, která nejspíše nebude nahrazena jinou, méně náročnou, ale bude ústít v opuštění aktivního sportu. Na základě dostupných dat lze ale tuto tezi považovat pouze za hypotézu, kterou by bylo třeba dále ověřit.

I přesto lze z pozic kritické sociologie hodnotit pozitivně, že existuje varianta sportovních praktik, která oslovuje i jinak znevýhodněné skupiny nižších vrstev. Přístupnost a oblíbenost fotbalu tak otevírá možnosti sportovní participace i tam, kde pro jiné aktivity existují podstatné ekonomické a kulturní bariéry. Na druhou stranu lze formulovat i hypotézu, že právě pro tuto otevřenost může být fotbal praktikou, která není dominantní kulturou příliš doceňovaná. V principu distinkce se tak nemusí jednat o ten „správný“ sport, například i proto, že nepředstavuje zcela adekvátní ztělesnění asketických ideálů sportovní participace u vyšších tříd (Bourdieu 1978).

Problematika třídních nerovností je dále umocněna zohledněním genderového aspektu analýzy. Data potvrzují obecně nižší zapojení do volnočasového sportu u žen než u mužů. Sport tímto patří do mužské domény a pro skupinu „fotbalových“ sportovců to platí zvláště zřetelně. Zatímco vzdělané ženy tuto výlučnost fotbalu nahrazují širokým zapojením do skupiny „sportovců“, ženy bez vyššího vzdělání jsou ze sportovních praktik obvykle exkludovány.

9 Reprodukce sportování

Dosavadní analýzy v předcházejících kapitolách poskytovaly veskrze statický pohled na osvojování sportovních praktik. V něm je možné rozpoznat výrazné vztahy mezi sportovní aktivitou a dimenzemi sociální struktury, není zde ale rozpracována problematika mechanismů a příčin vzniku těchto rozdílů. Následující kapitola se proto pokusí empiricky nahlédnout do možných vztahů, které na individuální úrovni mohou vést ke sportovní aktivitě či neaktivitě, přičemž se zaměřuje především na reprodukci sportovních praktik uvnitř rodiny a zároveň na jejich souvislost s akumulovaným kulturním kapitálem.

Vztah kulturního kapitálu a sportování lze interpretovat dvěma způsoby, s ohledem na to, jaký význam přiřkládáme tomuto konceptu. Přestože záměr tohoto textu nespočívá primárně ve studiu sociální reprodukce nerovností, i zde je relevantní diskuze, která se nad tímto pojmem odehrává (srov. Goldthorpe 2007; Savage, Warde a Devine 2005, 2007). Ve stručnosti lze říci, že široké použití konceptu kulturního kapitálu často vede k tomu, že bývá chápán ve zjednodušeném, „domestikovaném“ významu, ve kterém představuje pouze jednu z opor dosahování statusu, kulturní zdroj, veskrze pozitivní a dosažitelný během vzdělávání. Oproti tomu „divoké“ pojetí, které je bližší autentickému výkladu Bourdieuho, se opírá o ústřední roli kulturního kapitálu při sociální reprodukci (Goldthorpe 2007). V tomto výkladu se kulturní kapitál odvíjí od legitimní kultury, kterou definují privilegované vrstvy, a která je posvěcena specializovanými společenskými institucemi (např. školy, muzea, galerie apod.) (Bourdieu 1984).

První výklad by vztah mezi sportovní aktivitou a kulturním kapitálem chápal jako důsledek kulturních zdrojů, které si lidé osvojují v rámci rodiny či školního kurikula. Povědomí o významu pohybové aktivity či získané kompetence v různých sportech by byly příčinou toho, že vzdělanější lidé častěji sportují. Druhý výklad se naopak soustředí na to, jakým způsobem se sportování, pohyb a péče o vlastní tělo stávají součástí prosazované legitimní kultury. Osvojení kulturního kapitálu tak kromě internalizace a preference určitých prvků tradiční vysoké kultury zahrnuje mimo jiné i vztah ke sportovní aktivitě, správnému způsobu zacházení s tělem a péčí o něj.⁵⁶

Věřodnost prvního způsobu chápání kulturního kapitálu v kontextu sportování je do určité míry zpochybněna nepřesvědčivým dopadem, který může mít, a to nejen v českých podmínkách, školní tělovýchova na pohybovou aktivitu v dospělosti (srov. Green 2012). Zároveň ale vliv školního vzdělání na preference a vkus v dospělosti se nemusí projevat pouze skrze konkrétní specifické předměty, ale též skrze pěstování obecnějších dispozic (srov. Fishman a Lizardo 2013). Otázku, která

---

⁵⁶ Sportování lze v této perspektivě chápat i jako součást širšího problému legitimní definice těla. Na druhou stranu, současné volnočasové sportovní aktivity se zdaleka netýkají pouze způsobu zacházení s tělem, ale odehrávají se také v určitém kontextu sdružování a zábavy (srov. kapitola 1).

podoba pojmu kulturní kapitál je tedy vhodnější, je zde nutné nechat otevřenou s tím, že následující analýza a její interpretace se kloní k druhé, „divoké“ variantě.

Uvedená problematika je v této kapitole analyzována prostřednictvím empirické konfrontace dvou klíčových vlivů ovlivňujících reprodukci sportovních praktik. Na jedné straně stojí úzká vazba mezi sportovními praktikami a institucionalizovaným a legitimizovaným kulturním kapitálem. Sportování je integrální součástí symbolicky oceňovaných praktik, které jsou známkou vyššího postavení ve společenském poli. Nesportovat tak v symbolickém hodnocení znamená rezignovat na aktivní přístup k formování vlastního těla či vlastních pohybových kompetencí, což může být v sociálním prostředí středních a vyšších tříd, které zdůrazňují osobní odpovědnost a aktivitu, diskvalifikující.

Na druhé straně lze sportování chápat jako autonomní sociální praktiku, která má svou vlastní logiku, dynamiku reprodukce a vnitřní užitek. V tomto kontextu je sportovní participace výsledkem šíření této praktiky, ať již prostřednictvím rodiny, vrstevníků či jiných socializačních cest. Samozřejmě, že i nesportující částečně sdílí sportovní praktiky, ale jejich pojetí, porozumění či kompetence v těchto praktikách jsou natolik odlišné, že nevedou k jejich aktivnímu provozování.

Následující analýza se tedy pokusí dát odpověď na otázku, která z cest reprodukce sportovních praktik je vlivnější a průkaznější. Teoreticky lze přitom hovořit o třech možných variantách. Zaprvé může převažovat význam legitimního kulturního kapitálu a sportování lze tedy považovat především za jeho formu (srov. Stempel 2005; Warde 2006). Druhou možností je, že klíčová je nezávislá reprodukce samotných sportovních praktik bez ohledu na pole sociálních nerovností. V tomto případě by pak empiricky pozorovaný vztah mezi vyšším statusem a sportováním mohl mít historické kořeny či pouze byl výsledkem nahodilých okolností. Třetí možností je vyrovnané působení obou diskutovaných vlivů. Tuto situaci lze interpretovat analogicky k relativní autonomii sociálních polí, kterou popisuje Bourdieu. Přestože by tak sportování bylo neoddelitelně vystaveno působení okolních společenských polí a promítaly by se do něj základní dimenze nerovností ve společnosti, zároveň by bylo vymezeno také vlastní autonomií.

9.1 Výsledky

Analýza je založena na posouzení vlivu, který na sportovní participaci respondenta má jeho kulturní kapitál a sportování rodičů v době jeho adolescence. Autonomní reprodukce sportovních praktik je tedy v analýze zúžena na transmisi v rodině, respektive na dopad pěstování sportovních praktik. Objem akumulovaného kulturního kapitálu je indikován dosaženým vzděláním a participací v oblasti vysoké kultury (viz 6.2). V prvním kroku je vliv obou proměnných posuzován pomocí přímých

deskriptivních statistik, následně je pro hlubší pochopení vztahů sestaveno kauzální schéma, kde je zachycen mezigenerační přenos sledovaných charakteristik.

Následující tabulky představují přímé hodnoty míry sportovní participace v kategoriích definovaných kulturním kapitálem a sportovní aktivitou rodičů, zároveň také přináší i výstup sledující tuto veličinu očištěnou pomocí logistické regresní analýzy od vlivu věku respondenta.⁵⁷ Obě sledované proměnné přitom mají podstatný vliv na míru sportovní participace. S rostoucím kulturním kapitálem významně roste podíl alespoň někdy sportujících respondentů. Stejně tak mají vyšší šanci sportovat respondenti, jejichž rodiče v době dospívání alespoň někdy sportovali (tabulka 26). Zároveň se ukazuje, že při sledování sportovní participace nehraje roli, zda rodiče sportovali pravidelně či nepravidelně. V obou případech je výsledná míra přibližně stejná.

Vzhledem k silnému vztahu mezi těmito proměnnými a věkem (resp. generační příslušností) respondenta je pro konkrétní posouzení síly faktorů ovlivňujících sportovní participaci vhodnější vycházet z hodnot očištěných od vlivu věku (tabulka 27, věk respondentů fixován na 40 letech). Z respondentů s nejnižším objemem kulturního kapitálu a bez sportujících rodičů dnes sportuje pouze 47 %, zatímco u opačné skupiny, respondentů s vysokým kulturním kapitálem a ze sportující rodiny jsou to téměř všichni (97 %). Srovnání přitom ukazuje, že obě klíčové proměnné mají podstatný vliv na míru sportovní participace. Pokud respondent s nízkým kulturním kapitálem pochází z rodiny, kde rodiče alespoň někdy sportovali, rázem se míra sportovní participace zvyšuje na 81 %. Stejně tak sportuje 86 % z respondentů, kteří sice pochází z nesportujících rodin, ale zároveň patří mezi čtvrtinu populace s nejvíce akumulovaným kulturním kapitálem.

Tabulka 26: Míra sportovní participace podle kulturního kapitálu a sportovní aktivity rodičů

kulturní kapitál	sportování rodičů		
	pravidelné	nepravidelné	nikdy
1. kvartil	72	68	28
2. kvartil	88	86	50
3. kvartil	92	90	67
4. kvartil	97	96	70

N = 3 002

⁵⁷ Vzhledem k analýze představené v kapitole 1 je nutné poznamenat, že proměnnou věk lze interpretovat nejen jako vliv fyziologického stárnutí, ale též jako odraz kohortních vlivů. Zároveň je v další analýze nutné uvažovat i o vlivu této proměnné na charakteristiky rodičovské generace (např. míra sportovní participace), který je ve skutečnosti zprostředkován skrytou (v datech nedostupnou) proměnnou zachycující rok narození rodičů respondenta.

Tabulka 27: Míra sportovní participace podle kulturního kapitálu a sportovní aktivity rodičů, očištěno od vlivu věku

kulturní kapitál	sportování rodičů		
	pravidelné	nepravidelné	nikdy
1. kvartil	81	81	47
2. kvartil	92	92	72
3. kvartil	94	94	76
4. kvartil	97	97	86

Hodnoty v tabulce jsou uvedené pro respondenty ve věku 40 let. Výpočet založen na výsledku logistické regresní analýzy (nezávisle proměnné: kulturní kapitál, sportování rodičů, věk).

N = 3 002

Míra pravidelného sportování je analyzovanými proměnnými ovlivněna obdobným způsobem jako v případě širší sportovní participace. V tomto případě se ale ukazuje, že podstatná je i intenzita sportování rodičů v době dospívání respondentů. Zatímco ze skupiny respondentů s nejvyšší úrovní kulturního kapitálu a pravidelně sportujícími rodiči pravidelně sportuje 72 % (viz tabulka 29), u respondentů s nepravidelně sportujícími rodiči je tomu tak pouze v 46 %. Obdobný skok lze přitom pozorovat i u respondentů s nízkým kulturním kapitálem (48 % oproti 24 %). I zde ale nejméně často pravidelně sportují respondenti z rodin, kde rodiče nesportovali. Stejně jako v předchozím případě zůstává podstatný i vliv kulturního kapitálu. Bez ohledu na míru sportování rodičů sportují respondenti s vyšším kulturním kapitálem častěji.

Tabulka 28: Pravidelné sportování podle kulturního kapitálu a sportovní aktivity rodičů

kulturní kapitál	sportování rodičů		
	pravidelné	nepravidelné	nikdy
1. kvartil	50	27	9
2. kvartil	58	30	15
3. kvartil	68	43	32
4. kvartil	78	44	31

N = 3 002

Tabulka 29: Pravidelné sportování podle kulturního kapitálu a sportovní aktivity rodičů, očištěno od vlivu věku

kulturní kapitál	sportování rodičů		
	pravidelné	nepravidelné	nikdy
1. kvartil	48	24	16
2. kvartil	56	30	21
3. kvartil	69	42	32
4. kvartil	72	46	35

Hodnoty v tabulce jsou uvedené pro respondenty ve věku 40 let. Výpočet založen na výsledku logistické regresní analýzy (nezávisle proměnné: kulturní kapitál, sportování rodičů, věk).

N = 3 002

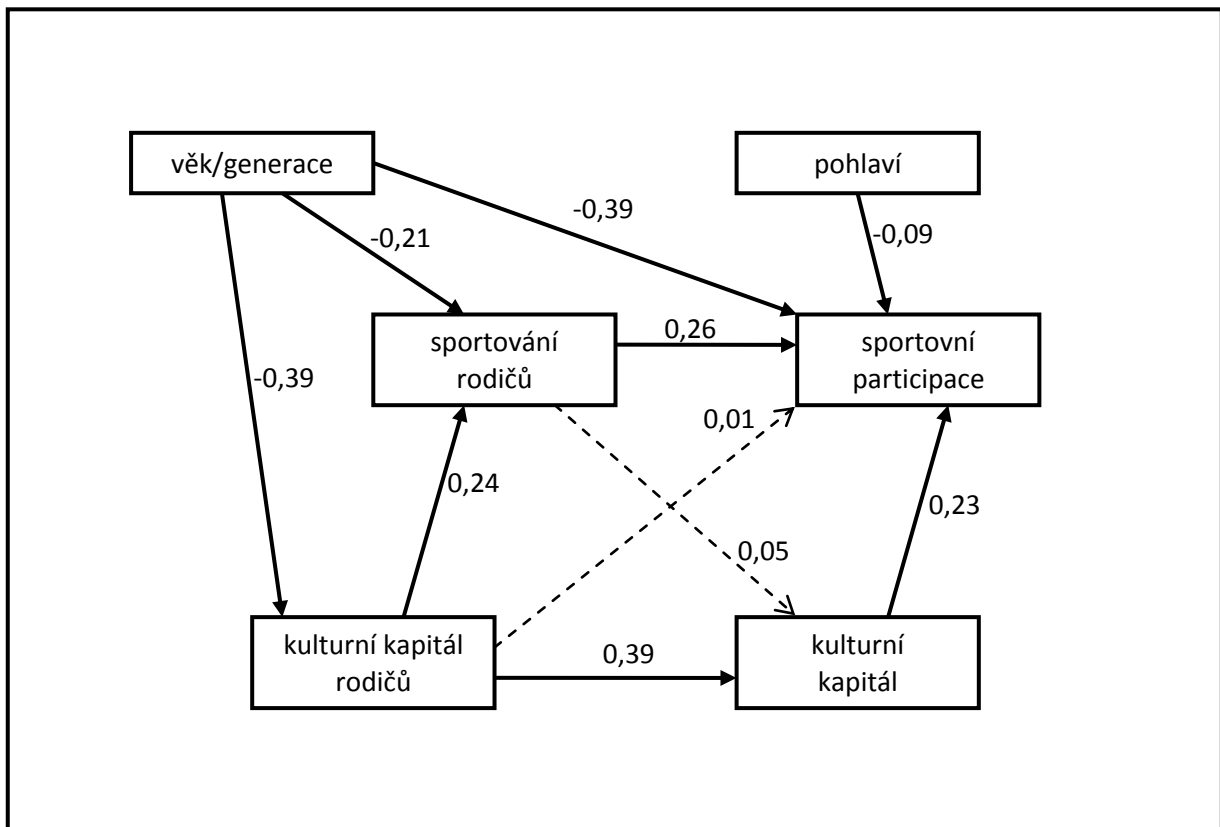
9.1.1 Path analýza

Uvedené rozdíly ve sportování jednotlivých skupin respondentů byly dále analyzovány prostřednictvím kauzálního schématu, které rozpracovává vztahy mezi jednotlivými proměnnými. Kromě již diskutovaného kulturního kapitálu respondenta a sportování rodičů byl do modelu pro úplnost zařazen i kulturní kapitál rodičů a kontrolní proměnná věku (resp. generační příslušnosti) a pohlaví respondenta.

Path analýza ukazuje výrazné působení přímé linie reprodukce kulturního kapitálu, který se přenáší z rodičů na děti (0,39), což ostatně není v kontextu výzkumu nerovností překvapivé zjištění. Sportovní praktiky jako takové se v rámci rodiny předávají také, ale síla této reprodukce není tak velká jako v případě kulturního kapitálu (0,26). Nicméně svou přítomností naznačují, že sportovní praktiky nejspíše nejsou pouhou formou kulturního kapitálu, ale jsou do určité míry autonomní a reprodukují se samy o sobě. Jak v případě respondentů, tak v případě rodičů, lze ale mluvit i o středně silném vztahu mezi kulturním kapitálem a sportovní participací (0,23, resp. 0,24 u rodičů). Sportovní praktiky tedy na druhou stranu nejsou autonomní zcela a potvrzuje se zde, že jejich provozování úzce souvisí s akumulovaným kulturním kapitálem.

Ostatní kauzální vlivy jsou z hlediska této analýzy spíše doplňkové a kontrolní, nicméně mohou poukázat na některé potenciální zdroje falešných korelací mezi ústředními proměnnými. Především se zde ukazuje silná propojenost jednotlivých proměnných s věkem, či spíše generační příslušností respondenta a jeho rodičů. Postupné otevírání vyššího vzdělání většímu počtu zájemců se projevuje v úzké souvislosti kulturního kapitálu a generační příslušnosti. Stejně tak se do sledovaných vztahů promítá i rozšiřování sportovních praktik v posledních desetiletích.

Schéma 2: Mezigenerační přenos sportovní participace

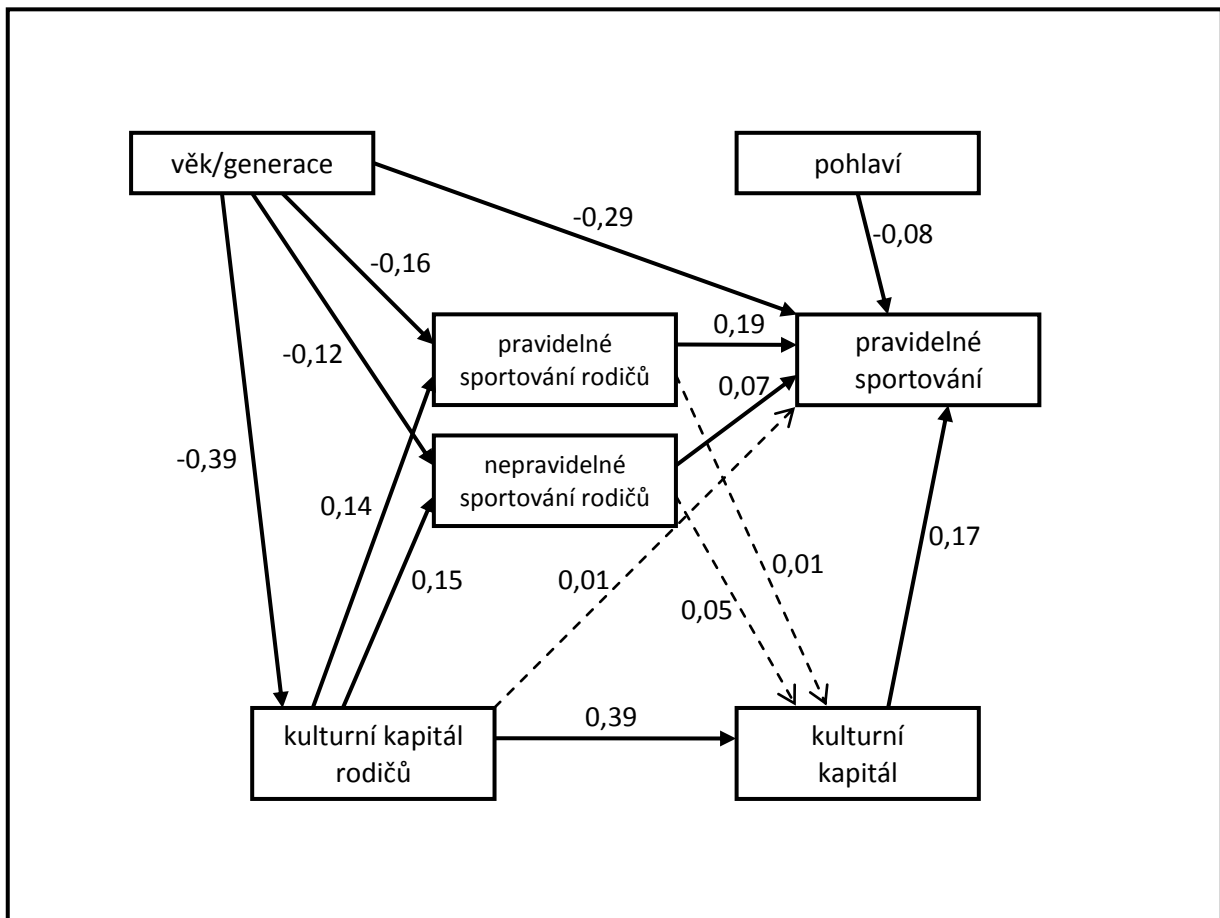

Standardizované regresní koeficienty jsou vypočteny sérií lineárních a logistických regresí (viz 6.3.3). Jejich podrobné výsledky jsou uvedeny v příloze. Vlivy označené přerušovanou čarou jsou statisticky nevýznamné (kulturní kapitál rodičů na sportovní participaci) nebo velmi slabé (sportování rodičů na kulturní kapitál).

Analýza mezigeneračního přenosu pravidelného sportování (schéma 3) ukazuje obdobné výsledky jako v případě sportovní participace. Vztah mezi pravidelným sportováním respondenta a sportovní aktivitou jeho rodičů je o něco slabší než v případě sportovní participace. Ukazuje se přitom, že častěji pravidelně sportují potomci rodičů, kteří také pravidelně sportovali (0,19), zatímco nepravidelná sportovní aktivita rodičů tyto šance příliš nezvyšuje (0,07).

Povaha a relativní síla jednotlivých vlivů jinak zůstává v případě pravidelného sportování obdobná, pouze se obecně snižuje síla a tedy i predikční schopnost jednotlivých vztahů. Kulturní kapitál ovlivňuje pravidelné sportování o něco méně, než v případě sportovní participace (0,17), to samé přitom platí i pro věk (-0,29). Podobně jako v jiných analýzách je pravidelné sportování na základě použitých proměnných hůře predikovatelné než obecná participace ve sportovních praktikách.

Schéma 3: Mezigenerační přenos pravidelného sportování

Standardizované regresní koeficienty jsou vypočteny sérií lineárních a logistických regresí (viz 6.3.3). Jejich podrobné výsledky jsou uvedeny v příloze. Vlivy označené přerušovanou čarou jsou statisticky nevýznamné (kulturní kapitál rodičů na sportovní participaci, pravidelné sportování rodičů na kulturní kapitál) nebo velmi slabé (nepravidelné sportování rodičů na kulturní kapitál).

V obou kauzálních schématech je teoreticky relevantní také nepřítomnost dvou možných přímých vlivů. Velmi malý, statisticky nevýznamný efekt, kterým působí kulturní kapitál rodičů na sportovní participaci je v rozporu s předpokládaným dlouhodobým usazováním bourdieuovského habitusu. Nejen současné sociální postavení, ale i případná historická trajektorie, jinak řečeno sociální mobilita, by totiž měla vytvářet odlišný habitus a tím i odlišné způsoby trávení volného času. Alespoň v případě sportovní participace ale tento efekt není průkazný. Mimo nepřímý efekt zprostředkovaný přímou statusovou reprodukcí (přes kulturní kapitál respondenta) nebo sportovní participací v rodině (přes sportování rodičů) nemá kulturní kapitál rodičů žádný přímý dopad na sportovní participaci.

Druhá podstatná nepřítomnost prokázaného efektu se týká dopadu sportování rodičů na dosažený kulturní kapitál respondenta. Tento vliv by totiž mohl ukazovat možnosti sportovních praktik jako součásti symbolického vymezování, které nachází své zhodnocení při pohybu v sociálním prostoru. Jinak řečeno, mohl by ukazovat na to, jak sportování může vést k dosažení vyššího statusu.

Představená analýza ale žádný takový efekt nenachází, byť hrubost použitých metodologických postupů přisuzuje tomuto závěru pouze omezenou relevanci.

9.2 Diskuze

Výsledek analýz mezigenerační reprodukce sportovních praktik ukazuje, že sportovní praktiky jsou ve vztahu ke kulturnímu poli relativně autonomní. Rodinné prostředí, přesněji sportovní kultura rodiny (Birchwood a kol. 2008) se podstatným způsobem podílí na nezávislém zprostředkování sportovních praktik a značně ovlivňuje pravděpodobnost, že lidé budou v dospělosti sportovat. Stejně silný vliv má ale dosažené sociální postavení, které poukazuje na neoddělitelnou součást sportu jako součásti kulturního kapitálu. Bez ohledu na rodinné zázemí mají nositelé většího objemu kulturního kapitálu podstatně vyšší šanci, že budou sportovat, než ostatní. Nezahrnutí dosaženého statusu do analýz tak může zkreslovat výsledky studií zkoumajících přenos sportovních návyků z adolescence do dospělosti (srov. Scheerder a kol. 2006).

Provedená analýza ale může na formulovanou otázku dát pouze částečnou odpověď. V první řadě je metodologicky omezena způsobem zjišťování. Retrospektivní dotazování na sportovní aktivitu rodičů v době dospívání respondenta je zatíženo nepřesností, u které nelze vyloučit systematické zkreslení posilující sílu vztahu mezi aktivitami respondenta a jeho rodičů. Je možné, že respondent v dnešní době sportující bude spíše vnímat jako součást své biografie i sportování svých rodičů a naopak. Na druhou stranu je výhodou uvedeného postupu možnost analyzovat reprezentativní vzorek celé populace a nikoli pouze úzký výsek, jak je tomu obvykle u náročnějších dlouhodobých longitudinálních šetření.

Volnočasové sportování se podle výsledků analýzy ukazuje pouze v omezené míře jako statusový signál, který by byl úzce spojen s vyšším společenským statutem jednotlivce. Mezigenerační reprodukce sportovních praktik přináší spíše obraz rodinných kultur (Wheeler 2012), v rámci kterých se praktiky udržují a předávají. Nutno přitom podotknout, že je otázka, nakolik je tento fenomén vlastní sportovním aktivitám, a nakolik bychom ho mohli nalézt i u jiných praktik, třeba i těch, které se obvykle řadí mezi hlavní znaky kulturního kapitálu.⁵⁸ Je také otázkou, nakolik se může jednat o projev v dnešní době již nepříliš sdílené teze o individualizaci životního stylu (Pakulski a Waters 1996), a nakolik jde o důsledek příliš hrubého měření sledovaných aktivit. Jemnější analýza, která by se zaměřovala i na jednotlivé formy a pojetí sportovních aktivit a byla by tak citlivější na

---

⁵⁸ Data TSSM 2009 například ukazují, že zatímco podíl respondentů navštěvujících koncerty vážné hudby je mezi těmi, jejichž rodiče je nenavštěvovali 9 % (6 % u respondentů bez maturity, 18 % u respondentů s VŠ), mezi těmi, jejichž rodiče je navštěvovali, dosahuje 52 % (46 % bez maturity, 60 % s VŠ). Provázanost mezi formálním vzděláním a předpokládaným statusovým signálem je tak daleko nižší, než jaká je síla přenosu praktiky v rámci rodiny.

odlišnosti ve zdánlivě stejném jednání, by mohla spíše zachytit provázanost aktivit s kulturním kapitálem.

Citlivější nástroje by také mohly ukázat význam trajektorie pohybu v sociálním prostoru, jinými slovy rozdíl, který by podle Bourdieuho měl být patrný například mezi první generací dosahující vyššího vzdělání a tradičně elitními rodinami. V této analýze se totiž tento vliv, potenciálně zachytitelný jako přímý efekt vzdělání rodičů při kontrole dosaženého vzdělání respondenta na sportovní aktivitu, nepotvrdil. Význam dlouhodobé mezigenerační trajektorie proto zatím nelze považovat za dostatečně silný oproti konkurujícím bezprostředním vlivům.

Na rozdíl od výzkumů sledujících kontinuitu sportovních praktik z adolescence do dospělosti (např. Birchwood a kol. 2008; Engström 2008; Kjønneksen a kol. 2008) nebyla v této analýze sledována dřívější aktivita samotných respondentů, ale sportování jejich rodičů. Zatímco Engström (2008) pak ve své analýze založené na operacionalizaci sportovního habitu v dětství⁵⁹ dospívá ke zjištění, že kulturní kapitál ovlivňuje sportovní participaci silněji než tato předcházející sportovní zkušenost, tak zde představené výsledky hovoří spíše o vyrovnanosti obou vlivů. Pravděpodobně se zde může projevat výrazná odlišnost povahy sportování v dětství a v dospělosti. Existence rodičovského vzoru sportovních praktik udržitelných i v dospělosti tak může být pro následnou sportovní participaci významnější, než, třeba i intenzivní, zkušenost se sportem orientovaným na děti a adolescenty.

---

⁵⁹ Do operacionalizace jsou zahrnuty nejrůznější indikátory vztahu ke sportovním aktivitám v dětství, od aktuální účasti ve sportovních kroužcích či volnočasových aktivitách, po postoje a vztah ke sportu.

10 Závěr

Navzdory velkému vyprávění o sedavé a pasivní době ukazují dostupná data, že sportování v české společnosti zažívá v posledních třiceti letech pozvolný, ale jistý nárůst. Sportovní praktiky zahrnující aktivní participaci byly mezi dospělou populací v roce 1984 veskrze menšinovou záležitostí. O dvacet pět let později, v roce 2009, je situace téměř opačná. Z původní jedné čtvrtiny vzrostla míra sportovní participace více než dvaapůlkrát, na 67 %. Podobně jako v jiných evropských zemích se alespoň občasná účast na sportovních a pohybových aktivitách stala normou, která se vztahuje i na starší věkové skupiny (srov. Scheerder a Vos 2011). Je pravda, že toto rozšíření je nejspíše spojeno i s určitým rozmělněním kompetence ve sportovních praktikách. Zatímco v roce 1984 představovalo 14 % pravidelně sportujících většinu z účastníků sportovních praktik, v roce 2009 se do této skupiny řadí „pouze“ 30 %, což je v relativním srovnání méně než polovina sportujících. Tento jev je ale nejspíše obecným znakem praktik, které se proměňují z úzké specializované aktivity na všeobecně rozšířený aspekt sociálního života.

Významný mechanismus stojící za rozšiřováním sportovních praktik přitom souvisí s kohortní výměnou, která během sledovaných let probíhala. Mladší kohorty totiž obecně vykazují vyšší míru sportovní participace, a výsledky řady opakovaných průřezových šetření naznačují, že tyto rozdíly mezi kohortami jsou podobně jako v případě jiných zemí mylně přisuzovány, na základě jednorázových výzkumů, klesající sportovní aktivitě s rostoucím věkem (srov. Breuer a Wicker 2009; Lalive d'Épinay a kol. 2001). Za rozšířením sportovních praktik stojí nástup generací, pro které je sportování daleko samozřejmější součástí životního stylu, než tomu bylo dříve. Zároveň ale zůstává otázkou, proč tomu tak je. Samotná opora v teorii praktik umožňuje tento proces zakotvit spíše v kulturní sféře a neopírat se tak o kompenzační (důsledek pohybově pasivního životního stylu) či osvětová (uvědomění si zdravotních přínosů) vysvětlení. Reprodukce a rozšiřování praktik je částečně autonomním procesem, který je ale ukotven v širších podmínkách kultury společnosti. Může se pak jednat o důsledek rozmachu spotřební kultury, která klade značný důraz na tělo, jeho podobu a udržování (Featherstone 1982), byť se zdá, že posun v kulturních normách se odehrává prostřednictvím posunů v socializačním procesu jednotlivých kohort. Samotná doba (rok šetření) totiž nejspíše ovlivňuje sportovní participaci v mnohem menší míře než generační příslušnost.

Překvapivým a závažným zjištěním je přetrvávající dopad, jaký má sociální struktura společnosti na charakter rozšířenosti sportovních praktik. Nejen, že častěji sportují lidé mladší a do určité míry též spíše muži než ženy, ale především sportovní aktivita vzdělanějších lidí je nepoměrně vyšší než těch ostatních. Tyto rozdíly jsou přitom stabilní napříč sledovanými obdobími, týkají se tedy jak společnosti veskrze socialistické, tak společnosti, ve které se již obnovila většina mechanismů

typická pro rozvinutý kapitalismus. K přezkumu se tak nabízí předpoklad, který staví do ostrého protikladu společenské procesy a mechanismy odehrávající se před rokem 1989 a po něm. Přestože sportování jako oblast analýzy rozhodně nepředstavuje ústřední kategorii sociologických analýz, jedná se o podstatnou součást každodenního života, kterou podle představených výsledků podivuhodně kontinuálním způsobem strukturuje držba kulturního kapitálu. Přikláním se zde k interpretaci, která upozorňuje na přetrvávající význam kulturního kapitálu v sociálně stratifikačním prostoru středoevropských zemí (Eyal a kol. 1998). Zatímco transformační období po roce 1989 významným způsobem měnilo pravidla hry ekonomické soutěže a politická změna destabilizovala sociálně založený politický kapitál, kulturní kapitál představuje historicky relativně trvalou formu, která navíc nacházela částečně příznivé podmínky v technokraticky orientované frakci komunistického režimu. I když je tedy zřejmé, že při obrazu perzekvovaného intelektuála či disidentského umělce se zdá absurdní mluvit o významu postavení kulturního kapitálu,⁶⁰ je nutné uvědomit si, že přirozenou a významnou součástí inteligence je také technická a vědecká elita.

Zcela partikulární zjištění, které přináší studium sportování, tak může naznačit možnou cestu dalšího výzkumu. Zatímco existující příspěvek ke zkoumání symbolických hranic české společnosti (Šafr 2008) se opírá o předpoklad, že vymezování na nich založené se může objevovat až s ustavujícími se třídními (tj. ekonomickými) nerovnostmi, tato linie výzkumu by se mohla pokusit ukázat, zda a jakým způsobem mohl kulturní kapitál působit jako princip vymezující symbolické hranice i v době socialismu.

Detailní pohled na konstelaci volnočasového sportovního pole v současné společnosti dále podkryl některé další aspekty sportovních aktivit. Ukazuje, že odlišné sociální postavení do určité míry souvisí s volbou různých druhů sportu, i když mezi sledovanými nejrozšířenějšími sporty se neobjevily takové, které by zásadně vybočovaly ze strukturujícího vlivu kulturního kapitálu. Zároveň se ukázalo, že na obecné úrovni jsou sportovní praktiky nesené sdílenými hodnotami a významem. Dominantně jsou přitom chápány jako prostředek k udržení dobrého zdravotního stavu či dosažení lepší fyzické kondice. Sekundárně pak vystupují jako forma zábavy a odpočinku, která je úzce spojená se sociabilitou. Váha obou těchto hodnot je přitom vnímána obdobně napříč sociálními a demografickými kategoriemi. Na základě takto hrubých dat tak nelze potvrdit tezi o rozdílech ve vnímání významu sportovních praktik mezi různými sociálními vrstvami.

Oproti tomu analýza zaměřená na vystižení výrazných, rozpoznatelných vzorců kombinujících různé sportovní praktiky přinesla výsledky vysoce relevantní pro studie zaměřené na rozdíly ve sportovní participaci. Ukázalo se totiž, že v českých podmínkách můžeme i na základě hrubých dat

---

⁶⁰ Byť i zde je možné klonit se k interpretaci, která významné postavy disentu chápe jako nositele kulturního kapitálu, který i v prostředí komunistické společnosti byl oceňován a symbolicky uplatňován. Ostatně toto je přítomné jak v poznámce Možného (1999), který vidí odstup „bežného“ občana od elity komunistických kádru i od významných disidentů, tak v reflexi samotného disentu.

rozeznat dvě různé, sportovně aktivní skupiny, které by ve shrnujícím pohledu byly zařazeny do kategorie pravidelných sportovců, ale v jádru představují dvě odlišné formy sportovní aktivity.

První z nich představuje relativně všestranné sportovce s poměrně širokým repertoárem sportovních aktivit, jemuž se ve svém volném čase věnují. Druhá ztělesňuje příznivce fotbalu, nejpopulárnějšího tradičního sportu, kteří ho nejen sledují, ale zároveň i hrají. Rozdílnost obou skupin se projevuje jak v jejich vztahu ke sportu, tak v sociodemografických charakteristikách jejich členů. Obě skupiny mají samozřejmě ke sportu kladný vztah, ale fotbalisté⁶¹ se s daleko větší intenzitou věnují i sledování sportu, ať již v televizních přenosech či čtením specializovaného tisku. Zatímco tedy pro první skupinu je sport nejspíše v první řadě zábavným naplněním společensky očekávaného aktivního životního stylu, druhá skupina představuje obraz zapáleného fanouška, který sportem ve volném čase do určité míry žije.⁶²

Z hlediska analýzy sociální zakotvenosti sportování je s ohledem na tyto dvě skupiny klíčové srovnání jejich sociální struktury, která se ukazuje být podstatně odlišná. Oproti nevyhraněným sportovcům jsou fotbalisté výrazně mladší a téměř výhradně se jedná o muže. Zároveň se obvykle pohybují v nižších patrech sociálně stratifikačního prostoru, objem jejich kulturního i ekonomického kapitálu je výrazně nižší. Celkově lze říci, že se jedná o sociálně výrazně odlišné skupiny. To, co tedy lze ve výzkumech označit shrnujícím označením sportovní participace, může ve skutečnosti představovat podstatně odlišné praktiky.

Distribuce sportovních praktik není pouhým odrazem sociálně třídního postavení, jak jej ve své teorii představuje Bourdieu. Na základě analýzy jejich mezigenerační reprodukce lze dojít k závěru, že sportovní praktiky se v rámci rodinné kultury reprodukují do značné míry nezávisle. Bez ohledu na dosažené sociální postavení je tendence ke sportování v dospělosti výrazně ovlivněna sportovní aktivitou rodičů. Zároveň zde ale působí i nezávislý vliv stratifikačně podmíněného habitusu. Držitelé většího množství kulturního kapitálu mají vyšší tendenci sportovat, což lze chápat jako vyjádření symbolické role, kterou sportovní praktiky mají. Pole volnočasového sportu je tak podobně jako jiná sociální pole relativně autonomní (srov. Bourdieu 2010), na jedné straně je situace v něm ovlivňována distribucí ekonomického a kulturního kapitálu v sociálním prostoru, na druhou stranu má

---

⁶¹ Na místě je zde připomenout, že takto označená skupina zahrnuje většinu (80 %), nikoli však všechny hráče fotbalu. Na základě celkového vzorce sportovních aktivit zbývající pětina hráčů fotbalu spadá do skupiny všestranných sportovců.

⁶² Je přitom zřejmé, že takto zapálené sportující fanoušky můžeme najít i v jiných soutěžních sportovních disciplínách. Průměrně rozsáhlé reprezentativní výběrové šetření ale poskytuje pouze omezené možnosti práce se skupinami, které nedosahují počtu účastníků tohoto populárního sportu. S vědomím limitů oficiálních statistik, které mapují pouze formální účast v klubových sportech a to se značnou chybivostí, lze tento rozdíl ilustrovat řádovým rozdílem mezi členskou základnou fotbalu a dalšími nejpočetnějšími svazy ČSTV (dnešní ČUS) zaměřenými na konkrétní sport: fotbal 538 660 členů, florbal 72 267, tenis 59 418, lední hokej 58 711 (ČSTV 2012).

pole svoji vnitřní logiku a vnitřní mechanismy reprodukce, které jsou do určité míry na vnějším prostředí nezávislé.

Výsledky představené analýzy jsou limitovány především možnostmi použité metodologické perspektivy. Kvantitativní analýza reprezentativních šetření umožňovala z hlediska výzkumné otázky klíčové srovnání rozšíření a distribuce sportovních praktik v čase, stejně jako umožnila identifikovat rozšířené vzorce sportovní participace a jejich sociální podmíněnost. Zároveň vedla k možnosti porovnat reprodukční mechanismy sportovních praktik prostřednictvím kultury rodiny. Na druhé straně přináší pouze omezenou schopnost zachytit kvalitativní rozdíly ve způsobech a významech sportovních praktik a z metodologicky individualistických pozic zanedbává institucionální dimenzi sportování.

To se odráží i v upozadění role samotné nabídky sportovních aktivit a s tím souvisejícím opominutím materiality, která představuje integrální součást praktik (srov. Halkier a kol. 2011). Jak lze kupříkladu vidět na komerční nabídce produktů souvisejících se sportovními a pohybovými aktivitami, tak příspěvek „věcí“ k rozšiřování sportovních praktik není zanedbatelný. Technologické inovace, zahrnující vylepšování stávajících sportovních potřeb, ale i uvádění nových produktů typu běžeckých hodinek s GPS či fitness herních konzolí,⁶³ často nejsou nezbytnou potřebou pro dané praktiky, ale umožňují ji spíše zprostředkovat, vtáhnout a zakotvit do rutiny každodenního života. Ať už tím, že poskytují informační „potravu“ pro sociální sítě nebo tím, že sportovní aktivity odměňují malými radostmi v podobě virtuálních ocenění a žebříčků.

Prostor volnočasového sportu je neustále dynamicky formován marketingově aktivními provozovateli sportovních zařízení a prodejci sportovních potřeb, opírá se o podporu vzdělávacích a zdravotnických politik a vytváří své specializované experty, posvěcené praktiky i institucionální a materiální zázemí (srov. Smith Maguire 2008a). Popis střetů a pozic v tomto poli, stejně jako prozkoumání jeho vztahu k dalším společenským polím či subpolím jednotlivých sportovních praktik by mohly dále zakotvit představená zjištění. Na základě aktuální diskuze o povaze spotřebních praktik by se pozornost měla soustředit i na mikrosvět jednotlivých praktik, poukázat na způsob jejich fungování a významy v nich prosazované, které mohou být v kontrastu či naopak podporovat obecně předpokládané hodnoty spotřební kultury (srov. Sassatelli 2010).

---

⁶³ Tento typ aktivity se obvykle nazývá „exergaming“ (portmanteau z „exercise“ a „gaming“) a jedná se o širší součást obecnějšího trendu „gamifikace“ („gamification“), který označuje využívání herních prvků v neherních produktech (King a kol. 2013).

11 Resumé

Despite the widespread myth of declining physical activities, there is well-developed argumentation and empirical base supporting the opposite view. Sports participation in European countries flourished during the last several decades, becoming more of a norm than an exception (Borgers et al. 2013; Scheerder and Vos 2011; Smith et al. 2004). The thesis aims to bring empirical evidence of this development in the Czech society.

Sports activities are conceptualized as a practice, routinized habit that is shared in a society's culture (Reckwitz 2002; Warde 2005). From this perspective, leisure is not a matter of an independent free choice, but rather culturally constrained selection from the existing repertoire of activities, based on the life trajectory and individual's experiences. Changes in culture thus help as understood, why there could be so deep shifts in leisure time spending without needs to use physiological (sedentary lifestyle compensation) or edification (awareness of health benefits) explanation.

Study of leisure is not the only field of relevance for this study. Bourdieu's (1984) classical contribution makes a crucial connection between leisure time and reproduction of social inequalities. Different social positions generate different taste and preferences, which are simultaneously classified and base for symbolic borders between social classes. Homology between social space and sports activity is thus an important aspect of studied practices.

The empirical material consists of secondary data from several representative surveys of the Czech population. They span across a wide range of time (TSS 1984, TSS 1991 and TSSM 2009) and a wide range of topics about sports activities (Eurobarometer 62.0, 72.3 and ISSP 2007). This allows key comparison of sports participation during the last three decades and deeper understanding of differentiation and meanings of today's sports activity.

The results clearly show profound increase in sports participation, from 25 % in 1984 to 67 % in 2009. This expansion makes the occasional sports activity more common feature of sports participation than it was in 1980s. While more than half of active respondents sports regularly (weekly) in 1984 (56 %), in 2009 this ratio reversed (45 %). This could be a general attribute of practices spreading from specialized niche of fans to the general population. Dynamics of sports practices spread have roots in the socialization process and cohort exchange. Younger cohorts have a stable higher level of sports participation irrespective of their aging. This leads to conclusions similar to other studies (Breuer and Wicker 2009; Lalive d'Épinay et al. 2001), that repeated cross-sectional design avoids mistaking cohort and age effects, as is common in single cross-sectional study. Spread

of sports thus could be partly attributed to changes in consumer culture which emphasized body image and body maintenance (Featherstone 1982).

Relationship between social structure and sports participation was shown as important and lasting across studied period. The analysis uncovers not only age and gender differences, but significant impact of cultural capital on sports participation. These differences are stable during the whole period, despite the major change in society's regime in the 1989 and after. This brings attention to the question, how mechanisms of social inequalities – especially cultural capital – worked in a similar way across supposedly different social orders.

Meaning of leisure sports activities is mostly shared across different social groups. Dominant understanding concern its health and physical condition benefits, altering with the less widespread priority of fun, relaxation and socializing. Used data don't support the hypothesis about social factors differentiating these meanings, at least at the level of elaboration available for quantitative analysis.

Patterns of participation in different types of sports activities revealed that the most active sports participants consist of at least two very different groups. The first one consists of relatively versatile sportsmen and sportswomen who simultaneously participate in a whole range of common sports. The other one represents football enthusiasts who focused mainly on this most popular team sport. Both of these groups participate regularly in sports but differ widely in sociodemographic characteristics and relation to elite sports. While the versatile participants are more educated, the footballers are younger and male only. While the first one enjoys sports, they more participate in it than watch it, on the other side, the footballers keep close track on sports event and sports media. Evidence suggests that overall measure of general sports participation confound rather different ways of practicing sport.

Final analysis concerns the intergenerational reproduction of sports practice. It confirms the importance of family culture, reproducing sports habits from parents to their children. On the other hand, achieved accumulation of cultural capital has a similar independent impact upon sports participation at adulthood. Sports practices could be thus understood as relatively autonomous; partly dependent on social space, but also preserving autonomous field of their own.

12 Literatura

- Alexandris, Konstantinos a Bob Carroll. 1998. „The Relationship Between Selected Demographic Variables and Recreational Sport Participation in Greece". *International Review for the Sociology of Sport* 33(3): 291–97.
- Andrle, Vladimír. 1999. „Nepotopitelná třída: Rodinné zázemí v sebe prezentaci českých postkomunistických podnikatelů". *Biograf* 18-19: 41–60.
- Bale, John. 2003. *Sports Geography*. London; New York: Routledge.
- Bell, Andrew a Kelvyn Jones. 2013a. „Another'futile quest'? A simulation study of Yang and Land's Hierarchical Age-Period-Cohort model". *Demographic Research* 30(2): 333–60.
- Bell, Andrew a Kelvyn Jones. 2013b. „Current practice in the modelling of age, period and cohort effects with panel data: a commentary on Tawfik et al. (2012), Clarke et al. (2009), and McCulloch (2012)". *Quality & Quantity*, online first, doi: 10.1007/s11135-013-9881-x.
- Bennett, Tony a kol. 2008. *Culture, Class, Distinction*. Taylor & Francis.
- Birchwood, Diane, Ken Roberts a Gary Pollock. 2008. „Explaining differences in sport participation rates among young adults: Evidence from the South Caucasus". *European Physical Education Review* 14(3): 283–98.
- Borgers, Julie a kol. 2013. „Sports Participation Styles Revisited: A Time-Trend Study in Belgium from the 1970s to the 2000s". *International Review for the Sociology of Sport*, online first, doi: 10.1177/1012690212470823.
- Van Bottenberg, Maarten, Jeroen Scheerder a Paul Hover. 2010. „Don't miss the next boat: Europe's opportunities and challenges in the second wave of running". *New Studies in Athletics* 25(3/4): 125–43.
- Bottero, Wendy. 2005. *Stratification: Social Division and Inequality*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1978. „Sport and social class". *Social Science Information* 17(6): 819–40.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1986. „The Forms of Capital". S. 214–58 in John Richardson (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, Pierre. 2010. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Brno: Host.
- Breedveld, Koen a Remco Hoekman. 2011. „Measuring sports participation in the Netherlands—the need to go beyond guidelines". *European Journal for Sport and Society* 8(1/2): 117–32.
- Breuer, Christoph, Kirstin Hallmann a Pamela Wicker. 2011. „Determinants of sport participation in different sports". *Managing Leisure* 16(4): 269–86.

- Breuer, Christoph a Pamela Wicker. 2008. „Demographic and economic factors influencing inclusion in the German sport system. A microanalysis of the years 1985 to 2005". *European Journal for Sport and Society* 5(1): 33–42.
- Breuer, Christoph a Pamela Wicker. 2009. „Decreasing Sports Activity With Increasing Age? Findings From a 20-Year Longitudinal and Cohort Sequence Analysis". *Research Quarterly for Exercise and Sport* 80(1): 22–31.
- Brown, David. 2009. „The Big Drum". *International Review for the Sociology of Sport* 44(4): 315–30.
- Coakley, Jay. 2004. *Sports in Society: Issues & Controversies*. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- ČSTV. 2012. „Číselná statistika - svazy za ČR (ke 31. 12. 2011)". Dostupné z: <<http://www.caus.cz/soubor/4431>> (cit. 26. 9. 2013).
- Drahokoupil, Jan. 2013. „Class in the Czech Republic: The Legacy of Stratification Research". *East European Politics and Societies* (v tisku). Dostupné z: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2205701> (cit. 16. 9. 2013).
- Dunning, Eric. 1986. „Sport as a Male Preserve: Notes on the Social Sources of Masculine Identity and its Transformations". *Theory, Culture & Society* 3(1): 79–90.
- Dunning, Eric. 1999. *Sport Matters: Sociological studies of sport, violence, and civilization*. London: Routledge.
- Eichberg, Henning. 2008. „Pyramid or Democracy in Sports? Alternative Ways in European Sports Policies". Dostupné z: <<http://www.idrottsforum.org/articles/eichberg/eichberg080206.pdf>> (cit. 16. 6. 2013).
- Eijck, Koen van. 2001. „Social Differentiation in Musical Taste Patterns". *Social Forces* 79(3): 1163–85.
- Eisenberg, Christiane. 1990. „The middle class and competition: some considerations of the beginnings of modern sport in England and Germany". *The International Journal of the History of Sport* 7(2): 265–82.
- Elias, Norbert a Eric Dunning. 1986. *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford: Basil Blackwell.
- Engel, Claudia a Siegfried Nagel. 2011. „Sports participation during the life course". *European Journal for Sport and Society* 8(1/2): 45–63.
- Engström, Lars-Magnus. 2004. „Social change and physical activity". *Scandinavian Journal of Food & Nutrition* 48(3): 108–13.
- Engström, Lars-Magnus. 2008. „Who is physically active? Cultural capital and sports participation from adolescence to middle age—a 38-year follow-up study". *Physical Education & Sport Pedagogy* 13(4): 319–43.
- European Commision. 2004. „The citizens of the European Union and Sport". Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_213_report_en.pdf> (cit. 20. 8. 2013).

- Eyal, Gil. 2003. *The Origins of Postcommunist Elites: From Prague Spring to the Breakup of Czechoslovakia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Eyal, Gil, Iván Széleányi a Eleanor Townsley. 1998. *Making Capitalism Without Capitalists: Class Formation and Elite Struggles in Post-Communist Central Europe*. London: Verso.
- Farrell, Lisa a Michael A. Shields. 2002. „Investigating the Economic and Demographic Determinants of Sporting Participation in England". *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)* 165(2): 335–48.
- Fasting, K. 1982. „A Prediction Model For Participation in Sport". *International Review for the Sociology of Sport* 17(3): 29–39.
- Featherstone, Mike. 1982. „The Body in Consumer Culture". *Theory, Culture & Society* 1(2): 18–33.
- Fishman, R. M. a O. Lizardo. 2013. „How Macro-Historical Change Shapes Cultural Taste: Legacies of Democratization in Spain and Portugal". *American Sociological Review* 78(2): 213–39.
- Fischer, Claude S. 1975. „Toward a Subcultural Theory of Urbanism". *American Journal of Sociology* 80(6): 1319–41.
- Frömel, Karel, Adrian Bauman a Jiří Nykodým. 2006. „Intenzita a objem pohybové aktivity 15 až 69 leté populace České republiky". *Česká kinantropologie* 10(1): 13–29.
- Frömel, Karel, Josef Mitás a Jacqueline Kerr. 2009. „The associations between active lifestyle, the size of a community and SES of the adult population in the Czech Republic". *Health & Place* 15(2): 447–54.
- Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. 1st ed. Berkeley: University of California Press.
- Glenn, Norval D. 1976. „Cohort Analysts' Futile Quest: Statistical Attempts to Separate Age, Period and Cohort Effects". *American Sociological Review* 41(5): 900–904.
- Glenn, Norval D. 2005. *Cohort Analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- Goldthorpe, John H. 2007. „„ Cultural Capital': Some Critical Observations". *Sociologica* 1(2). Dostupné z: <<http://www.rivisteweb.it/doi/10.2383/24755>> (cit. 1. 9. 2013).
- Gratton, Chris, Nick Rowe a A. Veal. 2011. „International comparisons of sports participation in European countries. An Update of the COMPASS project". *European Journal for Sport and Society* 8(1-2): 99–116.
- Green, Ken. 2012. „Mission impossible? Reflecting upon the relationship between physical education, youth sport and lifelong participation". *Sport, Education and Society*, online first, doi: 10.1080/13573322.2012.683781.
- Gronow, A. 2008. „The Over- or the Undersocialized Conception of Man? Practice Theory and the Problem of Intersubjectivity". *Sociology* 42(2): 243–59.
- Gruneau, Richard. 1993. „The Critique of Sport in Modernity: Theorising Power, Culture, and the Politics of the Body". S. 85–109 in Eric Dunning, Joseph A. Maguire a Robert E. Pearton (ed.):

- The Sports Process: A Comparative and Developmental Approach*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Gruneau, Richard. 1999. *Class, Sports, and Social Development*. Champaign: Human Kinetics.
- Guttman, Allen. 1978. *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. Columbia University Press.
- Hais, Karel a Břetislav Hodek. 1992. *Velký anglicko-český slovník*. Praha: Academia.
- Halkier, Bente, Tally Katz-Gerro a Lydia Martens. 2011. „Applying practice theory to the study of consumption: Theoretical and methodological considerations". *Journal of Consumer Culture* 11(1): 3–13.
- Hargreaves, John. 1986. *Sport, Power and Culture: a Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*. Cambridge: Polity Press.
- Hartmann-Tews, Ilse. 2006. „Social stratification in sport and sport policy in the European Union". *European Journal for Sport and Society* 3(2): 109–24.
- Haskell, William L. a kol. 2007. „Physical Activity and Public Health". *Medicine & Science in Sports & Exercise* 39(8): 1423–34.
- Jansa, Petr a Jan Kocourek. 2001. „Názory a postoje české veřejnosti na psychosociální funkce pohybových aktivit v životním stylu". in Pavel Tilinger, Antonín Rychtecký a Tomáš Perič (ed.): *Sport v České republice na začátku nového tisíciletí: sborník příspěvků národní konference. Díl 1*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu.
- Jansa, Petr, Jan Kocourek, Jan Votruba a Blanka Dašková. 2005. *Sport a pohybové aktivity v životě české populace*. Praha: UK FTVS.
- Kahma, Nina. 2012. „Sport and Social Class: The Case of Finland". *International Review for the Sociology of Sport* 47(1): 113–30.
- Katrňák, Tomáš. 2009. „Kohortní analýza jako alternativa panelového výzkumu". *Data a výzkum - SDA Info* 3(1): 53–74.
- Katz-Gerro, Tally. 2002. „Highbrow Cultural Consumption and Class Distinction in Italy, Israel, West Germany, Sweden, and the United States". *Social Forces* 81(1): 207–29.
- Kay, Tess. 2000. „Leisure, gender and family: the influence of social policy". *Leisure Studies* 19(4): 247–65.
- Kay, Tess. 2003. „Sport and gender". S. 89–104 in Barrie Houlihan (ed.): *Sport and Society: A Student Introduction*. London: Sage.
- King, Anthony. 2000. „Thinking with Bourdieu against Bourdieu: A ‚Practical‘ Critique of the Habitus". *Sociological Theory* 18(3): 417–33.
- King, Anthony. 2006. „Struktura a jednání". S. 291–312 in Austin Harrington (ed.): *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál.

- King, Dominic, Felix Greaves, Christopher Exeter a Ara Darzi. 2013. „'Gamification': Influencing Health Behaviours with Games". *Journal of the Royal Society of Medicine* 106(3): 76–78.
- Kjønniksen, Lise, Torbjørn Torsheim a Bente Wold. 2008. „Tracking of leisure-time physical activity during adolescence and young adulthood: a 10-year longitudinal study". *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 5(1): 69.
- Klostermann, Claudia a Siegfried Nagel. 2012. „Changes in German Sport Participation: Historical Trends in Individual Sports". *International Review for the Sociology of Sport*, online first, doi: 10.1177/1012690212464699.
- Lalivie d'Épinay, Christian J., Carole Maystre a Jean-François Bickel. 2001. „Aging and Cohort Changes in Sports and Physical Training from the Golden Decades Onward: A Cohort Study in Switzerland". *Loisir et Société* 24(2): 453–81.
- Lamont, Michele a Annette Lareau. 1988. „Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments". *Sociological Theory* 6(2): 153–68.
- Lefèvre, Brice a Fabien Ohl. 2012. „Consuming sports: distinction, univorism and omnivorism". *Sport in Society* 15(1): 44–63.
- Magidson, Jay a Jeroen K. Vermunt. 2004. „Latent Class Models". S. 175–97 in David Kaplan (ed.): *The SAGE Handbook of Quantitative Methodology for the Social Sciences*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Magidson, Jay a Jeroen K. Vermunt. 2006. „Use of Latent Class Regression Models with a Random Intercept to Remove the Effects of the Overall Response Rating Level". S. 351–60 in Professor Alfredo Rizzi a Professor Maurizio Vichi (ed.): *Compstat 2006 - Proceedings in Computational Statistics*. Physica-Verlag HD.
- Machonin, Pavel a Milan Tuček. 1996. *Česká společnost v transformaci: k proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matějů, Petr a Klára Vlachová. 2000. *Nerovnost, spravedlnost, politika: Česká republika 1991-1998*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Menard, Scott. 2010. *Logistic Regression: From Introductory to Advanced Concepts and Applications*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Menard, Scott. 2011. „Standards for standardized logistic regression coefficients". *Social Forces* 89(4): 1409–28.
- Messner, Michael A. 2002. *Taking the Field: Women, Men, and Sports*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Meulman, Jacqueline J., Anita J. Van der Kooij a Willem J. Heiser. 2004. „Principal Components Analysis With Nonlinear Optimal Scaling Transformations for Ordinal and Nominal Data". S. 49–70 in David Kaplan (ed.): *The SAGE Handbook of Quantitative Methodology for the Social Sciences*. Thousand Oaks: SAGE.
- Moens, Maarten a Jeroen Scheerder. 2004. „Social determinants of sports participation revisited. The role of socialization and symbolic trajectories". *European Journal of Sport & Society* 1(1): 35–49.

- Možný, Ivo. 1999. *Proč tak snadno...: Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Musil, Jiří. 2002. „Urbanizace českých zemí a socialismus". S. 237–97 in Pavla Horská, Eduard Maur a Jiří Musil (ed.): *Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka.
- Numerato, Dino. 2009. „Revisiting Weber’s Concept of Disenchantment: An Examination of the Re-enchantment with Sailing in the Post-Communist Czech Republic". *Sociology* 43(3): 439–456.
- Pakulski, Jan a Malcolm Waters. 1996. *The Death of Class*. London: SAGE Publications.
- Peterson, Richard A. 2005. „Problems in comparative research: The example of omnivorousness". *Poetics* 33(5–6): 257–82.
- Peterson, Richard A. a Albert Simkus. 1992. „How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups". S. 152–86 in Michèle Lamont a Marcel Fournier (ed.): *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Petrusek, Miloslav. 1990. „Spor o teorii strukturace Anthonyho Giddense v západní sociologii". *Sociologický časopis* 26(5): 375–91.
- Pfister, Gertrud. 2009. „Sport for All - Opportunities and Challenges in Different Sport Systems". S. 45–60 in Dieter H. Jütting, Bernd Schulze a Ulrike Müller (ed.): *Local sport in Europe: Proceedings of the 4th EASS conference, 31.05. - 03.06.2007 in Münster*. Münster: Waxmann.
- Quarmby, Thomas a Symeon Dagkas. 2010. „Children’s engagement in leisure time physical activity: exploring family structure as a determinant." *Leisure Studies* 29(1): 53–66.
- Reckwitz, Andreas. 2002. „Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing". *European Journal of Social Theory* 5(2): 243–63.
- Reeves, Aaron S. 2011. „Social Stratification, Gender and Sport Participation". *Sociological Research Online* 17(2): 12.
- Řeháková, Blanka. 2000. „Nebojte se logistické regrese". *Sociologický časopis* 36(4): 475–92.
- Sassatelli, Roberta. 2010. *Fitness Culture: Gyms and The Commercialisation of Discipline and Fun*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Savage, Mark, Alan Warde a Fiona Devine. 2007. „Comment on John Goldthorpe /3". *Sociologica* 1(2). Dostupné z: <<http://www.rivisteweb.it/doi/10.2383/24758>> (cit. 1. 9. 2013).
- Savage, Mike, Alan Warde a Fiona Devine. 2005. „Capitals, assets, and resources: some critical issues1". *The British Journal of Sociology* 56(1): 31–47.
- Shove, Elizabeth a Mika Pantzar. 2005. „Consumers, Producers and Practices: Understanding the invention and reinvention of Nordic walking". *Journal of Consumer Culture* 5(1): 43–64.
- Schatzki, Theodore R. 1996. *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schatzki, Theodore R., Karin Knorr Cetina a Eike Von Savigny. 2001. *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London: Routledge.

- Scheerder, Jeroen a kol. 2006. „Sports Participation Among Females From Adolescence To Adulthood". *International Review for the Sociology of Sport* 41(3-4): 413–30.
- Scheerder, Jeroen a kol. 2011. *Understanding the Game: Sport Participation in Europe. Facts, reflections and recommendations*. Leuven: KU Leuven, Afdeling Sociale Kinesologie & Sportmanagement. Dostupné z: <<http://faber.kuleuven.be/spm/>> (cit. 23. 4. 2013).
- Scheerder, Jeroen, Bart Vanreusel a Marijke Taks. 2005. „Stratification Patterns of Active Sport Involvement Among Adults: Social Change and Persistence". *International Review for the Sociology of Sport* 40(2): 139–62.
- Scheerder, Jeroen, Bart Vanreusel, Marijke Taks a Roland Renson. 2002. „Social Sports Stratification in Flanders 1969-1999: Intergenerational Reproduction of Social Inequalities?" *International Review for the Sociology of Sport* 37(2): 219–45.
- Scheerder, Jeroen a Steven Vos. 2011. „Social stratification in adults' sports participation from a time-trend perspective. Results from a 40-year household study". *European Journal for Sport and Society* 8(1/2): 31–44.
- Silva, Elizabeth Bortolaia a Alan Warde. 2012. *Cultural Analysis and Bourdieu's Legacy: Settling Accounts and Developing Alternatives*. London: Routledge.
- Slepička, Pavel a Irena Slepičková. 2002. „Sport z pohledu české společnosti – I". *Česká kinantropologie* 6(1): 7–23.
- Smith, Andrew, Ken Green a Ken Roberts. 2004. „Sports Participation and the 'Obesity/Health Crisis' Reflections on the Case of Young People in England". *International Review for the Sociology of Sport* 39(4): 457–64.
- Smith Maguire, Jennifer. 2008a. *Fit for Consumption: Sociology and the Business of Fitness*. London; New York: Routledge.
- Smith Maguire, Jennifer. 2008b. „Leisure and the Obligation of Self-Work: An Examination of the Fitness Field". *Leisure studies* 27(1): 59–75.
- Southerton, Dale, Wendy Olsen, Alan Warde a Shu-Li Cheng. 2012. „Practices and trajectories: A comparative analysis of reading in France, Norway, the Netherlands, the UK and the USA". *Journal of Consumer Culture* 12(3): 237–62.
- Sport England. 2013. „Explanation of the different sport participation indicators". Dostupné z: <<http://www.sportengland.org/media/112857/summary-of-sport-participation-indicators.pdf>> (cit. 19. 6. 2013).
- Stamatakis, Emmanuel a Moushumi Chaudhury. 2008. „Temporal Trends in Adults' Sports Participation Patterns in England between 1997 and 2006: The Health Survey for England". *British Journal of Sports Medicine* 42(11): 901–8.
- Stamm, Hanspeter a Markus Lamprecht. 2011. „Swiss sports participation in an international perspective". *European Journal for Sport and Society* 8(1/2): 15–29.
- Stempel, Carl. 2005. „Adult Participation Sports as Cultural Capital: A Test of Bourdieu's Theory of the Field of Sports". *International Review for the Sociology of Sport* 40(4): 411–32.

- Studer, Fabian, Torsten Schlesinger a Claudia Engel. 2011. „Socio-economic and cultural determinants of sports participation in Switzerland from 2000 to 2008". *European Journal for Sport and Society* 8: 147–66.
- Svoboda, Arnošt. 2011. „Autenticita sportovního pole: Příklad profesionálního sportu". *Sociální studia* 8(1): 81–98.
- Swartz, David. 1997. *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.
- Szalo, C. a T. Katrňák. 2002. „Obrat k praxi a hledisku aktérů: Bourdieovy reprodukční strategie a formy nadvlády". *Sociální studia* 8: 93–100.
- Šafr, Jiří. 2008. *Životní styl a sociální třídy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šanderová, Jadwiga. 2008. „Hlavní proudy teorie a výzkumu sociální stratifikace". S. 277–308 in Jiří Šubrt (ed.): *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, Jiří a Jan Balon, ed. 2008. *Teorie jednání: jeden koncept, mnoho koncepcí*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Taks, Marijke, Roland Renson a Bart Vanreusel. 1995. „Social stratification in sport: a matter of money or taste?" *European Journal for Sport Management* 2(1): 4–14.
- Teplý, Zdeněk. 1983. *Pohybový režim 15–29letých občanů ČSR: závěrečná zpráva výzkumu Tělovýchova 81*. Praha: Metodické oddělení ČÚV ČSTV.
- Teplý, Zdeněk. 1990. *Pohybový režim dospělých*. Praha: Univerzita Karlova.
- Teplý, Zdeněk, Čeněk Adamec a Václav Bunc. 1990. „Objem a energetická náročnost tělovýchovy u dospělé populace ČSR". *Acta Universitatis Carolinae Gymnica* 26(1): 23–29.
- Thorne, Vanda. 2011. „Těla v pohybu: Masová gymnastika jako kolektivní sociální představení". *Sociální studia* 8(1): 99–117.
- Tuček, Milan, ed. 2003. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Van Tuyckom, C., P. Bracke a Jeroen Scheerder. 2011. „Sports: idrott: esporte: deporte: sportovní:... the problem of equivalence of meaning in comparative sports research". *European Journal for Sport and Society* 8(1/2): 85–97.
- Van Tuyckom, Charlotte, Jeroen Scheerder a Piet Bracke. 2010. „Gender and age inequalities in regular sports participation: A cross-national study of 25 European countries". *Journal of Sports Sciences* 28(10): 1077–84.
- Vanreusel, Bart a kol. 1997. „A Longitudinal Study of Youth Sport Participation and Adherence to Sport in Adulthood". *International Review for the Sociology of Sport* 32(4): 373–87.
- Veblen, Thorstein. 1999. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Večerník, Jiří a Petr Matějů. 1998. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: Academia.
- Warde, Alan. 2004. *Practice and field: revising Bourdieusian concepts*. The University of Manchester: Centre for Research on Innovation & Competition. Dostupné z: <<http://www.cric.ac.uk/cric/Abstracts/dp65.htm>> (cit. 15. 6. 2013).
- Warde, Alan. 2005. „Consumption and theories of practice". *Journal of consumer culture* 5(2): 131–53.
- Warde, Alan. 2006. „Cultural capital and the place of sport". *Cultural Trends* 15(2): 107–22.
- Warde, Alan, Lydia Martens a Wendy Olsen. 1999. „Consumption and the Problem of Variety: Cultural Omnivorousness, Social Distinction and Dining Out". *Sociology* 33(1): 105–27.
- Wheeler, Sharon. 2012. „The significance of family culture for sports participation". *International Review for the Sociology of Sport* 47(2): 235–52.
- Wheeler, Sharon a Ken Green. 2012. „Parenting in relation to children’s sports participation: generational changes and potential implications". *Leisure Studies*, online first, doi: 10.1080/02614367.2012.707227.
- Wicker, Pamela, Christoph Breuer a Tim Pawlowski. 2009. „Promoting Sport for All to Age-specific Target Groups: the Impact of Sport Infrastructure". *European Sport Management Quarterly* 9(2): 103–18.
- Wicker, Pamela, Kirstin Hallmann a Christoph Breuer. 2013. „Analyzing the impact of sport infrastructure on sport participation using geo-coded data: Evidence from multi-level models". *Sport Management Review* 16(1): 54–67.
- Widdop, Paul a David Cutts. 2013. „Social Stratification and Sports’ Participation in England". *Leisure Sciences* 35(2): 107–28.
- Wilson, Thomas C. 2002. „The Paradox of Social Class and Sports Involvement: The Roles of Cultural and Economic Capital". *International Review for the Sociology of Sport* 37(1): 5–16.
- Winship, Christopher a David J. Harding. 2008. „A Mechanism-Based Approach to the Identification of Age-Period-Cohort Models". *Sociological Methods & Research* 36(3): 362–401.
- Xiong, Huan. 2007. „The Evolution of Urban Society and Social Changes in Sports Participation At the Grassroots in China". *International Review for the Sociology of Sport* 42(4): 441 –471.
- Yang, Yang a Kenneth C. Land. 2008. „Age–Period–Cohort Analysis of Repeated Cross-Section Surveys: Fixed or Random Effects?" *Sociological Methods & Research* 36(3): 297–326.

Přílohy

Příloha A

Tabulka A-1: Shrnutí výsledků výzkumů sociodemografických charakteristik účastníků jednotlivých druhů sportů

Následující sada tabulek shrnuje standardizovaným způsobem výsledky výzkumů, které se srovnatelným způsobem zabývaly faktory sportovní participace v jednotlivých druzích sportu u dospělé populace (Breuer a kol. 2011; Farrell a Shields 2002; Kahma 2012; Stempel 2005).

Jednotlivé sloupce udávají regresní koeficient logistické rovnice v přímé, tedy neumocněné podobě. Pro obvyklou interpretaci koeficientu jako poměru šancí je třeba hodnoty transformovat dosazením do exponenciální funkce.

Rotovaná pozice kulturního a ekonomického kapitálu udává hodnoty těchto regresních koeficientů po transformaci spočívající v rotaci o 45° v karteziánské soustavě souřadnic a následném zrcadlení podél svislé osy. Touto transformací je pozice převedena do uspořádání používaného v kontextu Bourdieuho přístupu (srov. např. Bourdieu 1998), kde svislá osa udává celkový objem kapitálů, vodorovná osa pak poměr ekonomického a kulturního kapitálu. U vodorovné osy přitom nízké hodnoty značí převahu kulturního nad ekonomickým kapitálem, vysoké hodnoty převahu ekonomického kapitálu nad kulturním.

	kulturní kapitál	ekon. kapitál	gender	věk	rotovaná pozice	
Breuer a kol. 2011	KK (A-level a vyšší, ref. ostatní)	EK (příjem domácnosti na osobu v 1000 € měsíčně)	gender (ref. muž)	věk (10 let)	poměr KK/EK	objem kap.
cyklistika	0,09	0,00	-0,29	0,64	-0,07	0,07
plavání	0,12	0,00	0,42	-0,19	-0,09	0,08
běh	0,59	0,01	-0,17	1,75	-0,41	0,42
fitness	0,28	0,00	0,14	1,03	-0,20	0,20
gymnastika	0,24	0,00	1,61	0,93	-0,17	0,17
procházky/ hiking	-0,08	0,00	0,15	1,21	0,06	-0,05
fotbal	-0,31	0,01	-2,70	-0,12	0,23	-0,22
nordic walking	0,00	0,00	1,23	2,78	0,01	0,00
tanec	0,20	0,00	1,88	-1,01	-0,14	0,14
tenis	0,56	0,00	-0,64	0,09	-0,39	0,40

Farrell a Shields 2002	KK (,degree', ref. bez kvalifikace)	EK (nejvyšší kategorie, ref. nejnižší kategorie)	gender (ref. muž)	věk (průměrný koeficient u obou pohlaví)	poměr KK/EK	objem kap.
aerobik	0,52	0,34	-1,03	-0,12	-0,13	0,60
cyklistika	0,55	< 0,01	0,65	-0,19	-0,39	0,39
fotbal (a ragby)	0,14	0,20	2,54	-0,41	0,04	0,24
fitness	0,24	0,74	0,55	-0,22	0,35	0,69
raketové sporty	0,94	0,60	1,16	-0,13	-0,24	1,09
běh	0,65	0,16	1,22	-0,30	-0,35	0,57
plavání	0,52	0,48	-0,63	-0,20	-0,03	0,70

Kahma 2012	KK (vysoká škola, ref. bez kvalifikace)	EK (nejvyšší kategorie, ref. nejnižší kategorie)	gender (ref. muž)	věk (průměrná hodnota desetiletých kategorii)	poměr KK/EK	objem kap.
cyklistika	-0,06	0,18	0,14	-0,01	0,17	0,09
plavání	0,27	0,17	0,48	0,09	-0,07	0,31
nordic walking	0,12	0,41	1,05	0,43	0,20	0,37
běžkování	1,07	0,62	-0,11	0,19	-0,32	1,19
fitness	1,04	0,41	-0,34	-0,31	-0,45	1,02
běhání	1,01	0,38	-0,48	-0,71	-0,45	0,98

Stempel 2005	KK ^a	EK ^a	gender (neuvedeno)	věk (neuvedeno)	poměr KK/EK	objem kap.
kondiční chůze	0,52	0,57	-	-	0,03	0,77
posilování	0,94	0,63	-	-	-0,22	1,11
golf	1,31	1,35	-	-	0,03	1,88
basketbal	0,78	0,35	-	-	-0,30	0,80
běh	1,78	0,69	-	-	-0,77	1,75
cyklistika	0,34	0,43	-	-	0,06	0,54
bowling	-0,27	0,62	-	-	0,63	0,24
baseball	0,71	0,52	-	-	-0,13	0,88
aerobik	1,69	0,82	-	-	-0,61	1,78
plavání	1,14	1,14	-	-	0,00	1,61
tenis	2,09	1,90	-	-	-0,14	2,82
volejbal	0,79	0,18	-	-	-0,43	0,69
fotbal	0,66	-0,14	-	-	-0,56	0,37
americký fotbal	0,29	-0,36	-	-	-0,45	-0,05
chození do schodů	1,11	0,55	-	-	-0,39	1,18

a) Výsledky analýzy zahrnovaly pouze rozdíly v poměrech šancí mezi pěti kategoriemi skupin vymezených pomocí objemu kulturního a ekonomického kapitálu (K+/E+, K+/E0, K0/E+, K0/E0, K-,E-). Uvedené shrnující koeficienty byly odhadnuty z těchto pěti koeficientů pomocí metody nejmenších čtverců. Je zřejmé, že se jedná o velice zjednodušující a potenciálně zkreslující postup, ale pro účely metaanalýzy jde o postup obhajitelný.

Tabulka A-2: Standardizované koeficienty logistické regrese modelující participaci v jednotlivých druzích sportu, ISSP 2007

	gender	věk	vzdělání	příjem	bydliště	Nagel-kerkeho R ²
cyklistika	-0,137 **	-0,211 **	0,137 **	0,116 **	0,111 **	0,136
turistika	0,025	0,098 **	0,135 **	0,086 **	0,024	0,050
plavání	-0,073 **	-0,189 **	0,150 **	0,069 *	0,081 **	0,159
lyže	-0,092 **	-0,311 **	0,195 **	0,090 **	0,035	0,306
běžky	-0,110 **	-0,103 **	0,202 **	0,089 **	0,010	0,167
aerobik	0,417 **	-0,172 **	0,053 *	0,052 **	0,034	0,383
fitness	-0,076 **	-0,316 **	0,112 **	0,103 **	0,040	0,241
fotbal	-0,474 **	-0,346 **	0,068 **	0,098 **	0,059 *	0,495
tenis	-0,174 **	-0,173 **	0,093 **	0,017	0,028	0,217
volejbal	-0,047 *	-0,113 **	0,042 *	0,083 *	0,061 **	0,153

Standardizované koeficienty logistické regrese jsou statisticky významné na hladině: ** p < 0,01; * p < 0,05.

Tabulka A-3: Parametry modelu vzorců sportovních aktivit, čtyři třídy (viz tabulka 17, str. 90)

	třída 1	třída 2	třída 3	třída 4	konstanta
jízda na kole	-2,214	0,576	1,001	0,637	0,177
pěší turistika	-1,043	1,246	0,755	-0,959	-0,421
plavání	-4,229	1,313	1,942	0,974	-0,802
sjezdové lyžování	-2,451	-1,573	3,927	0,097	-0,544
jízda na běžkách	-2,976	0,537	3,149	-0,710	-1,010
aerobik	-0,486	2,089	2,925	-4,529	-1,981
posilování, fitness	-2,083	0,109	1,178	0,796	-0,990
fotbal	-2,548	-2,027	0,760	3,815	-1,131
tenis	-3,126	-0,378	1,692	1,812	-1,575
volejbal	-2,581	-0,134	1,496	1,219	-1,600
konstanta	0,941	0,216	-0,442	-0,715	

Tabulka A-4: Parametry modelu významu sportovních aktivit, dvě třídy, jeden spojitý faktor (viz tabulka 23, str. 99)

	třída 1	třída 2	cfaktor	konstanta
pro zlepšení svého zdraví	0,784	-0,784	0,508	-0,059
pro zlepšení svého fyzického vzhledu	1,043	-1,043	0,770	-0,683
s cílem působit proti účinkům stárnutí	0,673	-0,673	0,744	-1,243
pro zábavu	-1,321	1,321	0,881	-0,074
odpočinek	-0,963	0,963	0,794	-0,533
být s přáteli	-0,990	0,990	1,056	-0,664
poznávání nových lidí	-0,554	0,554	1,602	-2,157
setkávání se s lidmi z jiných kultur	-0,891	0,891	1,680	-3,163
pro zlepšení fyzických výkonů	0,782	-0,782	0,746	-1,308
pro zlepšení fyziky	0,676	-0,676	1,131	-0,354
s cílem kontrolovat svou hmotnost	0,602	-0,602	0,810	-0,810
abych si sebe víc vážil	0,771	-0,771	1,011	-1,851
naučit se něco nového	-0,350	0,350	0,897	-1,654
pro soutěžního ducha	-0,664	0,664	1,473	-1,877
pro lepší začlenění do společnosti	-0,258	0,258	0,382	-1,794
konstanta	0,298	-0,298		

Tabulka A-5: Faktory ovlivňující vnímání přínosů sportu, binární logistická regrese (poměry šancí)

	zdravotní		sociální		osobnostní	
	I	II	I	II	I	II
věk ^a						
30-44	0,96	1,17	0,73	0,82	0,90	0,98
45-59	1,03	1,58	0,57 **	0,73	0,68 *	0,84
60+	1,10	1,84 *	0,42 **	0,56 *	0,86	1,08
pohlaví (žena)	1,36	1,47 *	0,79	0,82	1,46 **	1,52 **
vzdělání ^b	2,34 **	1,91 *	1,84 *	1,60 *	1,30	1,13
sportování ^c						
nepravidelně		4,33 **		1,55 **		1,13
pravidelně		1,90 **		2,22 **		2,35 **
konstanta	3,21	1,34	3,36	1,96	1,02	0,67
Nagelkerkeho r ²	0,019	0,080	0,043	0,068	0,019	0,056

a) ref. kategorie: do 29 let

b) ukončené vzdělání ve věku 22 a starší

b) ref. kategorie: nikdy

Regresní koeficienty jsou statisticky významné na hladině: * 0,05; ** 0,01

N = 1 075, zdroj: Eurobarometer 62.0

Tabulka A-6: Regresní rovnice path analýzy (viz 9.1.1)

	b	S.E.	exp(b)	z(b) ^a	sig.
=> sportovní participace					
gender	-0,56	0,10	0,57	-0,09	**
věk (10 let)	-0,68	0,03	0,51	-0,39	**
kulturní kapitál	0,72	0,06	2,05	0,23	**
kulturní kapitál rodičů	0,02	0,06	1,02	0,01	
sportování rodičů	1,61	0,11	4,99	0,26	**
konstanta	3,96	0,20	52,5		**
Nagelkerkeho $r^2 = 0,51$					
=> pravidelné sportování					
věk (10 let)	-0,42	0,03	0,66	-0,29	**
gender	-0,41	0,09	0,66	-0,08	**
kulturní kapitál	0,45	0,05	1,56	0,17	**
kulturní kapitál rodičů	0,03	0,05	1,03	0,01	
pravidelné sportování rodičů	1,50	0,14	4,47	0,19	**
nepravidelné sportování rodičů	0,41	0,10	1,50	0,07	**
konstanta	0,84	0,16	2,33		**
Nagelkerkeho $r^2 = 0,29$					
=> sportování rodičů					
věk (10 let)	-0,27	0,02	0,77	-0,21	**
kulturní kapitál rodičů	0,50	0,04	1,65	0,24	**
konstanta	1,20	0,12	3,32		**
Nagelkerkeho $r^2 = 0,19$					
=> pravidelné sportování rodičů					
věk (10 let)	-0,28	0,04	0,76	-0,16	**
kulturní kapitál rodičů	0,39	0,06	1,48	0,14	**
konstanta	-0,77	0,16	0,46		**
Nagelkerkeho $r^2 = 0,10$					
=> nepravidelné sportování rodičů					
věk (10 let)	-0,15	0,02	0,86	-0,12	**
kulturní kapitál rodičů	0,32	0,04	1,38	0,15	**
konstanta	0,07	0,12	1,08		
Nagelkerkeho $r^2 = 0,08$					
=> kulturní kapitál rodičů					
věk (10 let)	-0,23	0,01	-	-0,39	**
konstanta	0,97	0,05	-		**
$r^2 = 0,15$					
=> kulturní kapitál					
kulturní kapitál rodičů	0,36	0,02	-	0,39	**
sportování rodičů	0,09	0,04	-	0,05	**
konstanta	-0,11	0,02	-		**
$r^2 = 0,16$					

=> kulturní kapitál					
kulturní kapitál rodičů	0,36	0,02	-	0,39	**
pravidelné sportování rodičů	0,04	0,05	-	0,01	
nepravidelné sportování rodičů	0,11	0,04	-	0,05	**
konstanta	-0,11	0,02			**
$r^2 = 0,16$					

a) Standardizovaný regresní koeficient. V případě logistické regresní analýzy podle návrhu Menarda (2011).